

Успехи машиностроения - 1916

СУШИЛИЦА 10

МОДЕЛЬ № 10

БСУИТАН

Шурналта вуламалли:

	стр.		стр.
1. А. Петтокви—Историялэ рөшнени хыссан (умстатпа)	2	9. Арк. Ёсхел—Кунта таван сёршывра	12
2. Елкёр—Октапёр самане (савә)	5	10. Алакёр В.—Тавал хёрэ (роман сыпакё)	16
3. Н. Кирляв (Патман)—Җаваш илемлэ литтературен 15 сулки утамесем	7	11. Талвир А.—Ылтан ту (роман сыпакё)	20
4. Суриккәв—Кәшкәнар—Автосавәтра (савә)	9	12. Арт. Вессолай—Йуна саванна Рассей	24
5. Митта В.—Тавалла (савә)	10	13. Тумилён—Сурсёр көввисем (поема)	26
6. Шывси Х в.—Кунсем (савә)	—	14. Шәпзәк С.—Писсаттелсен трипунэ	28
7. Паймен В.—Прикатир. (савасәр поема)	11	15. Хутар В.—Петём тәнзене кискретерне кунсен писсаттелэ	30
8. Н. Полоруссәв (Шелени)—Вунниләк сул (савә)	—	16. Ваһанкә Н.—Епёр вайлә (йурә) мусаккисем (т. Максимәвпа Хирпәккәвән)	31

М. Коркки йаҙеһе тавакан самоһота тума хутшәнар

Пур тәвәш писсаттеләсене, литкрушоксене тата литкрушок тәленәсене

Нумай пулмас, петём Совет ёсхаләхә тата тәнзери революцисиллә ёссыннисем Совет сөрәнзи асла пролетари писаттелә М. Коркки литтератур теләшпе 40 сул ёсленине уйавласа ирттербәс. Сав йупилей кунәсензә, Мускаври уйрам писаттеләсем пусарнипе, М. Коркки йаҙеһе кикантла акитсамоһот тавәсси сивзән йышәнзәс. Ку ёсе петём писаттеләсен опзәлләхә, шурналиссем, истаттеләствәсем тата ыт. те хәһәлләса илсе уван пикенсех уқса пухма тытәнзәс.

Вал акитсамоһот тәнзери техникәһән хәһхи үсәмсем тәрәх тунә машин, тата проппакантәпа акиттәтәси ёсне петём ССРС анләшәпәх саракан вәсекеһән вексел пулмалла. Акитсамоһот хәйән хәватлә техниккәпә сотсиалисәһән строителәствин тапхәрне тивәслә, тата унән сатазәсемшән кәрешекән вайлә орути пулмалла.

Ку самоһот ССРС пур опзәлләх, пуринзән малтан литтератур опзәлләхә сәкләнсе пәрлешини сех вәхәтра пулса тәма пултара.

Саванпа та Җаваш Совет писаттеләсен орккомиттезә пур писаттеләсене те, литкрушоксене те, шурналиссене, тата ыттисене те сине тәрсах М. Коркки йаҙеһе пулас акитсамоһот тума ирәклән уқса-тенкә пухма зәнет.

Орккомиттет хәй йәнзән литтературпа Совет опзәлләхә пурте ку ёсе вәхәтра хутшәнасса, вәсем самоһота тума кирлә уқсәһә ирәклә түлевсемпе пуләшәсса шансах тәра.

Орккомиттет писсаттеләсемпе литкрушоксене Совет влазән ыраһти оркәһәсемпе калазәса татәлса самоһот тума пуләшу пухас ёс сивзән ытти петём краһтәнсем хушшинзә те әнлантару ёсне сармәшкәһән хуша.

Самоһот тума хывнә түлевсене сәк атрәспа йамалла:

гор. Чебоксары, ЧАССР. Красная площадь. Зд. Наркомпресса. Орккомиттет СЧСП.

Җавашсовет писсаттеләсен Орккомиттезә А. Петтокви:

М. Коркки самоһота тума уқса хыватпәр

* М. Коркки йаҙеһе пулас акитсамоһота тума 30 тенкә хыватәп. Хам пекех хывма А. Соләтәв, М. Кошкински, И. Т. Кушнетсов, В. И. Краснов—Асли, Хутар тата әлентей йулашсене зәнетәп.
А. Петтокви.

* М. Коркки йаҙеһе тавакан самоһота вәһзи 10 тенкә паратәп. Сәк писаттеләсене хутшәһә зәнетәп: Шәпзәк, Елкёр, Иван Музи, Митта, Н. Ваһанкә. **Патман.**

* Патман зәнини йышәһәтәп. **Митта Ваһлей.**

* Патман зәнипе киләшетәп. Ку ёсе хам йәнзән тата Хумма сәменәпә йадавин йулашсене хутшәһә зәнетәп. **Елкёр.**

* М. Коркки йаҙеһе тавакан акитсамоһот хәвәртрах пултәр, вәл кузәттур фронтән строһне хутшәһәтәр тесе, епә ку самоһота тума 15 тенкә паратәп. Хам йәнзән 15-шәр тенкә пама—Осәппәв П. Н., Лашман С. М., Айсәһән Н., Җамаһ, Маркковиккәв, Ваһанкә Н., Меһникков (Сутәс кәмиссарназә), Җава Платтунә (Клавлит) йулашсене зәнетәп. **А. Ваһлей.**

Тăхăрăмеш çул тухаӳ.

Пĕтĕм тĕнĕери пролеттарисем, пĕрлешĕр!

ОКТАПĒР
1932

СУНТАЛ

№ 10

Октапĕр революцисине тăвакан ПСК(п)П йалавне—çўлерех!

*Пролеттари тиктаттурён патшаләхә 15 сул хушшинҗе культу-
ра төлеште пысакран та пысак ситенҗсем тума май патҗе. Сотси-
алисамла культуран та та ытларах сарассиён хамаран вай
вунә хут ытла үстерер. (Октапёр уйавён лосанкентен).*

Историллә решшени хыссан

Җаваш Совет писсаттөлә-
сен Оркомитет претсе-
таттөлән саместиттөлә,
тата „Сунтал“ шуриал
редактәрә А. Т. Петтоки
әулташ.

Иулашки виҗ-тават сул хушшинҗе Совет сёр-
шывё, Коммуниссен парттипе унан Тёпкомё пёр-
тен пёр түрө, төрөс сулпа йертсе пынипе, калама
сук пысак сентерусем турө. Вәл асла пилёксулла-
хан планне таваттара тултарса икёмөш пилёксул-
ләх тапхәрне кәрес төле сотсалисам сүлө сине
сирёплән те уссанах тухса тәвё. Хуҗалахан пур
уҗаскисенҗе те пролеттарисен патшаләхә ха-
лиҗвен тәнҗе курман ситенусем турө, ревољут-
силлә кәрешүре сурална клас кивё, сёрөк, ишәлен
капиталисам йерки тума пултарайман җапла ёс-
сене туса пур тәнҗене төлентерҗё, ытти патша-
ләхсенҗи мул пусмәрә айәнҗе пурәнн рапоҗбипе
хресҗенсене Совет влаҗән йерки сөх етемлөхе җан-
җән ырләхлә, пултарулла пурнаҗ, малалләх парас-
сине катартрө. Халҗ пролеттари тиктаттурийё вун-
пилёк сул тултарна сөре, пётөм тәнҗери рапоҗби
клас пирён Сојус сине мөнпур җунапа ёмөтленсе
пәхса тараҗ, хайсен сөрөсенҗе те совет йерки ту-
ма хатөрленет, халҗи вәхәтра мөнпур тәнҗери
пролеттариатан пёртен-пёр таван сөрне капиталис-
ла вәрсә хәрушлахәнҗен сыхлама хатөрленсе тараҗ.

Парттин пётөм Сојусри XVII-мөш конферентси-
йё кун синҗен пит төплән, уссән каласа хаварҗе:
Совет сојусенҗе икёмөш пилёксуллахра капита-
лисәм хуҗалахән тымарөсем пётөмпөх пётмелле,
класла уйрәмләх пётөмпөх сухалмалла, йалпа хула
хушшинҗе икөшнө пайласа тәракан уйрәмләхсем
пулмалла мар,—сотсалисамла ёс йалшан та, ху-

лашан та пөрешкеллех аһәслә, тараватла пулмал-
ла. Происводствәллә отношенисем сәнсем
хушшинҗе төпренех улшәнмалла.

Парттин XVII-мөш конферентсийё икёмөш пи-
лөксуллахра сотсалисам пётөм тәнҗен ултамөш
пайё төплөнөх кәрес умөнхи вәхәтра пур ёсре те
ёс меслөзөсене сөнө майсемпе туса пыма хушрө.
Ку парттин сирөп лухавё хуҗалах уҗаскине те,
култтурлә фронт уҗаскине те тивет.

Културлә фронтан җи паха, пысак ыран йы-
шәнса тәракан пөр пайё—илемлө литтератур
ёсө те сак партти катартавё хыссан пётөмөшпөх
сарлакан та төплөн улшәнса, сөнө тапхәрта тәра-
кан сөнө сатаҗсем патнелле сывхармалла пулна.
Мөнле-ха пулна вәл сатаҗсем?

Пуринҗен малтан—пур Совет сојусенҗе лит-
тератур ёсөпе ёслөсе пыракан совет влаҗән йөр-
кине йышәннә писсаттөлсене сөнө тапхәрта тәран
пысак сатаҗсем тавра пөрлөштерсе, совет литте-
раттурин ёсөне сарлакан, илемлөхпе пултаруллах
йөнҗен тарәнн сарса пыраси, аһа сотсалисам
тавас ёсөпе сыхантарасси.

Җылай сүлсем литтератур ёсөне пөрлөштерсе
пына пролеттари литтературин орканизатсийё-
сем: РАПП, ВОПП, (пирён—Җаваш Пролеттари
Писсаттөлөсен Ассотсатсийё те), малтанхи сүлсен-
җе пролеттари литтературин вәйне пухса пөрлөш-
терес, аһа ситенү сүлөпе йертсе пырас ёсөре, сө-
нөрен литтератур вәйөсене—литкрушковтсә, лит-
утарниксене йертсе, йөркелөсе пырас ёсөре җылай
паллә ситенусем тунә пулсан, йулашки вәхәталла
хәйсен ёсөсенҗе литтературән пайан кунхи сатаҗ-
сене төрөс аһланса илмен пирки, партти катартав-
не пурнаҗа кертсе пыма, умра тәран сатаҗсемпе
пөр тан перестройкка тума пултараймарөс. Сөнө
тапхәрта сөнөрен ытан сатаҗсем тәраҗ ёсө урәх
майлән йөркелөс ыранне РАПП-та, ытти пролет-
тари литтературин орканизатсийёсем пөре хәнәх-
на кивө меслөтсемпе ёслөсе пыҗөс. Пултаруллах
йөнҗен пуринҗен малтан пур писсаттөлсене, лит-
тературәна кәрен сөнө вәйсене—литутарниксене,
литкрушковтсәсене йертсе пырас ыранне—РАПП
та, уна пөрлөх пирөн ҖАПП та административ-
лә меттәтсем сине куҗса, төрлөрен орканизатсиллә
ытүсемпе аппаланса пына; паллах—кусемпе
пөрле төрлөрен йәнәш ёсөсем те тунә, (самахран:
„ташман йө сојуснөк“? тенө лосанках илер.) полит-
төк йөнҗен йәнәш лосанкасем кәларса пына.

Паллах, кун пек йертсе пынипе литтератур
ёсө партти катарта пана сүлө тапхәра куҗса пул-
тарайман. Җаванпа та Парттин Төпкомё апрелән
23-мөшөнтө пур Совет сојусенҗи литтератур
йухәмөшөч паллә решшени йышәнәҗ. Ку решше-

ни тарах ёлекхи таварланс ситне формара таракан пролеттари литтературин орканизатсийесем ыранне сарлака та анла, пётём Совет писсаттелёсен сойусе орканизатшилемелле пулзе.

Партии Тёпкомён решениё Совет сойусёнзи пур пултарула вайсене—илемле литтературан самах мастарёсене пур йензен те анла, сарлака условисем уса паё. Ку решени дэнах та ёнтё пирён писсаттелёсене пур йензен те хастарла ёсе сыхъантармалла, литтературалла проишетенисензе хализбен курман историлле примерсем памалла, сотсиалисам строиттелствин кулен-кунхи ёппоппейёсене терёс, вулакана ёнен термелле илемле тёлёхсемпе (опрасемпе), типпашсемпе таргантарса, ана етемлех културин хализбен курман суллёшне сывартамалла.

Совет писсаттелёсен сойусе—пуринзен малган партия йёрёпе итолоки фронтёнде, литтератур уаскинзе ёслекев йулташсене перлештерсе пыракан пултарулах орканизатсийё. Совет писсаттелёсен сойусён сатаззи те сакантан ёнтё палла. РАПП практёккинзе пулна терлёрен орканизатсилё ишпёш, круппалла харкашу, атминистратсилё йертсепыру ыранне писсаттелёсен сойусён пур литтератур вайёсене те тирпейлён пухса пырса, вёсене телён пулшса пырса, сарлакан та таранн пултарулах йензен йертсе пырса, совет литтературине икёмёш пилёксуллаха классар опбалахла керес тапхорта сотсиалисам строиттелствин сивзе хёспашалё тумалла.

Кунтан цаллах, писсаттелёсен сойусе вал орканизатси тарах сех мар, пуринзен ытла итейлах йензен йертсе пыракан совет литтературийён зентарё.

Касалхи апрелён 23-мёшензе тухна Партии Тёпкомён решениё пуринпе танах пирён заваш литтературине те сёне майсемпе ёсleme хушта. Ёлекхи БППА орканизатсийён РАПП-па пер танах (РАПП сисемийёнде пунаскер, унан „сыллахёсензен“, паллах, БППА сотсиатсийё те уйарлайман) литтератур вайёсене йертсе пырас ёсре йанашсем пулах. БАППА сотсиатсийён хайне телешён литтература вайёсене перлештерес принтсипра РАПП принтсипёнде уйрамлах пулна пулин те, (БППА пролеттари писсаттелёсене сех мар, совет платформи сине таракан пур писсаттелёсене те перлештерсе тана, усапах ташман шуахшля пер-пер уйрам писсаттелёсем сех БППА-ра таман), савах та унан зылай ситменлехсем, йертсе пырура йанашсем пулах. Пуринзен ытла БППА йанашёсем РАПП йанашёсене туплириват тунизен килне.

Октапер револютси хыссан сурална самрак заваш литтературийё Совет сойусён кун сулёсемпе пер танах уссе ханарзе. Иртне вун-вунпилёк суллахсем хушшинзе илемле заваш литтературийё нумай ситёнусем турё. Писсаттелёсен резе, вёсен хутошёствалла протуксийё сулран сул уссе пина майан, тулашёнзен те, ашзикки йензен те, итейлах йензен те пахалансах пызе. Партии Тёпкомён апрелён 23-мёшензи историлле решениё, пур Совет Сойусёнзи таванла литтератураёсем пер танах пирён заваш совет литтературине те сарлака, сёне пулгарав сулё сине каларса ана сотсиалисамла култур ситёневё суние хушанма кирлё майсем парат. Заваш совет литтератури те Тёпком решениё хыссан татах та зёре сувлаш

илсе сёнерен вайпа пушсех те хастаран усме тытани сисёнет. Заваш писсаттелёсем хал пурё те пекех пултарулах йензен ёсleme пикенсех тытана пуларёс. Нумай писсаттелёсем пысак, анла проишетенисем сырма тытани. Писсаттелёсем хайсем умне терлёрен творзёства йитавёсем пултарулах проплемисем лартаззе. Заваш совет писсаттелёсен сойусе вайсене сав ёсре пур йензен те пулшса, йертсе пымалла.

Мёнке сатазсем тараззе-ха заваш совет писсаттелёсен сойусён Орккомиттезе умёнде ку телёшпе? Малтанах—писсаттелёсене ваьди ёсlemeлли творзёства условийёсем тавасси. Писсаттеле ваьди аша йулташля ушканлах тавасси. Писсаттелён ёсе—капинетра ёсlemeлли ёс (творзёства протсёсе), вал хай проишетенине пёзёнён сырат. Анзах сав пёзёнён сырна проишетенийех йулташля ушканра перле пуханса вулана хыссан творзёства протсёсе тарашёнзе автара кирлё катартусем парса пулшсан,—унтан писсаттелё уса сех кураат. Орккомитет писсаттеле хайён мёнпур ёс сисемипе воспитани памалла. Мён йензен?—Писсаттелё хайён пултарулах ёсне сёнерен вёрену, сёнерен оппат, сёнерен пурнас мелёсемпе сыхъантарса ёслесси йензен; писсаттелё сёне, коллективля пурнасан формисене анланса илсе, вёсене телпипех йышавасси йензен; писсаттелё сотсиалисам строиттелствине активля, хайён мёнпур зёрипе хушавасси йензен; писсаттелё итейла пултарулах йитавёсене саварса илсе совет литтератури умёнде таракан сатазсене танланса, вёсене пурнаслама пуларасси йензен.

Орккомитетан, писсаттелёсе мён творзёствалла ёслёх услови тавас пулсан терлёрен круппалла харкашусемпе пер хёрхёнуёсёр керешмелле, писсаттелёсене „сойуснек“ йе „ташман“ сине висне висёпе висмесёр пур совет платформи сине тана йулташсене те кирлё таран ёсlemeллек меслетсем тупса памалла.

Орккомитетан, пултарулах ёсне сарлака сул сине каларас пулсан, вал йиту тавра опба шуахшне мопилисатсилес пулат, вал ёсе массалан иртёрес пулат. Мускаври писсаттелёсен ёсёнде пример илсе пирён те кунта заваш писсаттелёсен хушшинзе литтератур йитавёсем тарах сарлакан ёс пуарса йарас пулат: писсаттелёсен пухавёсензе, совешзанийёсензе т.ыт. сёрте те творзёства проплемисем сине сётсе йавма тытанмалла. Уйрамнах литтератур теккатнёкёсем ирттерме тытанмалла. Литтератур шурвалёсензе («Сунталра» та, «Трактар» та) литтератур терлёрен сёне йитусем тарах самах пуармалла. Писсаттелёсен терлёрен шуахшёсене, претлошениёсене палартма шурвалёсензе те, хахатсензе те „писсаттелёсен трипуни“ йатла уйрам усмалла. Терлёрен творзёствалла ваьди кирлё таран ёсlemeлех условисем тупса памалла, вёсене терёс, куленхи ёсре сирёппён йертсе пымалла. Сав вахатрах пултарулах ушканёсем хайсем ёсёсензе круппалла уйрамлах (крупповшзина) сулё сине тухасран вахатра астуса пымалла, крупповшзина унан малтанхи утамензёнех пётермелле.

Ёлекхи литтература ёсён практёккинзе пирён сакан пек ситменлех пулна: вал—писсаттелёсем ёсне кампани тараххан туса пини. Писсаттелёсен активляхне—писсаттелё кампанисене хушанса терлёрен акиткалла сийелтен шайарттарса сырна озёрк тарах, тата мёнке те пулин

революцисиллэ прашнэкре естратә сине тухса пел-тер-висем сул сырнә савәсене вулани тарәх виссе пахаланә. Ъапах та, сав сисемә пиркийех пирен хаш пысак йатлә писсаттелсем пилек-ултә сул хушши ытла сырман пулин те, сәвах литтератур/пулансәнзе активра тарассә. РАПП пилленә хыс-сан „сулахайла“ оубьёрк--пайан кунхи литераттура ра ъи кирли, ъи савәрнәсуллә шанәр“ тенипе, пирен писсаттелсем нумайешә сак „алла сәмәл“ шанәра (хутошәствәллән шәратса кәларас оубьёрк вырәнне—тар шывпа сапса тухнә келетке—пирен төрлөрен литприкатәсен—творь-зәствә иттокәсем) алла ъавсаласах савәрса тытрәс. Епәр пәтөмпех оубьёрк шанәрә кирлә мар тесе ка-ламастпәр: кашнә йапалах хайен вырәнзе вырна-суллә. Анъах, пәр шанәрпа есленә вәхәтра ытти пур пысакрах та тарән хутошәствәллә майсемпе темәна савәрса илен шанәрсене пәтөмпех пәрахәса кәларни, вәл есе орканисатсиллэ пайрәмсем урлә „саккунави“ литтература йухәмәнзе ниме ъатай-ми киревсөрән сулахайа кайса перәнни пулаъ. Литтератур орканисатсийә аминистратсиллэ мет-тәтпа писсаттелсене сүлтен творьзәствә ййтәвәсем тарәх прикасласа тәни, вәл писсаттелсен пулта-рулләхне путарни пулаъ. Савәнпа та епәр „сак кунсензе“ „сак шанәрсех“ литтератур шанәрәсен семийнзе краштәнләх тивәслә илме пултарат тес вырәнне литтературән пур төрлөрен те төрлө ша-нәрсем, автәр хай шухәшне паләртмалли фор-мәсем—пур те хайсем вырәнне вырнасма пулта-рассә тетпәр—вәсене писсаттел-хутошнәк тимлән төплесе каләплама пултарсассән. Сотсиалисәм строиттелствин үсәмәпе тәртанә хәлхи епхохәна тивәслә происветени хакә шанәр, йе формәран сех мар,—происветенин төп итейләхне автәр сирәппән тытса пынинъен, происветенин илемлөхне автәр происветени тарәшшөпех ъән пахаләх сүлөшәнзе тытса пыма пултарнинъен килет. Йулашкинъен,—сотсиалисәмла литтературән ъән илемлөхне пахаләхән хакә происветени хайән мән пур сотер-шанийәпе сотсиалисәм тәвас сатаъана пәханса пы-нинъен килет. Сотсиалисәмла строиттелствә сех, сотсиалисәмла тапхәр сех етемлөх културине ху-сәләх үсәмәпе пәрле халиъен истори курман сүллә виселөхе хәпартма пултарат. Хай мән пур әсхәкәлөпе сотсиалисәм строиттелствин сатаъипе таъъән сыхәннә писсаттел сех хайән происветенин-ъе сәнә пурнәсән пафәсне кәтартма пултарат. Кивве сөмөрсә сәнә пурнәс йөрки, сән төнзе сис-теми тәвакан тапхәр хайән калама сук аслә хастарләхөпе хутошнәкә зөрә пултарулләх вәйә памалла, өмөрлөх искусствә токкумәнъе сьрма хәпәл күмелле.

Пуршуаши културийә кәпиталисла сисемәпа пәрлех хайән вәснелле ситсе пырат. Крисәс хайән хыткан шәмәллә алиие кәпиталисла төнъене иә-төмпех савәрса илсе, кунран-кун хайартарыхән пә-ваъ. Крисәс хайарләхә хәъиъен те сөрсах пынә пуршуаши културине тата хәвәртах ишәлтерет. Пуршуашин итеолоксемпе култура фронтәнъи фашисла акәнзөсем тембул кәпиталисла сисемә сирәппәнни синъен кашкәрассә пулсан та, унән „опәр-лаккәйәсем“ пуршуашин културләхә зө-ъекләнни синъен халәха сүтә кунрах суйма тарә-шассә пулин те, сәвах пайан кунхи пуршуаши кул-турине ъән-ъән сәнсапаъе паләрса тарат вәл:—вәрсәл-лә фашиссәм, сынпа тулнә төрмесем, кунран-кун

сөнөрен йунлә вәрса хатөрләнни; пуршуаши кул-турийә—вәл пулсен сәра сөрөмә, сүтәннә ъунсен пасарә, урса кайса ашкәнакан финас пиршийә. Пуршуаши културә етемлөхе высләх, есәсөрлөх, вәр-са хәрушләхә, тата пәтөм етемлөх пәтөс сүлөсем сине сех илсе пырат.

Савәнпа та хәл пур етемлөх сисемне сухатман вәйсем—узоннайсем, технөксем, иншенерсем, пис-саттелсем пирен йенне.—пролеттари тиктатури вәйәпе, партти йертсе пынипе сотсиалисәма кәре-кен Совет сойусә йенелле туртәнассә. Мөншән тесен вөсем пуршуасиллэ натсионалисәм сөрөмәнзе пәтөм-пех сухатман әстәнөсемпе „пуласләх камәнне“ пит аван сисәсә. Төнъери пур зөрә вәй совет сис-теми синаелле туртәнаъ. (Иләр—Ролланах, Пернарт Шоуна, Теотор Трасәра, тата ыттисене те.)

Кунтан пире паллә—пирен пур совет писсатте-лөсем саксене тәнласа илсен, хайсене сотсиалисәм строиттелствин вәри кунсүлөсемпе сыхәнтарса ес-лесен, пайан кунхи литтература итейләхөне унән умтөлне савәрса илсен, тематөккәпа мастәрләха кирлә таран сыхәнтарса пырсан пәтөм етемлөхшөн историллэ происветенисем сьрма пултармалла.

Анъах сьрас есәре вөсене ъылай йәвәрләхсем төл пулассә-ха: писсаттелсен нумай вөренме тивет; вөсем төрлөрен пурнәс йенөсене хайсен пусөсенъе тәнланса савәрса илмелле.

ЪСП Орккомитет ъленә
Ъавашсен тава тивәслә
артисә паллә траматуркә—
Максимв - Кошкински
йулаш.

Писсаттел литтература технөккине алла савәр-са тытмалла. Сарлака та анлә, илемлөхне итей-ләх йенъен пысак сүллөшре таракан происветени-сем сьрас пулсан, писсаттелән културләхә сите-лөклә таран үсмелле. Писсаттелән „суралнәран пулнә“ талант сүмне кирлә таран културләх сит-месен вәл пысак, талантлә происветенисем сьрма пултараймасъ. Совет писсаттелсен сойусә сав кул-турләхпа вөренү есәне савәрса илме кашнә писсат-телөх кашнә куленхи есәре пулашса пымалла. Лит-тератур вөреневән есә Орккомитет практиккинъе малти вырәнта пулмалла.

Йулашкинъен писсаттелсен матерйәллә ййтәвө-семпе пурнәсән пур ытти йенөсене аванлатас-синъен калама тивет. Төпком йышәнәвне төппи-пех пурнәса вырнастарас тесен писсаттелсен пур условисене те төпрепех йусас пулаъ, вөсен пурнә

җәнзи төрлөрән-те төрлө йенёсенё, җитменлөхёсене аса илсе пур совет писсаттёлёсене пур йенҗен те пулашса пырас пулат. Писсаттёлён ёс хакне (контрар) кирлө таран үстермелле. Җак ыйтавсене творҗбёствай ыйтавёсемпе җыхантарса пымалла. Писсаттёлсен сойусё пултарулаҳ ёсне пурнаҗ йенёсене җенетес ыйтавсемпе җыхантарса пима пултармасан, вёл хайён төп сатаҗзине—писсаттёлсене пултарав җулёпе малалли җитёнүсем патне йертсе пырасине пурнаҗа кёртме пултараймё.

Җаваш совет писсаттёлёсен сойусён Орккомитёзё нумай пулмаст анҗах ёсleme тытанна пулсан та (җёнёрен суйланны Орккомитет җентапёртен пусласа җёс ёсleme тытанна,) җавах та писсаттёлсене ваҗби кирлө таран условисем тавас, творҗбёствалла ёсе малашне сарса йамалли меслетсем тупса пырас ыйтавсене вёл җине тарсах пурнаҗа кёртме тытанна. Орккомитет писсаттёлсен пурнаҗ условисене төпренех йусамалли сёлтавсене ырапа кёртмешкён җаваш правитёлстви умне ыйту лартна. Җаваш писсаттёлёсене ваҗби малашне творёствалаҳ условисем җителёклё пулмалла. Пурнаҗ йенёсене йусассипе пёрлех Орккомитет пултарулаҳ йен-

вен йертсе пырасине татах вайлан та, җирёпён үстерсе пымалла.

Җулсем уса, Партти Тёпкомён апрелён 23 мёшёнзи историллө решеннийё хыҗҗан җавашсен сотсиалисамла литтературийё пур ытти Совет сойусёнзи төрлө халахсен таванла литтературисемпе пёртан итейла та, илемлө җуллөшре йешёрсе пымалла. Җаваш совет писсатсёлёсем партти йалавён айёнзе сотсиалисамла култтуран пёр пайёркине—совет литтературине татах малтан та малти рете каларса пыраса, җан-җан сотсиалисам строиттёлствин итеолокилө хёспашалё тума тарашмалла.

Җаваш совет писсаттёлёсем асла сотсиалисам строиттёлствин тапхарне катартакан илемлө те җапла происветёнисем памалла.

Җаваш совет писсаттёлсен сойусён Орккомитёзё җаваш совет литтератури умёнзе таран пур орканисатсиллө,—луриҗен ытла итейла, тата пултарав ыйтавёсем тарых таран сатаҗзасене хайён кашни кулленхи ёсёпе пурнаҗа кёртсе пыраса җаваш литтератур орканисатсине партти катарта панайёр тарых малалли җитёнүсем патнелле илсе пымалла.

Писсаттёлсен опҗалэхё ана хай йенҗен җав ёсре кирлө таран пулашса пымалла. Антрей Петтоки.

Елкер С.

ОКТАПЁР САМАНЁ

Асла Октапёр саманё
Вунпилёк тулгарна җухне,
Кам телёнсе пёр хумханмё
Умри җитёнү ёссемпе.
Җуламла, штурмала, хаватла,
Пит җапла халхи самана.
Пурнаҗ йуххи хал җунатла,
Җёклет те хёртет вёл җынна.
Талккан, тёнзипе төппийён
Вёрет халхи пурнаҗ сиксех,
Вутла Октапёр мёлкийё
Җисет пур йензе те хёмпех.
Асла патшалыхсен тронё
Җёрет, киренет никёрен,
Аунла тирансен коронё
Тухаҗ җаплахпа хисепрен.
Җёрён шап улттәмеш пайён
Йалтраҗ хёмлө сән, җёнё вай;
Сийлө етемлөхён айё
Җавраҗ пурнаҗа кунта хай.
Макла Раҗсей—ёнте ураҳ,
Тасалзё вёл пур тумхахран;
Натси төпсем пурте тулаҳ
Җёрлөсҗё унта пёр пек, тан.
Тёттём төнсен сём җаршавё
Җурлайзё те үкрё җёре,
Райпала тамак ултавё
Текех харатаймёс пире.
Ёмёр төнзе курманне хал
Куратпәр, илтетпёр пайан.
Җим, курни җёс-и? тишкер-ха:
Тёнзи җавранат хамартан!
Пурнаҗ питне җавран вай вёл—
Пёр епёр—ёсҗар җыннисем.
Пирён вай-хал—вутла тавал,
Җак вай ак тават хаватсем.
Паттәр ёсҗарё җапаттёк—
Җётреҗсё төнзе каштисем,

ҖСП Орккомитет җленё, „Сунтал“
журнал җекреттарё С. В. Елкер

Төрлө кётес-шатакра җех
Ахлаҗсё җёршыв туррисем.
Пирён хаватла ёсҗарё вёл,
Хастар польшевисам аспе,
Хамар җёрте ак пит хапал
Пураҗ сотсиалисам җуртне.
Пурте пёр танла пулмашкан
Тават вёл пёр классёр төнзе,
Җута, җён пурнаҗ тумашкан
иар! усрө наук хапхине.
Хурҗа ёсҗарё вёл—улап,
Ватаҗ вёл катмар тусене;
Шавла шывсен сикки урла

Күлет электритса вайне.
Улам та йавас сән-питлө
Мушиклө Раҗсей җёршывне
Витрё интустри тумтирө,
Интустри җёртет йал җунне.
Асла Совет җёре тарых
Лартаҗ вёл комун хуласем;
Сёмлөх вәрман, хирсем тарых
Җсөҗсё кикант-саватсем,
Харпәрлаҳ мулан төрекө—
Пур җикө, йаған, йупасем,
Пурте пётөсҗё хисөсёр.
Кусем—пирён ал ёсёсем...
Палла, мухтавла, хавасла
Җак епёр пурнан самана:
Пирён ёссем те пит асла,
Халзён сын курман-тәр җакна!
Җан, йынашу—ылхану та
Илтетпёр хушран җак кунра.
Пёлёр: кив пурнаҗан җунё
Йёрсе тулашаҗ вёт ана.
Классёр төнзе тавассишён
Вайне хёрхенмен ёсҗынни—
Пурнаҗ җине пахмаст нишлөн,
Вёл паттәр, ун җирёп—җёри.
Палла та җапла, хисеплө
Октапёр пуслан самана;
Пирён кунсул пит телейлө.
Куратпәр—төнзе курмана!
Иртнө пиншер җулсем вёсҗёр,
Нумай җух киреннө төнзе;
Анҗах та, халхи пек вут ёмёр.
Пулман вёл ниҳсан җёр җинзе
Җак палла саманшан хавасан
Ёслес те, ёслес пикенсе,
Классёр җут пурнаҗ тавасшан
Хурас пур вайа вёретсе.

Октапёр 1932 җул.

Ленин йалавёне епёр Октябр революциинь пына запарусенъе
сентертёмёр, Ленин йалавёнех союзисам строителствийён
кёдешиссинъе татыйла сентерусем турамā, сак йалавнат епёр пё-
тём тёнъери пролеттарла революцире те сентерёнёр. Сызә пул-
тёр ленинисам (Сталин).

Ђаваш илемлĕ литтературин 15 сұлхи утăмсем.

Çак кунсенђе Совет сойусенђи рапођђи клас, унла пĕрле Сойусри пĕтĕм ёсхалахе, хайсем 15 сұл ёлĕкрех етемлĕх историнђе пулман патђар ёс тунине уйавларĕ. 15 сұл кайалла Раçсейре нумай ёмĕрсем хушши пусмăрлахра тертленсе пурăнна рапођђисемпе хресђенсен-массисем хайсен ёмĕрхи тăшманне—патша тытăмене капиталисăм йеркине çапса сирпĕтсе, хайсен сирĕп власне туса хуђёс. Тенђен улттăмеш пайенђе опђалах сыханавĕ тĕпре-нех улшăнса тăђе:—сын йунне ёмсе пурăнакан капиталиссем ёсхалахне эксплуаттатсилемелли сăлтасене тата çав сăлтасемпе усă курмалли тивĕслĕхĕсене пусĕпех сұхатрĕс. Калама сук анлан саралса ыртакан Раçсей сĕршывĕн пусне рапођђи клас, унан ѓи патђар отрезĕ комуниссен парттийĕ тăђе.

Комуниссен парттийĕ йертсе пынипе, çак иртнĕ 15 сұл хушшинђе, рапођђи клас ку сĕршывра калама сук пысăк ситĕнĕсем турĕ:—сĕршыван сан-пиђе тĕпре-нех улшăнђе, Совет сойусен хайĕн индустрийĕ усет, йалхусалахе сĕнелсе улшăнса унта пĕђвенлĕ вак хусалахсем ыранне, сотсиали-сăмла ушканла шултра хусалахсем усме пусларĕс, опђалах йыше эксплуаттатсилĕ элементсенђен ёмĕрлĕхе тасалаť. Епĕр пĕрремеш пилĕксұллаха тавата сұлта анаслан тултарса, иккĕмеш пилĕксұл-лах умĕнђе—классемсĕр опђĕства тавасси, клас-лаха уйăрса тăракан сăлтасене пĕтĕмпех пĕтер-ресси, сынсен астанне пĕтĕмешпех улăштарса вĕсенђен ѓан-ѓан хаваллаха сотсиалисăм тăвакан-сем тума тивĕслĕ пилĕксұллаха кĕресси умĕнђе тăратпăр. Иртнĕ ситĕнĕсем пысăк, вĕсен пахалахе те калама сук таран,—çаксем пире иккĕмеш пи-лĕксұллахра тăракан сатађсем патне шанђаклан, хайуллаш пума хастарлах парасĕ.

Ђаваш литтературĕн ситĕнĕвĕсене илсен, вĕсем çак сұлте асанна пĕтĕм ситĕнĕсемпе уйăралми сы-ханса тăракан йапаласем, унан сатађсем те çав ситĕнĕсен сатађсенђен тухса тăракан сатађсем пулса тăрасĕ. Епĕр хамăр умма класла, парти шухăшĕсемпе туламлă тăракан, таран итейлă ли-тератур тавас сатађа лартрăмăр. Хамăр ёсĕн ни-кĕсне епĕр партин тĕп сұлйĕрне—кĕске вăхăтрах сотсиалисăм тавас сатађа хутăмăр. Тўрех калас пулаť пĕтĕмешпе илсен ѓаваш литтературĕ çак сатађа иртнĕ сұлсенђе тивĕслĕн туса пыђе, хал те çаван пекех туса пума тăрашаť.

Совет власĕ темиçe ёмĕр тăршшĕ пусмăрта, културла пурнасан тулашĕнђе танă вак халахсен умне асла сұл усса пађе, вĕсене хайсен пурнасне хай-сем йеркелесе пума, сотсиалисăм тавас ёсре ыт-тисемпе тан ёслесе пума пĕтĕм майсене тупса пађе. Темиче ёмĕрсем хушши етемлĕх пустанне сĕмĕрнĕ натси йтăвĕ сотсиалисăмла револютсире ленинла натси политĕкĕн сивĕвĕшĕ синђе кон-кретлан таталђе. Çак майпа хал ёнтĕ натси културĕн ытăвĕсем те пирĕн умра уссан куранса тă-расĕ. Пирĕн културан ашђикĕ сотсиалисăмла, форми насилле пулмалла. Епĕр çапла тума тăра-шатпăр та.

Ђаваш литтературĕ классен кĕрешĕвне хайĕн пусламашĕнђех тавђан хутшăнђе. Кивĕ саманаран

Ђаваш Совет писатђи
лĕсен Орккомиттет ѓлен
вăлах Орккомиттет сĕ
реттарĕ Н. К. Кирил
(Патман) йулташ.

пире пролеттари литтературĕн никĕсне хывма нимле пурлах та йулман. Пайан тунă ситĕнĕсем вĕсем—пурте Октапĕртен пусласа тунă ситĕнĕсем. Епĕр унпала мухтанма та пултаратпăр. Октапĕр хыçсан уснĕ ѓаваш литтературĕ пĕтĕмешпе илсен, хайĕн малтанхи сұлсенђен пусласах рапођђи класан, унан парттийĕн сұлĕпе пыђе. Парти ларти сатађсем ѓаваш литтературĕнђе те хайсем вальђи тивĕслĕ ыран йышанса пыђе. Револютсийе ра-пођђи клас аллинђе сирĕплетесси, хусалаха хăпар-тасси, ана реконструксилесе сотсиалисăм сұлĕ-сине тăратасси, çав вăхăтрах тата кивĕ саманаран йулна крепĕслă, феоталлах йулашкисемпе кĕреш-се вĕсене опђалахан сĕнĕ тапхăрти сыханусем хушшинђен какласа пăрахасси, етемлĕх астанне сотсиалисăм уссишĕн сĕнетсе улăштарасси—çак ыйтусем пирĕн литтературан тĕп сотершанийĕ пулса тăрасĕ.

Ђавашсен пролеттари литтературĕн иртнĕ 15 сұл хушшинђи пурнасне илсе, кайалла çавранса пах-сассан, пайан кун епĕр унан çак запла тапхăрĕ-сене палла туса хăварма пултаратпăр.

Ђавашсен пролеттари литтературĕ хай сурална кунах хай сине запла сатађ илђе, вал хайĕн хĕ-рўллĕ хастарлахепе краштан вăрсинђе ѓаваш ёс-сыннине советсемшĕн кĕрешме ѓенсе, тăшман курайми пулма вĕрентсе тăђе. Краштан вăрси тап-хăрĕнђе сырни Тăhti йулташан „Колђак“ поеми пек пĕтĕмешпех класла силĕпе тулна прои-светенисем халхи вăхăтра та хайсен хакне сұхатмасĕ. Тенђери пуршуаси хайĕн кун йеркинђен интер-вентси ыйтуне каларса пăрахма мар, ана сивĕв-летсе пына ѓухне, епĕр хамăр творвĕствара краштан вăрси тематĕкне, асларах илсен, сиклах тематĕкне пĕр минутлаха та манса хăварма пул-тараймастпăр, манмастпăр та. Ѓаваш литтерату-рĕн пĕтĕм пурнасĕ тăршшăнђе сиклах ытăвĕ пысăк ыран йышанса тăраť. Ѓалтунан парти-санла калавĕсем, Иссайĕван „Сұламри йалĕ“, Крас-нован „Вутра“, Елкерĕн „Пул сыха, пул сивĕв“

т. ыт. нумай проиcветенисем те cак cамахсем тёрессине питё те тёлён катартса тараccё.

Варса харушлахе cивёленсе пырат, cаван май сыхлах ыйтавё те заваш литтературёнде асларан асла выран йышанмалла. Краштан варси историне сырас ёc хай тавра писаттелсен йышла массине пёрлештерсе, cак сатаза пурнаса тивёслён кёрте тесе ёмётленетпёр епёр.

Хуcалаха хэпартас тапхар заваш литтературёнде cёне вай парса cёклентерсе йарат. Cак тапхарта епёр литтература ёcё орканисаги телёшёнтен те хурамланса cитнине куратпёр. Революцин малтанхи cулёсензе литтература ёcёне уйрам писаттелсем туса пыка пулсан, вёл ёcре cиcтемлах пулман пулсан, 1923—24 cулсензен пусласа вёл опзалах cиcтеминзе уйралми пёр сыпак пулса тарат. 1923-мёш cулта, унзёнхи оппатсем cинзе йёркеленсе, заваш писаттелёсен „Канаш“ сойусё пусланай. „Канаш“ сойусё cитёнекен заваш писаттелёсене пролеттари писаттелёсен орканисагийё патне йертсе пына орканисаги пулнине, заваш литтературёнен историнзе тивёслё манми выран йышанса йулмалла. Ёан, унан йанашёсем те пулна, анзах вёсем хыcёнзе унан пыcак ёcёсем пытанса тамалла мар. „Канаш“ сойусё, хайён платформин никёcне партиллё литтература, триалекткля материалисам меттат ыйтавёсене хурса, пролеттари литтературине орканисатилес, литтературана парттин тёп cулийёрне cиcтемаллан пахантарса пыртарас телёшрен пирвайхи зи пыcак, зи палла утам пулса тарат. Писаттелсен тёп катарё пирён cак тапхарта замартанай. Кунтах малтанхи тапхарта литтературана кёне катарсем те—Ваcанка, Елкер, Хумма Cёменё т. ыт. те хайсен пултарулахне уcсанах хэпартса пыма тытанаccё. „Канаш“ сойусё РАПП cиcтеминё кёни пирён творзёcтвалла вайсене тата та пыcак утам тума май пазё.

Иалхуcаллахне хэпартас, cак никёc cинзе кулакcене клас телёшёнтен пётерес ёc заваш литтературёне нихcанхинзён те ытларах клас кёрешёвёпе тазбан cаварса илет. Рекконструкси тапхарёвзён пусласа илемлё заваш литтературёнде колхоз cтроитёлcтви, cав cтроитёлcтва тавра пыракан клас кёрешёвён ыйтавёсем пётём пыcаккашпе тухса тараccё. Cак тапхартах петтилетка патгарёсем, cаван пекех петтилеткан ташманёсем те вулакан умне хайсен пётём кёлеткиcемпе тухса тараccё. Кунтах колхоз йухамён пуcёнзе пыраканcем, колхознёкcен пётём массисем хайсем ваъди тивёслё выран йышанаccё. Кунтах тата кулак та хайён cовета хирёc пыракан кёрешёвён пётём ирсёр майёcемпе тар шыв cине шуcатухай. „Тавалла“, „Ахарсамана“, „Шыв“, „Стройкара“ спорнёк, „Ыраш“, „Вите“ т. ыт. темён зухлё проиcветенисем те cак тапхартин пуcламаш проиcветенисем. Пирён никам сирёлтерме пултармалла мар ёмёт—cак проиcветенисен шутне тата темисё вуншар хут уcтересси, вёсен пахалахне темисё хут cулерех хэпартаси пулса тарат.

Заваш литтературё умёнзе асла cул выртай, анзах cак cул cинзе йаварлахсем те сахалах мар. Клас ташманё cотcиалисам cтроитёлcтвинзе литтератур вайлэ хатёр пулса танине пёлсе тарат, cаванпа вёл ана усме, вайланса пыма зармантарашан хатланай. Политёккэри кёрешу пур итеолокиллё фронта та, cав хушарах литтература

фронтне те кёрсе таранланса пырат. Заваш литтературё хайён кёске ёмёрёнзе темисё кёрешёвё кёрсе cёнтерусем турё. Пуршуалла, вак пуршалла йухамсем, национал-темократиксам, Перверcёв профессаран меншевикла йулашкисем—cаксем харуша политёккла тапанусем пулзёc. Кунcар пуcне тата орканисаги ашёнзи шалти хирёcусем,—заннине cак cулте аcанна кёрешуcемпе cыханса таракан хирёcусем те сахалах пулмарёc—Иурийёв Фомин пёрлешёвё, Йёcсёненшённа, заваш литтературёнен пулсалахне шанманни т. ыт. те. Турех калас пулат cак кёрешуcем литтературашан нумай зармавлэх пазёc, cав вахатрах тата вёсем кёрешушулё те пулса тазёc. Пролеттариата хирёcлёрлё йухамcемпе кёрешсе, заваш литтературё клас кёрешёвёнзе пиcёррё, ханыху туйанзё. Парттин Заваш Опомё тата унан cулпусё C. П. Петров йулташ йертсе пынине, заваш литтературё cак кёрешуcёнзён пёрмайах пыcак cёнтерусемпе тухрё, малашнехи кёрешу ваъди паха оппатсем тупрё.

Пётёмёшпе илсен епёр хаъхи вахатра заваш литтературё тёрёc cул cинзе тарат (теме пултаратпёр, анзах cапла калани пёрре те пире туна cитёнусем cинзе лэпланса ларма тивёc пamacт. Клас кёрешёвё замаст, вёл хайён майёсене cёc улаштарса пырат. Кулак зейлензё. Вёл хайён cотcиалисамла хирёc пыракан ёcне тёрлё майcемпе туса пырат. Писаттелсен cак майсене вахатра шута илсе, вёсене опзалах куc умёнзе тар шыв cине каларса пымалла.

Клас ташманёпе кёрешес пулсан, ана пёлни кирлё. Ку телёшрен пуринзён ытла ун патне cематтисамла пырса cамалттайла пахма хатланни cийенлё. Клас ташманён сан пивё те, унан ашзикё те опываттел куcне куранакан санпитрен нумай урахларах, нумай таранрах. Пирён унан ашзикёне тёлёнзёнех паллама вёренмелле.

Пирён маркcисам-ленинисам хёcпашалне тёреклёнех хамар ала cаварса илмелле; пролеттарин тёнзе пурнаcне анланмалли cиcтема—триалектисамла материалисам пур cовет писаттелёшён пёртен-пёр тёп философи cиcтемийё пулмалла. Писаттел хай тёнзе cине мёнле куcпа пахнине хайён творзёcтвинзе палартай, анзах писаттел анланавё нихаcан та уйрам cын, пёзён cын анланавё пулма пулгараймаcт,—унан анланавё клас анланавёпе cыханса тарат. Ака мёншён пролеттари писаттелён хай класён философине cаварса илни, унпа вайлан хёcпашалланни кирлё.

Халъ cёc пулса иртнё Орккомитет пленамё творзёcтван тёп меттазё выранне cотcиалисамла реалисам меттатне хуни кирлё терё. Ку, анланмаларах каласан, пурнаc cине пролеттари куcёпе пахса, ун cинзён тёрёccён cырмалла тени пулат. Заннах та, пирён пурнаcра технёккапа еккономёк телёшёнзён cёc мар, cынсен аcтанё телёшёнзён те калама cук пыcак улшанусем пулса пыраccё. Улшану тавасси cамал ёc мар, кашни улшану тем тёрлё йавар кёрешупе, тем тёрлё пыcак йаварлахcемпе пулса пырат. Кашни улшану вёл—Cовет сойусёнзи ёcхалахён пыcак cитёпёвё. Cак cитёнусене, cак cитёнусемшён пыракан кёрешёвё тёрёccён катартин заннахах та пирён творзёcтвара тёп выран йышанса тамалла.

Писаттел паракан протуксин cотершанийё—пролеттариллё итейлах, cак итейлаха вёл cпетси-

фиккәллә майсемпе парат. Олзәствә сыханәвәнзе калама сук вайлә хатәр пулса тәракан зәлхе унан материалә. Сак материалпа кашни писсаттәлән пәлсе, унан пур йенәсене те тәплән асархаса усә курма вәренмелле. Зәлхе пуйанләхне сәс мар, мәншән тесен апла пулас пулсан литтература происветенийә сәмах купи сәс пулнә пулзәбзе,— писсаттәлән зәлхен пәтәм пахаләхне те максимум саварса илмелле. Сапла тунипе сәс писсаттәл хай әсәнзе квалификкатсиллә әслекен, зән-зән сәмах мастарә пулма пултарә.

Саканпа пәрлех пирән умра литтература теорине вәренесси тараф. Кашни әс хайән майәсене пәлнине ыйтаф. Паллах, литтература та ку тәләшрән хайне уйрам пулса тама пултараймаст.

Писсаттәл зән малтан хайән әсәнзи спетсиалис. Сак спетсиалис пәр хайән таланзә анзәх тума пултарат тейекен сийенлә шухәша татакләнах саварса сапма вәхәт. Теорияе вәренмесәр, тәплән вәренсе ситнә теорияе практикәра паләртмасәр нимәнле писсаттәл те, нимле талант та сук. Астәвас пулаф: хутошәствәллә происветенин тәп шухәшә—унан тәлләвә, происветенин хутошәствәлләхә—сак тәлләвә пурнәса кәртмелли май, саванпа тәп шухәш тем тәрлә паха пулсан та, анзәх сак шухәша тумлантарнә тумра хутошәствәлләх сук пулсан, происветени хайән хакне сәс сукхатаф.

Енкәлс хайән Лассаф патне сырнә сырәвәнзе сапла калаф: «итейләхән пысәк таранләхне, анланулла историллә сотершанине Шекспир пек зәрә тата нумай әсслә кәртатасси, ахәртне, малашне сәс пулас йапала», тег (Кирпәттән токләтәнзән илнә,—Н. П). Енкәлсан сак әмәтне пурнәса кәртме пирән писсаттәлсен те асра тытмалла, литтература происветенисен сотершанийәпе формине

Енкәлс каланә пек тума пәтәм вайа хурса әслемелле.

Творзәствәллә вайсене ирәклән тата анлантарса памалла условисем нихәш капиталисәмла патшаләх парайман, пама та пултараймаст. Ку условисем пәр сотсиалисәмла патшаләхра сәс пулма пултарасә. Комуниссен Партти Тәп камиттезә апрелән 23-мәшәнзе йышәннә постановлени вәл сак тәләшрән пите те усән, пите те татаклән каласа паракан историллә токкументсензән пәри. Тәпкомән апрелән 23-мәшәнзе йышәннә постановленийә совет платформи синзе тәракан, сотсиалисәм строиттәлствине пулашу пама хатәр тәракан писсаттәлсем умәнзе ирәклә аслә сүл вьртнине тата тепәр хут паллә туса кәтартаф. Пирән сак постановленин тәп шухәшнә пәрмайах асра тытса, хамәр йензән творзәствәллә пултаруллахсене сарса йарса, партти йышәнәнвне хирәс хаххи тапхәрта тивәслә происветенисем панипе ответлемелле.

Октапәр револүтсин 15-мәш уйавә тәлне октапәрте суралнә зәваш пролеттари литтературә пысәк ситәнүсем турә. Итеолоки тәләшәнзән вәл сирәпләнзә, формә йензән те пахаланзә. Комуниссен парттиә йертсе пынипе аслә Октапәр усса панә сүл синзе зәваш әсхаләхә,—историсәр, културәсар халәх вьрәнне шутланса тәнә халәх,—сак иртнә кәске вәхәтрах хайән културәне, сав хушәрах хайән класлә хутошәствәллә литтературәне те тума пултарзә. Ситәнүсем пысәк, историллә ситәнүсем вәсем, анзәх сапах та вәсем пирәншән зикә мар. Пирән малашнехи сатазәсем тата пысәк. Сав сатазәсене пурнәса кәртессийән кашни зәваш совет писсаттәлән сапәсмалла, сак сапәсүсем хайне те пәтәмәшпех уләштармалла.

Сапла тума хушаф пире епәр пурәнса иртекен тапхәр, сапла тума хушазә сотсиалисәм тәвас әсән пысәк сатазәсем.

Суриккәв — Кәшканар

Автосавәтра

Кунан
сөхетән
Епәр үсетпәр.
—Епәр сәнетпәр
ирәк әсрә.
Аслә пәншән
Хамәр түсетпәр,
Епәр зәнетпәр:
әсләр хәрсә!
Харәссән,
паттәрән,
Колоннән әслетпәр
Автосавәтән
конвейәр шавне.
Тимлән, тетгаллән
Нормана вәслетпәр—
Сәнә мотторшән
әсәрән вайне.
Ку аслә кикәншән
Епәр кәрешнә,
Вәссәр
сәнтернә
Штурәмлә кувра!
Пур натси зәрийә
Вәл куншән пәрләшнә—
Сәнтернә!..
Хавасләх—
әл хамәр умра.
рәетә.

Йантрапәр,
Кал-кал сәршывра
Хулапа сән йалән
Лосәнкә пайан:
—Хушас тек, кулен
Пәрер сән машин та,
Икәсәр машиннә
Кунне кәларма.
Икәсәр машиннә вәл.
Нумай-и, сахал-и?
Икәсәр машиннә
Аша тултарат.
Пәр сәслән, хаваслән—
Епәр пикеннә—
Партти, патшаләх
Кәтартиә сулла.
Әссынән сан-сүрәм
Тарпа вәт йәппеннә.
Әссынәх сәнтернә
—Вәйхаллә худна.
Кам халә үркенә,—
Йә тәрә канма?
Васкавлә кун-сүлән
Маршне йәлт манса
Кам итлә
Тәшманән
Сәмахне савса?
Вәл йуаә
Сәрәк шухәшпа

ванса.
Хәрү пролеттари
Тәшманшән—
тәшман вән.
Кам хирәс, зәрмавлә—
вәл пулә айна!
Хастар пролеттари
Пикеннә әсә:
Әслет вәл, әслет,
Вәслет пикенсе.
Кам пирән сәклет
Хәрү алине—
Вәл паттәр та хатәр
Тытмашкән хәсә.
Кәрлетәр,
Йантрапәр
Калкал сәршывра
Хулапа сән йалән
Лосәнкә пайан:
—Хушас тек кулен
Пәрер сән машин—
Икәсәр машиннә
Кунне кәларма.
Икәсәр машиннә вәл
Нумай-и, сахал-и,—
Икәсәр машиннә
Аша тултарат,
—Утарлә колоннә
кәна пултарат.

Тавалла

Ғанкә сул.
Тумхах та тавалла.
Ҷак вәл пирән сул—
ЕҶсамрәк сулө.
Пёр пәхсан—
Сүспус йәлт тәмалла,
Тен,
Ғылайёшөн
Ҷаплах та пулө.

АнҒах комсомоли
Нихсан парәнас Ҷук.
Нимле тавалла та
Пире хәруш мар.
Маттур ҶекленеҶҶө,
Кал-кал карәнаҶҶө.
Пире
Йәтса илҶө
Тавәллә марш.

Пурте мар.
Шәләнайман сүпҶап
Ғылай,
Пурха
ЕшенҶөкле мешҶен те.
Пёр-ик виҶ сул
Хысран Ҷупсах

Митта Ваҗлейё

Ғылайёш
Ашак пек ешенҶөҶ.
Сүле, комсомоли,

Сүле, харсәр паттәр!
Нимле тавалла та
Пире хәруш мар.

Кам сул урлә выртнә—
Хайуллаң Ҷех таптәр!
Кам йөрөнҶөк йертнө—
Ҷапса вәркәнтәр!

Ҷитес пиллөк сул
Пулмалла:
Ҷершывәмәр—
Классәр,
Ултавсәр.
Ғән ҶәләвәҶ
Епёр унта тупмалла.
Апла тәк:
Ей, харәс
Утасләр!

Мала, комсомоли!
Сулсем тавалла...
Ытах тавалла тәк—
Ҷемил тәмалла!
Мала, комсомоли!
Сулсем такәр мар.
Ехер такәр мар-тәк—
Тавай такәрлар!

ШывҶи Хв.

Кунсем

(Октябрөн 15-мөш уйавно).

Кунсем,
авә,—
сывө, тётрәлө пулаҶҶө—
Хөвәллө кунсем те...
—Ҷәмәрлисем!
Пурнан пурнәҶра та кунсем кукаҶраҶҶө:
ШулсаҶҶөҶ—
Асапә!
ХаҶ—
Кәмәллисем.
Вунпиллөк сул урлә
кайалла пәхсәсән—
Исторшөн
Хаклә
куна тел пулатпәр.

ХаҶ йәлт
урахла
Ҷөнө пурнәҶ тәрлар.
—Сахал-и сулсем,
өмөрсем
йун йухтарнә;
Сахал-и пуҶне Ғухәнсем
сүхатман?
Ҷитет!—
Вәл кунсем пире хыт йәләхтарнә:
УраҶ кунсемшөн сехет
Ҷапат ман!
Парәм татма
пайан кун
хөҶ йәтәтпәр.

Ғөре тарәхве
хаҶ
Ҷәватпәр вутра:
Мөн пур пролеттари
ПуҶонвәй пек паттәр—

Вилме—
саңҶартан та
паха
ку хутра.

Епёр вилсен те—
пулас өмөрсем

Тек ан асапәнҶөбөр
Аслашшөсем пек.
Ҷавөсмшөн вәрҶатпәрта,—
Йун та тәкатпәр,—
Пулас өмөрсен йун ан йухтәр тесе!
Ҷапла сасә паҶө
Пирән пролеттари—
Октяпөр.

Вәл ҶәпәнҶө хыттән
Мөн пур кетесе.
Вәл сас Ҷарәнмасәр
СарлаҶ тәнҶене—
Әна хаҶ тәнлаҶҶө
мөн пур Ҷөршывсем.

Хөрлө
Октяпөр—
ЙанраҶ иңсене...
Ак пулөҶ мөнпур кетесре те
вөсем:

Паван ак Октяпөр вунпиллөк тултарҶө,
Вунпиллөк хут тухрө йалав урама;
Вәл хаҶ ытисемшөн
Ғән сул тупса паҶө:
—ТөнҶипөх—
Ҷөр тавра,

Мул пуҶне турама!

Прикати

(Савасар поема)

Пролок.

Аетаваттари? Санталак силъзе, силе-санталакъе.
Кунё—ёмёръзе, ёмерё—кунъзе. Сарё—ёсхаләхъе,
ёсхаләхё—саръзе. Хёрлө сар-ёсхаләхён паттәрёвъзе.
ёсхаләх паттәрёсем—Хёрлө саръзе

Сёне пурнаё сурална вәхәтра етемсен ашъикё
пурин куё умёвъехъе. Тёнъи кашни етемшён ту-
ласа, вәшкарса киле пусласан тин хавәрт пытарма
хәтланаъзе етемсем хайсен ашъикне. Анъах та,
пытарайман пёр паләрна йапалана. Хёрлө вёре,
хёрлө вунхавал аша сунтарса йарса ытла сана пит
хёрегевъе. Ун пек хёрлө сынна кашнийах паллаъ-
зе. Шура камәллә, шура ёметлө сынсен ашъикё
ытла хураъзе, саванпа шура хурапа хутшанса
нихәсан та хёрлө пек кураимасъзе. Хёрли пурпё-
рех паллаъзе шуррине, шурри пурпёрех паллаъзе
хёрлине.

Бёресем суламланса, кунсем тавәлланса, шухаш-
сем вәшкарса танә вәхәтра пёрне-пёри палларёс
Йаха йалёнъе икё етем. Сирём сул курна пёрне-
пёри: урамра, хирте, анкартинъе, вайяра, килкар-
тинъе. Сирём сул курна пёрне-пёри, сирём сул
палламан пёрне-пёри. Пёр-пёрин йатне пёлнө,
хушаматне пёлнө, пёр-пёрин камәлне пёлмен, пёр-
пёрин класләхне лайах туйман. Сак кун палларёс
пёрне-пёри. Кунё пирёншён палла—иртнө кунсен-
ён пёри. Унъух ёсхресъен тин пухәва суреме
тытәннәвъе, пухура каласма вёренеъзе, хашпёр
бух каласма мар кашкарма та пёлеъзе.

Лъава—йункёр. Сурална йалта—йалти пуйан сем-
ийнъе, вёреннө хулара—патшапа помешъёк шу-
лөнъе.

Йакур—патрак. Сурална йалта—бухан семийнъе,
пурәннө йалтах—Лъаван ашшө патёнъе.

Пайан—пуху. Пухура ёсхресъенө, пухура—вәтам,
пухура—бухан, пухура—патрак, пухура—Йакур. Пу-
хавө—пысак. Сёрле те пухувъе. Пухура кулакъе,
пухура Лъаваъзе. Пухавө—пёвёкъе.

Кашт тарсан, сёрлехи пуху кантәрлахи пуху
сумне пёвёккөн-пёвёккөн хутшәнъе. Сак пухура
вёрерёс камәлсем. Сак пухура Лъавапа Йакур пал-
ларёс пёрне-пёри, йалла мар, куршөлле мар, ху-
лари халъ вёрекен пурнаёсла—класла палларёс
вёсем.

—Пошьевиксем—антихриссем, вёсем хресъен-
сене хирёс, пётём сёре туртса илессө. Пётём
сёре, пётём патшаләха Кермани патшине сутассө,
терө Лъава—сак пухура.

Сөтел сиңех сиксе тәвө Йакур. Сирёп саспах
кашкаръе Йакур.

Сук, суявә вәл, йулташсем! Пошьевиксем—анти-
хрис мар, пошьевиксем рапоъвисем, пошье-
виксем—бухан хресъенсем, пошьевиксем патрак-
сем, пошьевиксем—епёр хамёр. Акә пахар—
епө пошьевик! Епө антихрис-им? Епө сирён сө-
рөре туртса илесшён-им? Сук, йулташсем! Пошье-
виксем ёсхресъеннехайне—сёр парас тессө. Камран
сёр туртса илес тетпёр?—Помешъёкрен, тата Лъава
ашшөнъен.

Пуху итлет 2 йал сыннине. Пуху төлөнөт, пуху

савәнаф, пуху вёрет, пуху кашкарәт, пуху иккө
вёресө уйәрләт. Сийеле пётём тасамарләх пухәнса,
пуху хёрринъен тухса кайас пек сикет. Сав ка-
пәк айёнъе тап-тәрә камәллә ёссыннисем—хура,
таса мар, капәк пек хура та таса мар камәллә сын-
сенъен уйәрәлсшән тапәнассө. Йакур хурана тата
хытарах вёретсө пётём тасамарләха кәларса пәра-
хасшән тата хытарах хёртет хуранай вутне.

Хёвел вёриленъе. Вәл хай сулне асләлатрө. Етем
ун сулне хөсөплеме тытәннәранпа, пин те тәхәр
сёр вунтәххәрёмөш хут хәпаръе вәл пёлөт түпинө.
Сав кунсенъе йал патнех сывхаръе Колъак. Сав
кунсенъе хура сәхан ёмөвөпе ёмөглөнъе Лъава.
Сёрле пётём йала теттём хупласа, тытканласа ил-
сен, Лъавапа тата икө етем пырса шаккарёс Йа-
кур хәваттерте тәракан пүрт аләкне. Пүртөн аләкө
йерипен усәлаъъен пёр сөккун маларах йерипен
хупәнъе хушләха тухакан кантәк хуппи.

Йакур килте-и?

—Сук вәл, таврәнман-ха, вайяра сурет пулө.

Сак сәмахсене кантәк хуппи виттөр илтсөн, йе-
рипе пусса теттөмпе пёрле хутшәнса карө Йаку-
ран мөлки. Сав вәхәтрах висө мөлкө пүртрен тух-
са пүрт тавра Йакура кётме йәпшәнса ларъёс...

Н. Шелепи

Вунпилөк сул

Н. И. Полоруссов (Шелепи)

Вунпилөк сул ёнтө
Аслә Октапёр
Капитала ёнтөт
Суләмпалан пёр.

Вунпилөк сул ёнтө
Совет сойусө—
Хөнхурлә йәхсемпе
Ёсхаләх гусө.

Вунпилөк сул ёнтө
Пролеттар алли
Йунлә вутамана
Сәпса амантни.

Вунпилөк сул ёнтө
Ёсхаләх йышө
Капитал кусёнъен
Сәнәпа вьшаф.

Вунпилөк сул ёнтө
Ленин хөсөпе
Бураләх сәнъәрне
Касса сөмөрни.

Вунпилөк сул ёнтө
Бәваш ёсхаләхө
Сотналисәмалла
Суләмпа вупат.

Пёрремёш йура.

Парттисан отрезё, Пярәслантан иртсен, Ғаппайёв тивиҫипе ҫыханма ортинартса йаҫё. Ҫўле вёсет ортинартсаң кәмәлө. Шпорёпе тёкөнмест те парттисан лашине. Лаши, ун кәмәлне сиснө пек, ҫаварләхне туласа ытканат малалла. Ортинартса умёнҫе—йал. Ҫак йалта пулмалла Ғаппайёв тивисин пёр-пёр ҫаҫё. Малалла ытканакан лашана ҫарарах пырса кёҫё йала парттисан. Умёнҫе—тават-пилёк винтовкәллә етем.

Кам? Йуланутлә етемён те, йуланутсәр етемсен те ҫав шухәшах.

Етемсемпе танлаша пуҫласан, вёсенҫен пёри ҫывхара пуҫласан тин асәрхарё ортинартса етемсен хулпусси ҫинҫи пакунёсене. Ҫав майән пушатрө вәл лаша ҫёлпёрне, ҫав майән ҫил пек ытканҫё лаша малалла, ҫав майәнах кёрёслетрөҫ пәшалсем йуланут хыҫёнҫен...

„Пәшал сассисене илтётөн-төк сывах-ха“ тесе малалла тапәнаҫ парттисан... Анҫах пәшал сасси кайра та малта та илтөнөт. Ах, ҫула лүлөҫҫө... Ҫав вәхәтра малалла ҫикөнсе анҫё ортинартса лаши. Лаша пуҫё урлә ҫул ҫине ытканса кайна етеме таваттән-пиллөкөн ҫаварса тытрөҫ...

— Расстрелять!—терё пёри ку ушкәнтан.

— В штаб!—терё тепри таҫтан килсе тухса.

— Штапра хутне шыраса тупрөҫ, хәйне хупса хуҫёҫ кәлтавайа.

— Тёттём. Хыпалаҫ парттисан кәлтавай ашне йёри тавра, виткёҫи патне те төрмешсе хәпарса пәхаҫ—ҫук, тармалли шухәша пәрахмалла.

Ғассавуйа уләштарма килсен карнаҫё:*)

— Смотри, Фаҫили Фаныч, не усни!—тесе хәвараҫ ҫенё ҫассувуйне.

Ҫавна илтсен, трук пёр шухәш пырса кёрет тытканә лекнө етемме...

Йалти ҫи лайах пүртре—штап. Хәҫ унта саҫҫетани.

*) Карнаҫ—караул наҫҫалнөкө.

Колҫак роттин кәмантирө—кәпиттан. Кәпиттанән атыутанҫё —Ғава.

Кәпиттан умёнҫе—парттисан отрезён тонөҫҫенийө. Хуҫё ҫинҫе ортинартсаң йаҫё—Алентейёв Йөкор. Ҫав хут ҫине пәхса илсен атыутантән пиҫё пёре хөрелсе, тепре шуралса карё, алли ҫётреме тытәнҫё, шухәш вёресе хуралҫё: „А, Йакур, вот хәсан лекрөн ман алла! Ҫав вәхәтра кәпиттан каларө: „сейчас же, немедленно ни минуты, ординарца партизанского отряда расстрелять!“ Вара атыутант ура ҫине сиксе таҫё, аллине ҫәшт тытса, шпорёсемпе ҫөнкөлтөттерөсе, кәпиттанран ҫак ортинартса персе вёлөрме хәйне ирөк ытрё. Кәпиттан килөшрө.

Атыутант—Ғава угаҫ кәлтавуй патнелле. Ун өмөҫё пайанләха пысакаҫ мар: парттисана-Йакура персе вёлөрөсси кәна. Хаваслә усал Ғаван шухәшө „пёр төттём каҫ тартән, тепёр төттём каҫ лекрөн, Йакур, тепёр тарайман!“ Ғавапа рөтөн карнаҫпа 3 салтак утаҫҫө. Ак пырса ҫитрөҫ вөсем кәлтавуй патне.

— Ну, Фаҫил Фаныч, ты свободен, терё карнаҫё.

Ана хирөҫ никам та ҫё некен пулмарө. Карнаҫән ҫүҫө ҫүлелле тәра пуҫларө. Кәлтавуйа йёри-тавра ҫупса ҫаврәнҫө—Ғассавуй ҫук. Атыутант алак патне тапәнҫө—питөрмен. Кәлтавуй ашне фонарпа ҫутатрө—пушах. „Тепри те тарҫё иккен—“шухәшө капланса кәлтавуйа ҫөнөрен төттөмлетрө, фоварө Ғава аллинҫен үксе саланса карө.

5 минутран салтаксене ура ҫине тәратрөҫ. Йала йёри-тавра ҫаварса илвөҫ, анҫах ни парттисанне, ни унпа пёрле тарна ҫассавуйне те тупаймарөҫ.

Крыҫтса ҫинҫе кәпиттан, унән атыутанҫё, тата икө офитсер тәраҫҫө. Атыутант виҫҫемөш хут хәй мөн курнине каласа кәтартаҫ.

Ҫав крыҫтса айөнҫөх ыртакан Йакур хәлхине

Арн. Еҫхөл

Кунта тәван ҫёршывра

(„Пулаҫ пёр пысәк тәвәл“—поэмән сыпәкө)

Окҫапёр —
Историян пысәк хөмө,
Вётрө төпреи
Ҫёленлө йавана.
Вунпиллөк ҫул,
ёҫпе—
Вәл анлә өмёр,
Халпа—
Хөвел пек тулләх самана.

Вунпиллөк ҫул—
Вунпиллөк ҫёр ҫётрөвө—
ёҫ йунипе күпне ват мула.
...Пайан
ҫән-ҫән етемлөх те пёр өпөр,
Пысәк етемлөхшөн
тытатпәр түр ҫула.

Вунтәват патшалахән плокне хуҫса,—
вутра вёт,—
пыйтә,

ҫир—вилөмсен ҫарөсене
ватса,
түсе—
таҫё пөве
пулас пысәк комуян пёр утравө,
Ҫёршывәмәр
Пётём төнҫе ёҫхаләх хавасөпе
үсет!

Епёр өнер
„Респуплөк мар“—
пёр „сәшикалаләх“,
Епёр өнер—
Мул шамписен кулли.

Пайан!
Пайан—
историян ҫи пысәк тапхәрләх,
Ҫёршыв ҫёри
Електро-хәватпа тулли!

Пурнәҫсенҫен
Пайан —
ҫи ҫәнлә пурнәҫ,
Пирөн пурнәҫ—
Хайар стронтлөсен;
Пирөн пек кам
Хөвеллөн пурнса хәҫ курна,
Хөвеллен тапна
Хөвеле күлсе?...

Вунпиллөк ҫул—
Вәл парти йунөн тапём,
Ленинпа-Сталин
Штурваллаҫҫө вәл йуна.
Штурвалҫәсен
Хәваҫё-ҫапө
Пирө туртаҫ хәйуллаң
Комуна.

Йыт—Тротскисем
Ғылай пуплөрөҫ „төплөн“,
Пуплөвөсем
Пулаврөҫ вөҫкөнле кипек.
Шурна!
Тулли вәйпа пурнаҫ респуплөк,
Сывлаҫ вәл уҫҫан
Пётём үпкипе.

тӳратай, итлет сывлаш ҫавӳрмасӳр—Лӳава сӳсси пек туйнап калаҫаканнин сӳсси.

Офитсерсем пӳрте кӳрсе карӳс. Крылтса айӳнӳен 2 етем хырампа шуса тухрӳс. Пӳри зӳреҫе патне пырса йӳпшӳнӳе, пӳхап, итлет. Ъанахах та Лӳава. ҫийӳнӳе темле сӳмламасла хура тумтир, пуҫе ҫинӳе шура купанкӳа. Курап те Йакур, илтет те Йакур:

— Халех ку йалтан тапранса парттисан отресе тӳракан йала ҫитес, ҫӳрле сывракан отрета йӳхӳран вӳратазӳен ҫавӳрса илмелле. Хӳвӳртрах леш, тарнисеҫен маларах ҫитмелле...

ҫаксене илтсенех зӳреҫе патӳнӳен мӳлке ытканӳе тетӳемелле, унтан 2 етем анкарти урла выкана тухса, 2 лаша тытса, тӳре ҫулпа кустарзӳс отрет тӳракан йала.

Ҫассавуйе—ҫепӳр зӳваше, зӳхӳнхресеҫен пулна. Парттисан—Йакур „Ҫаҫил Фаныз“ теӳерен, ку зӳваш иккенне пӳлӳе те, вара хӳвӳрт пӳр зӳлхе тупна ку зӳвашпа. Лӳава кӳлтавуй патне сывхарна зӳх, вӳсем штап зӳреҫи патнелле сывхарса пына, тревока пуҫлансан вара крылтса айне кӳрсе кайна пулна.

Тул ҫутӳлна ҫере шуррисен ескатронӳе парттисан

отресе тӳракан ҫере ҫите пуҫларе. Сасартӳк пӳшал сӳсси кӳресеҫлетре. Кӳтмен ҫертен парттисансем тухрӳс. Парттисансем хӳвӳрт ҫавӳрса илипе зӳмӳртанаймаре шуррисен ескатронӳе, сапаланса каре. Хӳше парттисансене хиреҫ ҫапӳсма ытканзӳс, хӳше кайаҫла тарма тапанзӳс, хӳше ҫурранланзӳс, хӳше суранланзӳс. Малалла тапаннисен хушшинӳе—шура купанкӳлла хура тумтирле етем. Ҫавӳнта ытканзӳе Йакур, унпа пӳрлех ҫепӳр зӳваше те. Урна пек ҫапӳсат шура купанкӳлла етем.... Ак, унка татса хирелле тухса кареҫ вӳсем. Йакурпа ҫепӳр зӳваше вӳсе не урларах, сул пӳлес тесе кустарзӳс. Ҫук—вӳсем ытла малта. Вара Йакур зӳрензӳе, пӳшала йерипен ҫеклесе, хыпаланмасӳр тӳллесе пеҫе... Шура купанкӳ ҫав майлах ҫере персе анзӳе, Йакур савӳнса шур купанкӳлла етем патне пырса ҫитре. Пӳхрӳ... Лӳава мар, урӳх офитсер. Хӳл тин пӳлзӳе Йакур хӳй йӳнашнине. Лӳава урӳх тумтирпе пӳлса хӳтӳлзӳе пайанлаха.

Лаша ҫине ҫенеҫен утланса ларса шухӳшларе Йакур: икӳ хут хӳтӳлтӳм унран, пӳре вӳл хӳтӳлзӳе манран, тата тепре пӳрне-пӳри тӳл пулмалла пулсан—йе епе хӳтӳлаймап, йе вӳл хӳтӳлайме“...

Иккӳмӳш йура.

Краштӳн вӳрҫи иртрӳе—класла кӳрешӳ пӳтмере, сапӳсу пӳтмере. Пӳр фронт пӳтрӳе—тепӳр фронт пуҫланзӳе. Ку фронтзӳе те хӳрӳ фронт, кунта пролеттариатӳн сыхӳ тамалла. Анзӳах тӳшманӳн хеҫ-пӳшалӳе иртно вӳрҫӳра маҫалнипе вӳл ҫенеҫен ҫене хеҫпӳшал хӳтерле пуҫларе. Хӳл ӳна иртно вӳрҫӳри пек пӳре пӳхса паллайас ҫук. Ҫийелтен вӳл зӳс-зӳсах хӳрлепе сӳрланап, тинкӳеререх пӳхсан тин курапӳ унӳн шура ашзӳикӳе.

Йакур Хӳрле ҫартан икӳ ортен кӳкри ҫине ҫакса таврӳнӳаранпа 10 сул иртно. Хӳлӳе вӳл „Канаш“ колхосеҫнӳи зӳи лайӳх прикатӳн прикатире. Вӳл ку

фронтра та сыхӳ еҫлет. Унӳн прикати 3-мӳш ҫуракинзӳе 1-мӳш преми илзӳе.

Йакура, пӳрмай лайӳх, утарнеҫле еҫленеҫен, вӳл хӳйӳн прикатине пӳтемпех утарла приката тунӳашӳн, ӳна тепӳр района пуҫсирлеме кайакан прикатӳн прикатиӳе туса йӳзӳс.

ҫенеҫе ҫерте те Йакур елӳкхи пекех еҫе хӳрӳ кӳрсе каре.

„Хӳрле хӳлхем“ йӳтла комунра пайан пысӳк хуйхӳ. Унта картаранах 3 ӳне, 3лаша вӳрласа кайна. Кам вӳрланӳа?—Вӳрӳсем вӳрланӳа, теҫҫе; мӳнле вӳрланӳа?—Темле вӳрланӳа-ха теҫҫе.

—Пурпӳрех ҫенеҫпӳр!—
Калаҫап ак Тнеппӳр.
Вӳйхӳват ҫук мар,
ҫенеҫпӳр токпа!

Шӳран,
Хурҫӳ
васкарах
Макнитто-
корскӳра!
Ак шӳранӳа хурҫӳ
Мула хиреҫ урҫе
Хурҫӳ.
Харсӳр шӳран,
Санӳн
ҫутӳ ыран!

Ей, темп ил зӳнкӳрах
Паттӳр вӳй—
Сталинкрат.

Туп!
Ан ҫитӳр никам—
ҫамрак Автокикант!
Октапӳр пек хӳйуллаӳн ес.

Еҫле
„Хӳрле Путиловӳс“—
Вӳйлат хӳме,—
Ҫеҫӳпӳне!
Хӳйар кӳве,

Тап, Харкӳвӳн!

Епер зӳакман-ха—,
Хӳраман та!
..Умра
Анкара,
Каракантӳа.

Йеҫле Сојусӳн вӳтӳлас?—
Тӳпне кӳлетпӳр Атӳла.
Пурне тӳватпӳр
хамӳр,
Хамӳр халпа.
Ес, ирӳк Камӳ,
пире ал пар!

Ак тӳшмансем
Хӳл пулӳр,
Тух-и елӳкхи пек?
Сывлап,
Сывлап респулӳек,—
Во!
Пӳтем ӳпкипе.

Хӳйар тӳвӳлсем витӳр
Тараттӳр ҫентерсе!
Историн
Палла
Винттӳр!
Сахал-и Винттӳрсем?

Йеҫле епӳхха ӳкӳе?...
Вӳл утӳе тиреҫе!
Пире вӳт,
Франкфурт,
Кукӳл,—
Вӳсем—зӳи етемсем!

... Килсе пӳхӳр,
мугӳлӳр!
Ҫук!
Сире вӳтса иртер!
Пирте Ҫвистун,
Пугӳлӳв!
Куҫнетсовсем пирте!

Тӳшмансем есӳр
Пулӳр
Пулӳв пулап—кипек.
Сывлап,
Сывлап респулӳек
хӳл пӳтем ӳпкипе!

Таптатаӳр пит хӳйуллаӳн.
Ҫӳремӳрсем вугла.
Малтанхи пилӳк суллаӳх.
100-пе ак раппӳртӳа.

Пӳхман елӳр пӳхмасӳр та
Шыва майлаӳн ишме
Сојусӳмӳр ак
харсӳрлаӳн
Кӳрет иккӳмӳшне.

Пелтёр комуншан йавър кунсем—көрешү кунсем пулзёс. 3 кулак ывалё колхоса керсе колхоса пегемпех салатса йама таня. Вара—бухансем, ватамсем, патраксем перлешсе, пер шухайшла пулса ку кулак ывалёсене колхозран каларса паракна. Саван хысшан вёсем аста кайса кёнине никам та курман, никам та илтмен.

Лайах ёслесе, ылай терекленсе «Хёрлө хёлхем» колхосё комун уставне йышанзё. Ёсsem майлашсах карёс, сав вайхатра кётмен сёртен виё лаша виё ёне витеренех сухалзёс.

Сак хыпар района та ситрё. Районра сав вайхатра района пуқсирлеме килнө прикатя ёслет. Пайан рекре сассетани. Сёрёс уйраман пуслэхё Тениссав токлат тават. Токлатёнзё тем те пур. Тем те пур—анзях зи палли сук,—класля керешү сук.

— Ыйтусем пур-и?

— Пур.

— Мёнле сирён шухайша, Тениссав йулташ, кулаксен акёнзёсем колхос ёсне жармантармазё-и?—ыйтай Йакур прикатир.

— Сук. Пирён вал йензён лан.

„Хёрлө хёлхем“ колхозра виё лаша, виё ёне сухална тецсё, кулак ёсё мар-и вал?

— Тениссав прикатира хирёс лэхлатсах кулса йазё.

— Есёр, йулташ, пур сёрте те кулак кураттар. тарасемпе мён таван, варланя та кайна... Савна Ва сыхлайман „Канаш“ комунё... Каланя зух Те-

ниссав сиввён пэхса илзё Йакур сине. Йакур зёри синзё тем сулхаман туйанса карё.

Йакур Тениссав самахёпе лапланмарё. Тепёр кун райком секреттарёпе каласрё те „Канаш“ комунне тухса карё.

Уқсине—ёне ферми пуслэхё. Вал куллен уся камалёпе савна сарса сурекенскер, хал салхулля. Зи малтан саванпа каласса илзё Йакур.

— Вёт мурсем, ман, „Утарнётса“ та саватса кайна. Ман „Утарнётса“ самрак пулсан та сёт кунне 37 литтар паразёзё, саваншан та епёр аяна „Утарнётса“ йазё патамар. Тата иккёш те зи сётлө ёнесемзёзё,—йёрсех калат Уқсине хайён самахёсене.

Шухайшө малаллах йаванса пырат Йакуран „виё зё лайах ёне сухални ку ахал мар“ тет вал хайне хай.

Уқсинепе перлех ёне савакан Кулине те куланат. Уқсинепе перлех пётём комун куланат. Комунри сынсем Тениссав пек шухайшламазёсё.

Комунри сынсем кам ёнесемпе лашасене варланине сисме тытаназёсё.

— Вёт кам ёнине варланя—тесе кашкарат комун зленёсен пуххинзё Уқсине—йетинолизнёк ёнине варламан-ха, комун ёнисене варланя, ват мёнле ёнесене варланя? „Утарнётса“ варланя! Кулак тумасан кам тумалла ку ёсё?

Сав вайхатра 2 самрак аза, хуларан тавраннаскерсем, пухава хашкаса зупса килзёс. Пёри кёнө майан кашкарса йазё.

— Хамар ёnene—„Утарнётса“ хулара куртам!!

Вицсёмёш йуря.

Сут. Сут умёнзё виё ёнепе виё лаша варрисем: Арсуковсем—Йаванпа Петёр тата Куракков Семён. Вицсёш те пелтёр „Хёрлө хёлхем“ колхосёнзён каларса паракна кулак азисем.

Сутйа айаплав актинё вулат.

Сут умёнзё айаплав акти тарях—виё вара, урах нимён те мар. „Хёрлө хёлхем“ комунран килнө свитеттёлсем тусеймесёр ларазсё, вёсем вара тенипе килёшеймессё. Вёсемшён Арсуковсемпе Куракков—класля ташмансем, савна лайах пелёзсё вёсем, савна каласшан килнө те вёсем.

Вицсён виё айван пек пэхкаласа ларазсё лаша варрисем. Вицсёш те самрак. Вицсёш те вёсем хулара пуранакан етемсем. Вицсёш те вёсем пелтёр хайсене колхозран каларсан хулана кайса инвалитсен ерттелине кёнө. Вицсёш те вакяр пек тереклө: астан, мёншён илнө вёсене ерттеле—никам та пелмест. Сут сав ыйтусене текёнмесёр хаварат. Комун зленёсем тусеймессё.

— Кам ёнисем, вёсем, пелеттёр-и? Мёнле ёнесем, пелеттёр-и? Кам варрисем вёсем, пелеттёр-и? Пелместёр-төк каласа паран.

Ёнисем комун ёнисем, зи лайах, зи сётлө ёнесем. Варрисем—кулак азисем... Сапла хёруллөн кашкарат Уқсине, Кулине те сав самахсенех калат, ытисем те каласшан, сутран сак класля ташмансене хытарях айаплама ыйтасшан, анзях сутйи нумай каласстармазё вёсене, зас самах пулет.

Прикаварё телёнмелле. Ку сёмсё прикавара никам та кётмензёзё.

„Икё сула условня хупмалла“.

Прикаварне вуласа пётеризёенех комун претсетаттёлө тусеймесёр:

— Епёр сирён прикавара пётём комун йазёпе проттеслетпёр!—тесе кашкарса йазё.

Сутйи хаварт хузёсене пустарзё те, комун претсетаттёлне хирёс зёнмесёрех хайён пулёмне йапартатса керсе карё.

Прикатир Йакур ку районтан кайман-ха. Сут сакан пек прикавар панине илтсен, Йакур телёнсе аптрасах кайат.

Шухайшла: „Тениссав районра класля ташман сук, тет. Сутйа класля ташмансене вёсен сийенлө ёсёсемшён казарат“... Сак шухайсемпе керешсе пынипе Йакур сисмен те йепле Тениссав пурнакан килкарти хысне пырса лекнине. Хысалти хапхя зараклатса усалзё, Йакур хай те пелмест—тешён навус купи хысне пытанса тазё. Хысалти хапхаран Тениссав, сутйа тата тепёр сулёрех, хура сухалля пер ватар ватарпиллөк сулхи етем. Ку палламан етем сине пэхсанах Йакуран зёри саралтатса илзё. Анзях вал камне пурпёрех паллаймарё Йакур.

— Вёсене халлөхе хятартамар, малалла хавар курар, текех ан лекёр,—тет сутйа кун аллине тытса.

— Тунишён спазсипя, малашне куряпяр,—терё ку етемше. Йёри-тавра пэхкала, сав вайхатра Йакур шухайша ку етемшён сухаллине хырса такрё, пусё сине шур купанка тахантартрё те йулашкинзён—савя,—терё.

Хысалти хапхаранах тарантас трошки килсе тухрё. Етемми трошка сине уланса ларзё те турё варман урля хулана кайакан сулла, йурттарзё. Тениссавпа сутйа хысалти хапхаран керсе карёс.

Трошка тусан каларса кашни минут варман

патнедле сывхарат. Пёр таталаймасар пахаџ сул сине Йакур. Унта хура, тумтирлѣ шурѣ купанкалла сын йуланутпа кустарнѣ пек туйанаџ... Шухѣшепе пѣрле таталѣ вырѣнтан Йакур, ППУ суртне сил пек вѣссе кѣрсе карѣ. Пилѣк минутран ППУ суртѣнѣн тухса 2 сын Тениссѣв патне кѣрсе карѣс, тата 2 сынни лашасем сине ларса хулана, тѣре кайакан сулпа кустарѣс.

Љава (сав пуллѣ трошкѣ сине ларса кайни) ку хулана килсе лекни нумаџ пулмаст. Кунта вѣл нивалитсен ерттелѣн претсѣтатѣлѣ пулса ларнѣ. Савах виѣсѣ ѣне вѣррисене ерттеле илнѣ, савах вѣсене ѣнесемпе лашасем вѣрлама йанѣ, савах хѣй тавра ѣылай пысѣк орканисатси тунѣ. Савах Тениссѣвпа та, сутйапа та сыхѣннѣ.

Вѣрманѣ сывхарса килет Љава. Темшен вѣл пит хѣракѣн пулса карѣ. Хирѣс етем килет-тѣк тем пек шаккат Љаван вѣри, хысран кам та пулин хуса ситет-тѣк—Љаван себри хыпса кайат. Йалан кам та пулин палласѣн туйанаџ ѣна.

Ак халѣ те хысран 2 йуланут сывхарасѣсѣ. Кунтан мѣн хѣрамалла-ха ѣнтѣ? Сахал етем сѣрети сѣк сулпа? Савах та Љаван лаши хытѣрах йурта пусларѣ. Лашсем сывхарса килни раснах палѣрат. Моттор пек шаккама тытѣннѣѣѣ Љаван вѣри, анѣях вѣрманѣ ситсе кѣрес умѣн тепре саврѣнса пѣхрѣ Љава—лешсем хула сѣлѣнѣн сѣлтѣмалла пѣрѣннѣ. Вара пустуйѣ хѣранѣшѣн хѣйне хѣй йатласа илѣ вѣл, унтан шѣхѣркаласа лашине йуртарма вѣрѣнса тѣпах йѣѣ.

Љава ирѣклѣ шухѣша кайат. Унѣн ѣнтѣ савѣнма та май пур. Мѣншѣн савѣнас мар? Есѣ майлѣ пырат.

Орканисатсийѣ те уссех пырат. Кѣсех вѣл вѣсене край тѣрѣх ѣылай района салатса йама пултарѣ... Савах вѣхѣтрах шухѣш сасартѣк татѣлса карѣ... Сул кукринѣ икѣ йѣнѣн икѣ сын тѣмѣсем хушшинѣн ѣашт! сиксе тухрѣс.

— Љава!—Љавашѣн аслати пек кѣрлесе карѣ такаман сасси. Пуса сѣклерѣ—икѣ йѣнѣн икѣ револьвѣр!..

— Што вы, што вы, товаришѣи,—тесе сулахѣй кѣсйинѣн вѣтрекен алипе токумѣнт туртса кѣларѣ Љава.

— Сѣркейѣв, Иван Ваѣсйилѣвиѣ—вулат Йакур—претсѣтатѣл арттели нивалитов...

Унтан Йакур токумѣнтне хѣй кѣсйине ѣикрѣ те сѣнѣрен:

— Љава, тѣре—палламастѣн-им? Епѣ йакур. Есѣ хѣвѣн шур купанкана хывнѣ пулсан та палларѣм епѣ сана. Сук, миѣтѣр йунккѣр, шур купанкана хывса пѣрахнѣ ес, анѣях шур кѣмѣлна кѣларса пѣрахайман, витѣр курѣнаџ. Икѣ хут еп санран тартѣм, пѣре ес манран тартѣн, тепрехинѣ лѣкрѣн. Ан тив—12 сул иртнѣ, анѣях еп сана ѣлѣкхин пекех кураймастѣн, анѣях сана тытѣнѣшѣн хам пекех хавас...

Сѣнѣрен сут.

Хѣл ѣнтѣ пролеттарилле сут умне, виѣсѣ лаша, виѣсѣ ѣне вѣррисемпе пѣрле, вѣсен орканисаттѣрѣ пѣлоквартѣйтсѣ—Љава, тата вѣсене хѣтѣлѣкенѣсем—Тениссѣвпа ѣлѣкхи сутйѣ пырса тѣѣсѣ.

Сирѣп сут тума ѣйтасѣсѣ темѣсѣ районтан килнѣ колхоснѣксем, хуларан килнѣ рапоѣѣисем те.

Хѣл сѣмсѣ сут тѣвасран хѣрамалли сук. Љѣн-ѣн пролеттарилле сут класла тивѣс хакпа хаклама пѣлет.

* * *

Халѣ те вѣрет сил, халѣ те тулат сил, халѣ те класла кѣрешѣ пѣтмен, халѣ те ѣсхалѣх паттѣрѣсем фронтра, анѣях фронтѣ хѣл урѣх. Колхос лаши те, колхос ѣни те, колхос пур пурлѣхѣ хѣл пирѣншѣн фронт. Игле, прикатир, сыхѣ тѣр, прикатир,—класла тѣшман пѣтмен-ха, вѣл сывѣрмасѣ.

В. Танкѣр

Хире тухрѣ пит хавассѣн

Хире тухрѣ
Пит хавассѣн
Вут ѣереллѣ хурсѣ ут.

ѣс пусларѣ
Вѣл пит ѣаплѣн.
Кѣсенѣ пилѣк-ултѣ хут.

Ун сассийѣ
Питѣ усѣ,
Йѣн йѣнрѣрѣ аслѣ хир.

Шѣмшаккийѣ
Писѣ хурсѣ,—
Уй ѣсѣне писнѣ ѣт-тир.

аслѣ хирѣм,
Уйѣратпѣр
Сана кивѣ сухарѣн.

Хурсѣ трактѣр.
Туйѣнатпѣр,
Хѣтѣлатпѣр нуштарѣн.

Сухапѣсѣ
Хѣл тѣп пултѣр.
Кирлѣ мар тек вѣл пирѣ.

Ыталарѣ
Хурсѣ трактѣр
Пирѣн аслѣ уй-хирѣ.

Хѣл пур пирѣн
Сѣнѣ трактѣр,—
Пирѣн уй-хирте кѣрлет.

Пирѣн ушкѣн—
„Хѣрлѣ паттѣр“
Пит хастарлѣн кар ѣслет.

Пур хѣрарѣм
Хѣл утарнѣк,
Арсымпала ѣмѣртаѣ.

Шур сухалѣ
Ват колхоснѣк
Сѣнѣ йурѣсем йурлат:

— „Еп утарнѣк—
Ватѣ паттѣр,
Манѣн йун ѣсрѣ вѣрет.

Хѣл пур пирѣн
Хурсѣ трактѣр,—
Пирѣн уй хирте кѣрлет.

Патрак, ѣухѣн..
Хѣл пѣрлѣшрѣс
Алла аллѣн хыт тытса.

Хамѣр ѣсшѣн
Тѣрѣшатпѣр
Ушкѣнпала вѣй хурсѣ*.

Сапла пирѣн
Ват колхоснѣк
Сѣнѣ йурѣсем йурлат.

Ватѣ паттѣр—
Вѣл утарнѣк
Самрѣксемпе ѣмѣртаѣ.

Пирѣн ушкѣн
„Хѣрлѣ паттѣр“
Сыннисем ѣсрѣ вѣресѣ.

Хѣл пур пирѣн
Пиншер... трактѣр,—
Уй-хирсенѣ карр! кѣрлѣс.

Тавал херё

(Роман сыпакё)

Поет-трама ттурк В. О.

Алакёр йулташ.

Йулашқи вәхәтра Алакёр й. „Тавал херё“ йатла роман сырат. Вулакансене Алакёр пултарулахёпе палаштарма, кунта вәл романн сыпакне пиџетлесе кәларатпәр.

Шартлама сивё, тәп-тәрә уйар каç. Түпере кирек хәсанхи пекех çалтәрсем. Анџах кәсәр, тулли уйах çутатнә пирки, имшертерех çутәпа йәлкәшәç-çе вёсем. Хура кәвак тирек төпне сапнә ахах пәрџисем йевёр йәлкәшәççе.

Кемёл тенкё çакса капәрланнә кәсән сын йевёр, çавтери илемлән куранса ларакан пасланнә йәвәсене те çалтәрлантараџ уйах çутти. Çавтери çутә пулнә ку каç. Урам тәрәх шакарџа патаккипе сёрлехи ләпкәләха хускатса сурекен тусурсә— Уртем кашни пурт пәренине, пәренесем хушшинџи пусәрәннә мак пайәркисене те аванах курма пултарнә.

Таçта аякка, çамрақ џухнехи сүлсенџе пурәнса иртернә кунсем патнелле шавәнаççе Уртемән шухәшәсем. Ак ун куçе умне тулли уйах пек çаврака питлө уретнөк, Улай аслашшән џул хумепе çавәрса илнө вәплә суртйерәсем шавәна-шавәна тухаççе. Хәй амәшө йерәнсе кулакан уретнөк умәнџе сүс-пусне тәлпаласа, әнран кайас вёсне ситиџән йәләннине, уретнөк әна çамкинџен хулам потошлә сәран атти сәмсипе тапнине те аса илџе Уртем. Ак ун куç умәнџе џөп-џерө йунпа варланнә сән-сәпатлә амәшө... „Ах, тархасшән, тура пуләр, йарәр ман ывәла, айәплә мар вәл“... йәләнәт ун амәшө. Хәй али-урисене нумай сүлләха сәнџәрласа йанине, хәйне çавәтса кайнә џухне амәшө хәй йунөпе нүрелнө хура тәпра сине ним пөлми пулса ыртса йулнине те аванах курса илџе вәл.

„Мәншән? Улай аслашшө патәнџе тарсәра пурнакан амәшө хутне кәрсе Улай аслашшөне хөненөшән... Хам таван анневе Улай аслашшөн мәшкәләнџен хәтарма тәнәшән“—вёлтлете-вёлтлете иртрөс ун пусәнџе шухәшсем.

Çав самантрах Уртеме темәскерле, типө йура нәтәртаттарнә сас илтәннән туйәнџе. Темиçе са-

мант хушши пәр хусканмасәр итлесе тәџе вәл. Кәштах шикленнө пек пулса тавралла пәхса çавәрәңџе. Анџах таврара пәр џөрџун та кураймарө.

Йухха-кассинелле ләрәнса көнө самантра, Лексейсен килхушшинџен илтөвекен ура сассисем каллах џарса тәрәтрөс әна.—Такам шакаџ?—терө вәл хәй әшөнџе. Килхушшинџи пөџөк џүреџе йәнаххине хытәран та хытәрах шакартаттарнә сасә илтөнет ун хәлхине. Ёылайран пурт аләкө џөриклетсе уçалнине, џүреџе умәнџи ура сассисем сөнөх аләкө патнелле васкавлән утәмланине те илтрө вәл.

—Кам унта?—терө сөнөхри сасә.

—Епө.

—Кам есө?

—Епө—Улай; Наçтук!—терө килхушшинџи хулан саслә етем.

—Мән сөр-сөр хута сөтөрәнсе суретән, ай мәшкәлас терән? Уçмастәп!—касса тәтрө сөнөхри хәрарәм сасси.

—Уçха, уç ёнтө, нумай лармастәп вөт епө...

—Кай, сөрхута шакартаттарса тәрсан та уçмастәп!

—Уçмастән пулсан... йурө. Лексей пирки сөнө хыпар пөлтересшөнџө те епө... Сывә пул!

Çалтәрланса ыртакан типө йура нәтәртаттаракан урасем урама тухмалли калинке патнелле сывхара пусларөс. Калинккерен тухакан сынән куç телне пулас мар тесе, Уртем урам варәнџи шур сөлөклө вутә шашанөсен хуттине пәрәнса тәџе.

—Лексей пирки?—терө сөнөхри хәрарәмән васкавлә сасси,—тәхта...

—Вара?..

—Көр еппин,—терө Наçтук сөнөх аләкне уçса.

Сөнөх аләкө уçалса хупәннә хыççән пурт аләкө џөриклетнине унџенхи пекех уççән итлесе йулџө Уртем.

„Çук, ыра шухәшпа мар ку етем... Ман усрав хөрән ләпкә пурнәсне пәтратмах кәџө пул ку сөлен џөппи“—шухәшларө вәл.

Çапла шухәшланә май вутә шашанөсем хушшинџен тухса тавалла, Йәвани-касси урамөпе утрө тусурсә Уртем.

Таврара шәп. Нимөнле сас-џөв те текех хускатмарө уйар каçән ләпкәләхне. Унџенхи пекех уйах çутти, унџенхи пекех çалтәрланса ыртаççе типө йур пәрџисем.

„Мән кирлөши әна? Мән шыраса суретши вәл сөр хута?“—ватләх ситнө пирки пәркеленнө үттирлө сәмкине картлантарсәх шухәшларө Уртем. Анџах әна хирөс никам та тавәрса калакан пулмарө.

* * *

Виçө йуплө хыйџикки хушшине хөстернө хәйән сарә хөлхемөсем Наçтукән ырман сәнсәпатне шупка-хөрлө сәрпа сәрласа илемлетөсçе. Анџах вәл илемлөх пәр самантләха кәна. Хәй çутти вәйсәр-

лания май унан сансапазё каллах тессёрленет. Каллах темице кун хушши высапа асапланнине палартасцё ун путак питсамартийёсем.

—Сапла, Наштук, шуррисем сёнтерсех килесцё... Пошшевиксемпе хёрлэ квардине хайсем ирёккён кайнисене касару сук, теццё. Хавах шухашла, хёрлэсен тумтирё те, симелёх сакри те сук. Вёсем ас та пынә унта шәна пек, пашал пулкки тивмесе́рех виле-виле выртаццё. Ура пусма та выран сук теццё унта,—терё Наштук сүмнерех шаванса пыракан Улай.

—Лексей, Лексей мёнле-ши?—терё Наштук, сунса пётме пуслана хайа выравне сёне хайа хёстерсе.

—Лексей?.. Лексей...—йаварран сывласа илзё Улай.

—Мён?..

—Пирён йалтан кайнисен своёе снаретсем сәмарла суса танә вырана лексе вилсе пётне теццё... Кам пелет, тен терёс мар..

—Лексей вилнё тетён?—сасартак аманнә хир кайкё пек кашкарса йазё Наштук.

—Пёлместёп.. Своёпёх вилсе пётне пулсан... паллах, хәтәлса йулайман ёнтё вәл,—пёр пәлханмасар ответлерё Улай.

—А-а-ах!—буна тивекен сасәпа кашкарса йарса, выран сине түплетсех ўкрё Наштук.

Тёксём сүтәпа сүтәлакан хура пүртён самала пек хура сҗенисемпе маўзи төксёмленсех пыўёс. Хыйзикки йупписем хушшине хёстернё хайа, сунса пётне май, йулашки сүләмне пустарса зикрё. Хёп-хёрлэ санпа сүтәлакан кавар пёрзи кәна сүтатай пүрт ашзиккине. Сав тери вайсар, кёсвёсех пётсе ларас пек төлкёшет ун сүтти. Майяр тёшши пысакёш кавар кёленнё сёмён пёзёкленсе, малтан пәрса пёрзи пек, унтан йёп сәрти пек сёс тарса йулса сунзё.

Булайзён хускалмарё Наштук хый зикки синзи сунса пётсе сүннине, Улайан патмар аллисем хай сансүрамне васкавлән хыпашлама пусланине те туймарё вәл.

—Нашту-ук,—терё халтарләх пусса илнипе сивё тытнә пек зётрекен Улай.—Йурататәп!..

—Аста епё?...—терё Наштук сав тери сёмсен, йавашшән илтёнекен сассипе.

—Кунта...

—Ах, Лексей!..—хытән ёсёклесе йерсе йазё Наштук.

„Тәмсамка“—терё Улай хай ашёнзё.

Ёсёклесе йерекен Наштукән сёмсё алине тытса ларакан Улай пусне засах аскән шухаш пырса кёзё. Наштук сүмве сёртённё сёмён хытаран та хытарах зётреме пусларё вәл.

—Нашту-ук,—терё вәл Наштука патмар та вайлә аллисемпе хай кәкри сүмне пәзәртаса.

—А-а-ах!..—ансартран аманнә хур акәшё пек тапәлтатса илсе, буна сүракан сасәпа кашкарса йазё Наштук.

Хура пүртён хура сҗенисем сүмне сасартак пырса сапаннә сасә хумёсем урама тухма ёлкёреймерёс. Такам сивёз сёсёпе касса татнә пек касса татрё вәл сасә хумёсене. Улайан вёри, кавар пек пёсерекен тути хёррисем хупларёс Наштукән кашкаракан усә саварне. Наштук йулашки вайхалне нухрё. Хурзка зёрнисем хушшине лекнё кавакарзән йеверлэ Наштук Улайа хирёс мёнпур вайё ситизёненех тапәлтатрё. Анзах та вәл хирёснине ула

пек вайлә Улайа хайён тискер ёсне тума зараймарё.

Харах айәкки синзё ларакан хурал пүрзё патне ситсен кәна заранса тазё Урте́м.

—Ашәтәт,—терё вәл кантар йензи кашт кәна кәвакарма пуслана түпе сине пәхса.

—Ки-ки-ри-ри-ик!—сунаттисене хытән сәмса сасларё автан.

—Ки-ки-ри-ри-ик!

—Ки-ки-ри-ик-ки,

—Ки-ки-ри-и-ик!—унган та кунтан, сывхарахран, инсётрен, сүрма леш айәккинзён илтёне пусларёс сасәсем.

—„Сурсёр... Мён туса тарат-ха вәл ку таранзён?“—шухашларё Урте́м.

Пёр-пёринпе вёсёмсёр сыпанса пыракан авган сассисем шапланизёненех шухашларё вәл.—„Сис-терес пулат... Кам пелет, тен Наштук ун зиперлөхне кура ытараймё?... Пёрте-пёр сыхланса кайсан Лексейё зип-зиперех намәс кәтартай вәл. Вёсен әратти, әратти пүтсёр,—терё сётёк сәпати сүмне сыхсаннә йура шаккаса тасатнә май.

Хурал пүрзён аләкне туртса усмалли сүс кантрана хыпашлакан Урте́м хәлхине сасартак хайаран вёрекен йытә сасси илтёнзё. Булайзён тинкёрсе пәхса тазё Урте́м. Анзах Силвестар йытти Урте́м итлесе танине сиснё пекех, тек-тек сасларё. Зёнтерленё вырасла аләк сассипе пёрлех пәзланзё ун сасси.

—„Наштук патёнзён тухса Силвестар патне... Мён шухашпа сёнкесе сүрет-ши вәл кёсёрхи каш? Мён кирлэ-ши әна..“—шухашларё Урте́м, сётёк мулаххай сәмсипе хупланнә сәмкине картлактарса,

Таврара шәп. Автансемпе йытә сасси, зёнтерленё вырасла аләк сасси те текех хускатмарёс ку каш ләпкәләхне... Ансартран килсе сапанакан килсүртсёр сивё сил кәна пасланнә йавәс таррисене талкәашпе хускантарзё. Йавәссене ахах пёрзи-лентерсе илемлетекен кёмёл тенкё йевер пас пёрзисене сайралатма пусларё вәл. Санталәк төксёмлензё. Кантар йензён сисёнми шаванса хәпаракан төксём кәвак пёлётсем каранасцё түпене. Пустахланнәсёмён пустахлана пусларё сил.

Урте́м шухашёсем те түперн төксёмрех кәвак пёлётсем йеверех, сараланнәсёмён сараланзёс. Пустах сил йевер тавәллана пусларёс ун шухашёсем.

—„Сыхлан, сыхлан, Наштук!.. Вёсен йәхё мён авалтанпах хура сәхан йевер пулнә.. Етемён сёткенне, йунне сәрхәвтарса күпме йуратаканскерсем вёсем! Ан улталан“,—терё вәл хай ашёнзё.

—Урте́м пиззёске,—терё, хурал пүртёнзён тухакан уксах сҗаппан.—Санталәк вирелле тәра пуслана иккен, калап, суран турта пусларё...

—Ашәтәт пулмалла,—терё Урте́м, урисене васкавлән шаккакаласа. Ашәтсан тем пекехзё-ха, атту вутти-шанкине ситермелле мар.

—Касалхи пекех пулсан хёнтерех сав. Вызәххизёрлөххи те усрама май сук та. Уйра пулманни пусат. Ёслекеннисем те кайса пётрёс, ыўзәмарса,—терё Урте́м хурал пүртне кёрекен сҗаппан хысқан утса.

—Йалёпе те пёр вайпитти сын сук та, астам пурәнма йёрки пур,—терё сҗаппан, хурал пүртёнзи кәмака умне ўпёнтерсе лартнә пәт зёрсёе сине вырнасса ларнә май.—Икё ывәл пур синзён пёрресёр тарса йултам вёт!..

—Пурәнаканнисем пурәнәсцё,—хай пәлханнине

палартмасар пусларё Уртем.—Улайһан ма пурнас мар, уһан пытарса хаварни те темён ҙухлех пулэ. Виҫ-тават ҫёр тенкё контрипутси шайһарса илни-пех йухса тухрэ тетни мён ес аһа! А-а-а, Улай ҙейе вәл, ун пуҫне йәпәр-йәпәрах татса илеймён... ҫын куҫумёнҫе апла-капла, „выҫа“, текелесе ҫүрет. Пәхха ес, ун сәнсапатне, пит ҫамартийёсене—йәппе ҙиксен ҙей ҫырлинҫен пәрехекен хёр-лешыв пек йун пәрехмелле!—терё Уртем, хай хёрүленнине хай асәрхамасар.

—Вәл ҫапла, епёр...

—Телейсёр йәхран ҫуралнә тетәни мён?

—Турә парсан, самани ләплансан епёр те хамәр өмөре пурәнкаласа иртерепёр те-ха, унҫен пурнатпәр асапланса,—терё ҫтаппан, хайһен йәвәҫ урине салхуллән пәхса.

Уртем ҙёнмерё.

Хура пүрт камаки хыҫёнҫен илтёнекен шәрҙәк сасси кәна хускатай тавәр пүрт ашҫиккинҫи шәп-ләха. Хушһаран хыйҫикки йупписем хушшине хёс-тернә хай ҙёлли те шәрҙәк кёввине ёнерсе илен-си пулаҫ. Шәрт-шәрт! тукаласа илет вәл.

—Шәрҙәкән мён хуйхи ун, снай тәсаҫ пёр йура... Пүрҙе хатёр, вутти-шанкине хатёрлесшён асапланмаҫ, апат-ҫимёшшён тәрәшмаҫ. Етем апла мар ҫав, амёш кәкрине пәрахрә-тёк вара, мён өмөр вёснә ҫитиҫҫенех ҙавкаланаҫ. Вәл ҫук та ку ҫук, вилет кайаҫ, а ҫук!—терё ҫтаппан, кёҫйинҫи ҙёлёме кәларса.

—Кам мёнле,—пүлҫе Уртем,—етем те пёр пек мар, пёрисем хайҫен өмрине ташласа, теприсем—харпәрхәй тарёпе ҙүкенсе иртерёҫҫе.

—Пирён өмөр, мён вәл пирён өмөр?... Ак хайһа ҫунаҫ, ҫунаҫ те каварланаҫ, каварё хуран ҫине татәла-татәла үксе кёл пулаҫ. Кёлне ак ыран кәларатай та тәкатай,—терё ҫтаппан Уртем каланине хәлхине ҙикмесёр.—Пирён өмөрте те ҫак хыйһини пекех, вилсен пурте тислөк кәна пултаратпәр.

—Пурәннә ҙухне пурәнса йулас пулаҫ ҫав, ҫтаппан. Лайәххән пурәнса йулаймасәрах вилсе выртсан, мён усси. Ак ман аттенех илсе пәхар, хай өмөрне Улай аслашшә патёнҫех, тарҫара пурәнса ирттерё вәл. ҫёр-ҫёр хута ҫывәрмасар, пёр канәҫлә кун курмасар ёҫлерё. Пёр ҙах вити пек пүртсёр пуҫне пурпөрех нимёнле ҫуртйёр те лартса хавараймарё. Вилҫе. Ун тапри ҫинҫе ҙылай патмар кураксемех ҫитёнме ёлкөрҫёҫ. Епё те атте каләпёнҫен тухаймарәм. Ёҫлессине ыттисёнҫен кайа ёҫлемен. Ёҫленё. Кёту патёнҫе те, сула йухтарнә ҫёрте те, Улай ашшә патёнҫе те пайтах курпуна кәлартам. Анҫах ман ҫийе Улайһини пек, пустав тумтирпе сәран ата көрөймерё. ҫук та ҫука. Мёншён? ҫәнләх ҫине шанса пурәннәран. Улайсен йәхә пек ҫынна ҫаратма, улталама хайһайман епё. Вёсене вальҫи нумаи ёҫлесе панә, вёсем мана... ҙышкә ҙамрашки,—терё Уртем тилпётнә хәва ҫулҫипе ҙёлёмне ҙыхса.

—ҫапла ҫав, турә ҫырнине уләштарма ҫук, Уртем пиҫҫе,—терё ҫтаппан йәвәррән сывласа,—пурәнмалли те нумаих йулмарё те-ха...

—ҫынсем турә парасса кётсе выртмаҫҫе иккен. ҫывармаҫҫе. Мён есә аһа ҫёр-ҫёр хута ыра шу-хашпа ҫапкаланса ҫүрет тетәни мён? Мён ёҫ пур ун Наҫтук панҫе? Таванлә, хурәнташлә-и вёсем! ҫилвестәр патне сёнксә пынине татах хәй, кирек

мёнле те аһланма пулаҫ. Наҫтук патёнҫе мён пур?—тавәллана пусларё Уртем.

—Мён?

—Пыратәп урампа...

—Кам ҫинҫен калатән ҫак, есё?

—Тәхта...

Урампа ҫүренё ҙухне мён-мён курнине-илтнине хайне канәҫ памасар аптратакан тавәллә шухәшөсене пётёмөшпех ҙәлах ҫтаппан умне кәларса хуҫе Уртем. Ун халаппине тинкерсе итлекен ҫтаппанән типшём те шурапнә пиҫе ҫинҫи паләрми йун тымарёсем ҫилёпе карәнса пуҫланине те асәр хаймарё вәл.

—Асәрхас пулаҫ аһа,—терё вәл йулашкинҫен.

—Вәт йәвәл!—тавәнса тухрә ҫтаппан ҫаварёнҫен.—Шухәшламан...

* * *

Наҫтук патёнҫен тухнә Улай нумаиҫҫен шу-хәшласа тәмарё. Виттёр кураһини тәманлә ҫанталәка шәтарса, анаталла, йәвани-касси урамнелле утрё вәл. Йәмрасене тискеррән тәлпалакан аскән ҫил уһан патмар кёлеткине сирсе утас пек ыткәна пусларё. ҫук, Наҫтук ҫинҫен шухәшламан вәл. Ураһ шухәшсем тәвантарнә ун ура йарса пусмас-серен капланса пыракан ҫиллине.

„Ы-ых, кёлмёҫсем, сётнерёҫҫе?“—терё вәл хай ашёнҫе ҫиллине шәнаҫтараймасар.—„Пирён ура айёнҫи тәпрана ҙавкаласа кәпшаклатасшән тәр-машаттәр! Польшевиксем! ҫук, пулмаҫ апла, парәнтараймәр! Пирён йәх фронтра кәна мар, кашни патмар хресҫен йуннех сәрханса кёрсе тымар-ланиә вәл! Курапәр, ҙёрөллех парәнса ҫук-ха епёр те!“—терё вәл хайаррән, тискер ҫёленле пәшәл татса.

Аслати авәтнә ҙухнехи пек, кёмсёртетет ҫил-вестәрән тимёр витнә ҫурт ҫийё.

„ҫывәраҫ, тәмҫамка“...—шухәшларё Улай, урам йеннелле пәхакан пилөк ҙүреҫерен пёрин хуппине уҫса пәхса.

Хыттән, патмар ҙышкине хёрхенмесёр шаккарё вәл ҙүреҫе йанакхине.

Шәп.

„Мёскён“...—терё вәл кёрхи тёттём каҫ пек хуран кураһакан ҙүреҫе куҫёсем ҫутәлманнине кура. Тата тепёр хут, татах та хытәраххән шаккарё Улай.

Нумаиҫҫен кётмелле пулмарё.

Куҫран йәппе пырса ҙиксен кураһини каҫ пек ҙүреҫе куҫёсем ҫуталҫёҫ. Тулалла пёр пайәрка ҫутә кәларса ывәтса, урам урлә сукмак хыврёҫ вёсем. Анҫах ку сукмакән өмри нумаи пымарё. Вырәсла аләка литёрмелли сәләп шавәннә май сасә пани илтённә-илтёнменех куҫран ҙухалҫе вәл.

Ик йеннелле уҫалакан ҙүреҫе хуппи пуҫтарса ҙикрө аһа.

—Кам унта?—терё ыйхәллә сас.

—Епё.

—Кам?

—Улай.

—Улай?

—Ыйхулах ху пуҫна ҫухататән пулө те-ха, есё?

—Мён пулнә тата?

—ҫывәрмалли вәхәт мар хәл, ҫилвестәр пиҫҫе...

—Ата пүрте,—терё ҫилвестәр, вырәсла аләк хәләпне хурса.

Былайзъен асапланса вуртрё Наствук. Сыварас тесе хай питне минтерпе те хупласа пӕхрӕ вӕл. Анӕх шухӕшсем канӕс пamarӕс ӕна. Иртноӕ хӕнхурлӕ пурнӕсӕн ӕкердӕкӕсем шӕвӕна-шӕвӕна ир-тессӕ ун куӕ умӕнзӕн. Вӕсӕмсӕрех шӕвӕнассӕ вӕсем. Ак ун куӕ умӕнзӕ Филвестӕр. Фав тери тискер те илемсӕр вӕл. Ак вӕл ӕна хӕмла вьранӕ сине хуса кӕртрӕ. Тискер кайӕк пек тӕлпалама пусларӕ вӕл ӕна. Кӕс-вӕсех вутсыппи сӕкленӕ Филвестӕр арӕмӕ сиксе тухрӕ. Малтан Филвестӕра питӕнзӕн пырса сурзӕ, унтан... ӕна вутсыппипе пуран... Ак вӕл йерипен куӕне уснӕ. Пит тӕрӕх темӕскер, вӕрискер шӕвӕнаӕт. Куӕсем хуралса килзӕс. Хӕмла вьранӕ синзӕ хӕйне усрама илнӕ ашшӕле Лексей тӕрассӕ. Лексей ун пуӕне йерипен сӕклерӕ. Хуралнӕ кипке аркипе зӕркаӕт вӕл ун пуӕне...

Кайарахран Лексейе йуратса пурӕннине, унпа ӕмӕрлӕхе мӕшӕрланнине те аса илзӕ Наствук. Ак Лексей краштан вӕрӕине кайма тухнӕ. Уртеме-

пе икӕшех ӕсатассӕ вӕсем ӕна. Йулашки самант. Ак, ак сӕхалаӕт Лексей ун куӕ умӕнзӕн. Йулашки хут хӕйӕн патмар, ӕмӕрт-кайӕк пӕсехи йевӕр кӕкри сӕмне пӕвӕртаса зӕуп турӕ вӕл ӕна. Былайзъен ашӕларӕ. „Ан йӕр, Наствук, зӕухӕн пурнӕсӕ лайӕхлатассишӕн, хамӕр йунпа вӕрӕса илнӕ ирӕк-лӕхшӕн сӕлӕсма кайатпӕр“,—терӕ вӕл ӕна йӕвӕншӕн. Карӕ. Куӕран сӕхализъенех, шӕрӕсаланса тӕракан куӕсулӕсем вигӕр пӕхса ӕсатрӕ вӕл ӕна.

—Ах, Лексей!!!—зӕуна тивекен сасӕпа кӕшкӕрса йарса минтере сӕварса тытрӕ вӕл.

Малтан хьттӕн, унтан шӕппӕнтарах йӕре пусларӕ. Былайзъен йӕзӕ. Хӕйӕн вӕри куӕсулӕпе ислетрӕ вӕл минтер питне.

—Мӕн турӕм епӕ?...—терӕ вӕл йерипен пуӕне сӕк-лесе,—ах Лексей! Анӕх Наствук мӕнешкел асаиланнине хурланзӕккӕ хура пӕрт ӕшзӕиккин шӕл-лӕхне хускатакан шӕрзӕкран пуӕне никам та курмарӕ. Шӕрзӕкшӕн пулсан Наствук пурри сукки пурпӕрех. Ун пӕр кӕвӕ, вӕсӕмсӕрех, тул сӕтӕлизъенех тӕсӕт вӕл йуррине.

Н. Шупуӕсем

Комсомолкӕ йурри

Асӕмран тухмӕст тӕсхри машинӕ—
Хӕвӕлпе сӕталнӕ ман зӕре.
Еп станукпа сьвӕххӕн тусланий
ӕстерет вӕл уйхирти хӕре.

Тек кӕрле, станукӕм, шавлӕн,
Зӕрене витегӕн ес хавас.
Амӕртуллӕ сӕр хӕл—ӕс вӕйхалӕ
Сана манӕн мӕшӕн-ха манас.

Пӕззӕн мар—санпа, ӕслетӕн епӕ.
Темӕсе пин пирӕппе пӕрлех.
Сирӕм ултӕн—пӕр прикатӕ епӕр,
ӕс сӕмми кӕрлет, кӕрлех.

Сӕк кунсем—ытла та уӕй кӕмӕл
Сисӕнмест вӕхӕдӕ иртни,
Маншӕнах пу, иртсе кайрӕ тӕвӕл—
Мӕшкӕл кунӕ асӕмран тухни.

Аса илсен пуӕма пӕтратаӕт мӕн,
Иртнӕ кунсем ытах та тискер.
Ес мана ун пек пулнӕ темӕн
Сӕк тӕсхра станукпа курнӕскер.

Самрӕк пӕ хура-шур нумаӕ тӕсрӕ
Сахал мар тивеззӕс тапкӕсем...
Хӕн-хур аӕн тӕвӕлна еп ӕсрӕм,
Хӕнхура таптарӕм, сирӕл кӕсен.

Айван ӕс сӕв, зӕсах вӕранман...
КИМ паллийӕ тинех сӕтӕлтарзӕ.
Ситӕ,—терӕ,—йунна хӕварман,
Савӕта та вӕлах вьрнасгарзӕ.

Унтанпа пулӕйрӕм Йӕлмашра та,—
Вӕренсе вӕт килтӕм еп унтан...
Кӕсӕсерен сӕрлетӕн рапфака хӕл,
Ас пухатӕп хамӕн пуӕма.

Епӕ халӕ партти кӕнтитазӕ,
Кӕкӕр синзӕ утарнӕк палли.
Тав тӕватӕп, комсомол ӕс пӕзӕ
Уйхир хӕрне пӕхса ӕстересе.

ӕсӕн маршине хавас йӕрататпӕр
Епӕр харӕс пулатпӕр иккӕ.
Партти пирӕн, парттине утатпӕр,
Таваттӕра сӕнтергӕмӕр пиллӕке.

Тек кӕрле, станукӕм, шавлӕн
Зӕрене витегӕн ес хавас.
Амӕртуллӕ сӕр хӕл—ӕс вӕйхалӕ
Сана манӕн мӕншӕн-ха манас.

Зӕвӕн комсомолккисем стройкӕ ӕра.

Комсомолккӕ хутпӕлмӕн-лӕхе пӕтерет.

Ылттанту

(Роман сыпакё).

Кируш—рутникри сармак сапойшзёк. Октапёр револютеси вэхатёнзё Ылттан Матви йатла кулак патёнзё ёслөнө. Кунта пижетленекен сыпак—вэл иртиё кунсем синзён аса илсе хэйён йулташне каласа катартни.

Романа пёрремөш пилёкфуллах Ылттан Фаваш сёршывне интустриллө сирёп респуллек пулас сул сине илсе тухна ытупа сырнэ (сёр айёнзи пуйанлэхсөмпө усэ курасси). Сав вэхатрах пилёкфуллах фронтёйзи өтемсене (Йатман, Кируш, Харийас, Йантукан, Миронэв) үсөмнө аякрахри вэхатрахах илсе катартнэ. Йатман, Кируш, Харийас историйё витёр Ылттан автономлэ сотсиалиссампа совет респуллекён историне те тапхэрэн палартнэ. „Ылттанту“ тесе Совет сывэхёнзи типё сырмаллэ сартсене каланэ. Пёрремөш пилёкфуллах халарри ылттан тэва слантсэ рутникё тумя май пани. Кируш ку ёсри утарнёксөнзёк пёри.

А. Талвир.

Вырэн синзён тариззёненех карташ йензи сөмрөк кантак витёр такшин уласа йёнине илтрём. Кашт пуса сөклесе пэхсан, аннепе йамак иккеш те кравайт синзё йунашар сыварнине куратап.

— „Мантарэн турри, турри, мёншён суратнэши, мёншён үстернё-ши?“—Лайахрах итлесен Харийас амашин сассине уйартам.

Хыпаланса тарых сак синзён сиксе таратап. Висё сул кайалла Харийассен лашине вэрласа кайнайтзё; ун зух сапла кашкарса йёнёззё амашё. «Хал мён пулна-ши? Ёнине саватса кайман-ши?—нумай шухашласа тамарам. Йепле сиксе танэ—саплипех, сарранах урама зупап. Хамар карта хапхаран тухса карташлисен кашналакё йенне йарса пуссан, мана хирёс инкесем тухрёс.

— Ей, хёрём, хёрём ажаллах вэрларёс, ажаллах вэрларёс.—Харийас амашё пүртёнзё кашса кайсах йёни илтёнет: вунулттэ сөс тултарнэ, вунулттэ сөс...

Кашналак умёнзё хирёс пулна икё херарам мана хукасар суртра мёнле хурлах сиксе тухнине пёлтерзёс.

Хал сөс карташ варринзё ёне суса ларакан Харийаса икё салтак сётёрсе хапхумне тухна та (унта йамшак кётсе танэ) тарантгас сине сөклесе сапса арэм тумя илсе кайна.

Саванпа ёнтё унан амашё зёрипе таталса йөрёт.

— Салтаксем вэрланэ та, хёр хысқан кайакан та сук, харацсё,—кашт нашлакса илзё мана каласа катартакан инке,—шел вёт-ха, вунулт сулхискере вэрлацсё, сылаха та пёлмецсё мур илешёсем, сёр сатмансем. Ун хутне кёрекен сук та, ашшё салтакра пушне хунэ иккен те, килёнзё те машкал тэвацсё пулат.

— Ан та кала, ан та кала...

— Ей, мён сав есёр хыпса сунна... йэли... авалтан сапла та, хёре ана авалтан вэрлацсё те,—вётёртеттерзё тин сөс кашналакран тухна виссёмөш инке,—кам йёкёзё ваьди вэрланне сөс пелес пулат.

— Харийас навар хёр мар, ана темле пуйан ази те хапсанма пултарнэ.

— Пултарнэ, пултарнэ...—хутшанзёс херарам сассисем.

— Пирён Тарук курнэ вэрласа кайнине, шелснэй хут тарантгаспа сухартсах илсе карёс тет.

— Лаши Ылттан Матви пулна тет.

— Ей, апла пулсан, Ылттан ывалё ваьди пулсан, хүйхэрмалли те сук.

— Йалта пёр пуйан, йалта пёр пуйан!

— Пуйанни пуйан та, самани темле пулат вёт, ехерте пуйансене пётерекен хёрлисем ситсен?!

— Хёрлисене Сөпёрех хаваласа йанэ тет вёт? Ес астан пёлен?

— Тен хаваламан?!

— Ынах та Ылттан ывалё авланап чулсан туйё вайла пулмалла вара...

Урам варрине пуханнэ инкесене нумай шавласа тэма паварёс.—Тастан сиксе тухна пилёк салтак кашкарса пэрахсан, пурте зылпар саланзёс.

Епё Ылттан Матви патёнзё киле вуртма сөс килнёскер пурте кёрсе ура сыртэм та сат сыхлакан Пракуса патне писнё панулми татма кайрам.

— Кашпа киле тавран, хэруш каьухнехи саманра,—тесе йулзё Харийаса вэрланинзё телёнё анне.

„Хёр вэрлакансен лаши Ылттан“—сак хыпар ман асран туха пёлмест. Хуса патне хыпаланап.

„Иртсе кайрё иккен пёзёк зухнехи кунсем, саваннацла кунсем. Пёр шухашсар выласа суретгёмёр Харийаспа. Унан амашё ситёнсен мана кёрү тэватэп тетзё. Ак ёнтё, пултэм кёрү—Ылттан тарсинзёи тухаймастап. Азаран пёрле уснё Харийаса кускёретех такшин ваьди вэрласа кайацсё.

Нумай пулмаст вэрсаран тавараннэ Ылттан ывалё Тарас ваьди вэрланэ-ши мён вара? Ынахах саплаши, Ынахах Харийас, вунулт сулхи хёр.

Тарас арэмё пулат-ши? Сук, зятса пулмаст ку хурлаха“.

Сатри хушара пёзёненех ёреххетленсе вурткан Пракуса ситнё-ситменех Харийаса вэрланине каласа катартап.

— Ан пашка, арман булэ йятнэ пек, епé сантан малтан пелнэ анэ,—кулса выртаг Пракус.

— Тарас ваьъи-и мён?

— Хей, айван, Тарас ун пек бухан хёрне илсе тарг? Ват ухмангей... Харийаса ана пер Хусан салтакэ ваьъи варланэ, курган пуь ёнер панулми сине килбэс, перне Онтон тесе зёнещэ, те машкаласа сапла йат хунэ, кутамас сын, салтак тумтирёпе пулсан та, сын келетки сук хайин. Сава ёнтэ, Харийаса урампа утса пына бух курна та, йуратса паракна. Пайан ир, хайхине, арман вырас патне илсе кайса келете те хупса хунэ. Бас туй пусланаг, арман вырас патёнге хёр йёртёщэ ге унтан кунта, пирён хуса патне илсе килёщэ. Балтун, мёнле калас ана, ашшэ выранёнге ёнтэ, кин куртет...

Туллэ камалла Пракус сывлашне саварса йараймасар усерсе каласма пуленнинген шала сырса батрам. Вал буханма пусласанах пуслан сапна пек хушаран тухса вёсрём. Пала*) херринелле зупап. Хама туратсенген йарам-йараман саканна панулмисем сакаран тупелёсшэ, лапкан усанса тама кансерленёшен силенсе сёре патлатса укещэ. Шыв херринге пёзвен кимё. Шап ун сине сиксе ларма тытанса, хава хушшинге темскер башалтатнине илтрём—сын. Ман патых тухат. Харанипе пер выранта хытса кайап, кимё сине ларма та хават йулмарё.

Хава ашёнген тухакан сын Йакур иккенне курсан тинех зунам килсе кёзё.

— Астан ес, хуса сана пусса симиenni сес, куэ умне курансан тен занахах та майантан сёсёпе сёрё,—тётёп ерне ытла сукхалса пуранна Йакура.

Вал Йухмана херлисем саварса илнэ тесен, хуса хушшине унан ситерекен айарне утланса йалтан тарнабзё. Балтун херлисем пирён йала та килсе вуласёпе бапа тухна айарне илсе кайасран шикленнэ пулна. Йакур ун самахне иглет (тарсиске-ха)... Саран сумкапа вице кунлах сакар бикет те айара утланса вармана вёстерет. Сат пахыне сыхлама Пракуспа иксёмёрех йултамар.

Херлисем пирён йала ситеймерёс, Йухмара та пер кун сес танэ тет—кайалла бакна пулат вара. Тёплён никам та пелмест. „Тет“ самахсем“ сес ситёсшэ пирён пата.

Йал урлэ Пэва йенне йараплан вёсше кайрё. Ун бухине Пракуспа ранетка суylаттамзё. Хурбака пек сес куранаг. Темисе паван перле пуханса пулатнаг туйанса йулзё. Сёр сине ансан ана пурт пысаккаш пулат, тесе калазё Йакур. Ыгла та сультёзё пуь вал пирён йал урлэ кашна бух—питё пёбёккён куранзё. Варсара пулна сынсем каламан пулсан, епé хам теллён пелес те сукзё сав паван сасла зунсар хурбакана.

Сакарвуншар, сёршер сул пуранна асаттесем те хализген курман сывлашри машшинран телёнсе йулва хыссан, санталак лапка танэ туйансазё, Балтун Йакура шырама мана вармана йазё...

— Пайанах таварантар, нимле салтак та сук те йалта,—хушсазё вал мана,—пилёкёмёш кун ёнтё айар сёлё симиenni, хавралса кайрё пуь.

Йаланах Бёмпёре сурекен Суренпе **) сур тавлак варманта суресен Йакура тупмасар таврантам.

— Сук,—хусана каласа катартап хам аста-аста пулни синген,—темле армак-вармак сырмана та ситрём, айар тёсё те Йакур зунё те сук.

*) Пала—шыв йазё.

— Сурене сине пар та, сурран Йухмана кайса кил. Сул синге сурран сынна никам та тивес сук, тен унта сакланна пуь Йакур.

Ситсен пасар кассинги хатасем патне кёр. Вёсем курмани пирён айарпа иртсе сурекене. Ей, карбак!—кратса сингенех кашкарзё хуса,—Кируш Йухмана кайаг, апатлантарха лайахрах, шартан тупса пар:

— Кам пелет казухнехи саманара мён пулассине, тен Йакура ёнсерен туйантарна та, выртаг пуь таста хуртланса, айарпа таксанах йунилен антихриссем сурёсшэ пуь. Ес пултараканзё, Кируш, Йухмана ситсе килех-ха, пури унта салтаксем, суки?. Йалтах пелсе кил,—мана мухтаса илзё Балтун.

Йухмана тепёр кунне кёту анна вахатра ситрём. Балтунан пасар кассинги шатрав суртла хуранташёсем патне пырса керивзен кётуссемпе самахланса ирсе кассине иртсе кайрам. Вёсем еп каласа катартна хушка пула айара курнине пелтерёс. Утланса сурекен сынни те, кётус аги самахне ёненсен, Йакур санла.

— Аста пурнасшэ вёсем?—ыйтатап кесенген.

—Херлисеме?. Херлисем вёсем Пала леш йенге. Кёсёпатарйелёнге пурнасшэ. Йухма та вёсен ирёкёнге шутланаг. Шуррисем килсёзё кунта, анзах херлисен шаршине сиссёсёнех кайалла тапрёс.

— Херлисем никама та тимёсши?

— Сук, вал-ку илтёнмест-ха.

Сак самахсемпе еп кётуссенген уйаралтам, вёсем апат сине кайрёс, Манан темле салтав тупса Кёсёпатарйелне касмалла, тен унта занахах айара курма пултарат?

Сарлака Пала урлэ хывна пысак кёпер патне ситсе таттам. Винтовккала салтак сула пульзё.

— Аста кайаг, пёзёк йулташ?

Пер те харуш мар. „Йулташ“ тет мана.

— Кёсёпатарйелне,—сёмиллён таварап.

— Мён тумат?

— Кирилё. Йакура шырап—ас та туман, тёрёренех персе йаттам.

— Мёнле Йакур?

Епé хам хаш йалтан килнине пелтертём (пурпёрех суйма пултараймастап).

— Ата манпа перле,—хам йёртсе кайам.

Кашт суренсе илтём. „Аста илсе кайаг-ха ку мана?“—кёперён тепёр вёсёнге тепёр салтакран иртсен, тыткана сакланан пултап.

Кёсёпатарйел Пала урлэ кассанах карта тытна пахасемпе пусланаг. Винтовккала салтакпа перле инсе утма тивмерё. Урам йенген виç кантакла пурте илсе кёзё. Унта—штап пулна мён. Сётел хушшинге ларакан типшёмрех, пакунсар, кимнасторккала сын манпа каласма тытанзё.

— Йакура шыратап епé. Букан Матви патёнге перле тарсара ёсленё Йакура,—зётретсе калатап хам, айар утланса кайрё те пайанхипе пилёк кун ёнтё таваранмаст...

А кам йазё кунта сана?

— Хамах килтём, хуса Йухмана кайса пах айара, тел пулмани терё те.

— Тёнзёре Йакур нумай, хушамазё мёнле вара ун?—кулса ыйтаг.

— Хашё ана Йатман Йакурё, хашё Балтун тарси тёсшэ, хуса хуи те хасан Йакур тёсё сес зёнезё.

**) Лаша йазё.

— Ывӑнмарана?.. Лар.

— Ывӑнма-а-ан,—хам ҫапах тенкел ҫине лартӑм.

Иакур, хуҫа айӑрне вӑрман тӑрӑх тартса ҫӱрес ырӑнне, хӑйех кайса панӑ иккен. Ыыкан пек пу-
йансен пусмарне ҫемӗрсе тӑкакан ҫамрӑк отрета,
ҫакӑнтах хӑй те хӗрлисен ӗретне хӑй ирӗкӗпе
тӑрса аллине винтовкка тытнӑ. Мана курсан—
епӗ ӑна шыраса тупнинӑн йӑлтах тӗлӗнӗ:

— Йепле ҫитрӗн? Еп кунтине ӑстан пӗлтӗн?

Иакур хаваттирӗнӗе каҫхи апат тусан, ҫур
тавлӑк ҫуран утӑскер, епӗ, кутник ҫине ыртса
ҫийӗнӗх ҫывӑрса кайрӑм. Ҫӗр варринӗе такшин
лӑскама пикенӗе, те нумай, те сахал ҫывӑрнӑ—
ӑна-кӑна пӗлместӗп,—сиксе тӑрас пулӗ.

— Иала шуррисем ҫавӑрса илнӗ, халех пирӗн-
не пӗрле нӗхрепе аҫа, Иакур пизӗу каласа хӑ-
варӗе,—тет мана ыртса умӗн апатлантарнӑ хӗр-
арӑм.

— Аҫта вӑл Иакур, аҫта кайрӗ?—хыпаланса
ыйтап.

— Аҫа аҫа ҫасрах, илтместним—пӑшалпа пе-
ресӗ, —тархасласа җенет мана хӑй инке.
Карташне ҫупса тухатпӑр.

Сывлӑшра пулемет сасси урапа хупне шака-
нӑ пек илтӗнет.

— Нӗхрепе, нӗхрепе ҫам ҫасрах.

Иакур аҫта?

Иакур хӑй лашипе шуррисене хирӗс тухнӑ,—
шӑлӗсем җӗтресӗ мана сӗтерсе тухнӑ инкен...

Нӗхрепре ҫурт хуҫин пӗтӗм ҫемйипе пӗрле, ас-
лӑ кӗпер йенӗн килекен шӑй-шайа итлесе лара-
тӑп. Кас-кас пирӗн ҫывӑхрах (лупас хыҫӗнӗе пул-
малла) ҫын лапӑстатса ҫупни илтӗнсе кайӑт.

Ҫурт хуҫи арӑмӗ ҫас-ҫасах кӑкӑрӗ ҫине хӗрес
хывӑт.

— Хӗрлисем ҫентерӗзӗрех.

Ҫутӑлнӑ ҫӗре пӑшал сассисем сайраланӗс,
пулемет шатартатни те илтӗнми пулӗ.

Хапхана шанлаттарма пикенӗс. Ҫурт хуҫи
арӑмӗ пурӗ-пӗрех тупасӗе пул ҫесе ахӑртнӗх,
нӗхрепре тухса хапхине җарийӗх уҫса йӑзӗ.
Кӑшкӑрса вӑрҫакан хулӑн сас инкене хӑратса
пӑрахрӗ:

— Аҫта кунта ес салтаксене пытарнӑ...

— Ай,—сухӑртӗ инке,—нимле салтак та ҫук
ман ҫуртра, тупата туршӑн ҫук.

Саламатпа сурӑм тӑрӑх ҫӱни илтӗнет нӗхрепе.
Инке тур йатне асӑна вӗҫӗмсӗр сухӑрма пи-
кенӗе. Ӑна илтсе манпа пытанса ларакан пӗзӗк
хӗрӗ те йӗре пуҫларӗ.

— Нӗхрепре кам!?

— Аҫасем, хам аҫасем.

Нӗхреп ҫине уҫсан ҫийеле тухнине хам та сис-
мерӗм.

— Кӗлет айне кама пытартӑн. Халех кала.
Ҫ а х ӑ н т а х п е р с е п ӑ р а х а п!—аллинӗ
револьверӗпе инкене тӗллет урса кайнӑ салтак.

Ытисем винтовкисене ик аллине тытса лу-
пасайне густарма тытӑнӗс, кӗлет айне те теми-
ҫе кӗрсе пӑхрӗс.

— Тӗпсакайне кама пытартӑн? Халех кала...
Ҫ а к ӑ н т а х п е р с е п ӑ р а х а п!

— Никама та, никама та...

— Анне, анне—кӑшкӑраӗ пӗзӗк хӗрӗ.

— Ывӑл аҫуна вилнӗ салтаксене пытарма йар!—
ман ҫине пӑхса ахӑртӗ.

Епӗ урама тухрӑм.

Кашни хапха умӗнӗх—салтак. Кашни карта-
шӗнӗх—такшине сухӑртаҫсӗ. Манран инсе те
мар, тӗкме тытнӑ пахӗа ҫумӗнӗе суранланнӑ ҫын
кӑшкӑрса ыртаӑт (пакунсӑр кимнаҫторккапа хӑй)
пулӑ ун кӑкӑрӗ витӗр тухнӑ пулмалла, ик аллипе
те җӗрине йарса тытнӑ. Епӗ ун йенне йарса пу-
нӑ ҫӗре карташӗнӗн сысна шӑртӗе пек сухаллӑ
салтак тухрӗ.

— Хӗрлисени ес...—ыртасла ыйтаӑт вӑл вилме
патне ҫитнӗ ҫамрӑк салтакран.

— Вӗлер ҫасрах...—тархасласа каларӗ суранли.

— Кайас пулман хӗрлисем патне, сараса—ахӑ-
раӑт шуррисен салтакӗ,—ҫапла кирлӗ сана, сысна!

— Ҫӗсӗ парӑр, пусӑр мана...—каллек йӑнӑшни
илтӗнӗ. Ҫавӑнтах тепӗр май ҫул катӑкӗ ҫине
ҫӗкленсе ҫӳкрӗ, урисене сиктерӗ. Сасартӑк сыл-
тӑм аллине кӑкӑрӗ ҫумӗнӗн илсе ҫул татӑкне
йарса тытрӗ—хӑйӗн асапне текӗх тӑсасшӑн мар
пулса мӗн вӑйӗ ҫитнӗ таран ҫул җамӑрпа хӑй
пуҫне хӑй кӳпкеке пуҫларӗ.

Иал вӗҫӗнӗе, кӗпертен каҫсанах шуррисен вил-
нӗ салтакӗсем ыртаҫсӗ, пире вилнӗ салтаксене
пӗр ҫӗре пухма тухнӑ йалҫыннисене, вӗсен ҫы-
вӑхне йамарӗс.

— Шуррисене пуппа масар ҫине пытарасӗе,
хӗрлисене пусӑрах мур-йамне кайса җиктересӗе,—
хыпарлаӑт манпа йунашар сӑрталла утакан ҫамрӑк.

Ҫил арман патӗнӗе винтовккипе тӑсӑлса ҫӳкнӗ
салтака тӗл пулатпӑр. Епӗ ӑна палларӑм: ӗнер
манпа штапра сӑмахлаканни пулӗ. Кӑкӑр ҫинӗи
кӑссинӗн вӑл кам иккенне пӗлтӗрекен токумӗн-
не пӑхрамӑр: **Павари кӑрнисонӑн Хӗрлӗ ҫар кӑмис-
сарӗ**, тесе ҫырнӑ; хушаматӗ: **Крепков**.

— Пайан ҫапӑсура хӗрлисен 28 вилнӗ,—терӗ
шутласа пыракanni.

— Ҫирӗм сакаӑр патӑр,—ку сӑмаха пурте вӑ-
рӑммӑн сывласа каларӗс.

— Иуррисен мӗн ҫул вилнӗ-ши, йунӗсен...

— Йерипен, курмаснам кам килнине, халех
тыттарса йараӑт вӗт.

— Шуррисене хӑйсемех пуппа ҫаплӑ пыта-
расӗе,—каллек илтӗнӗе шав манпа йунашар ҫӳ-
рекен ҫамрӑк сасси.

Епӗ кашни тӑшман пулӗи парӑнтарнӑ кашни
хӗрлӗ салтак патне пырсах тӗрлӗ май ҫавӑрӑнса
пӑхрам, Иакур вилнисем хушшинӗе пуласран
хӑраса ҫӳрерӗм. Иакур ҫук. Айӑр та курӑнмаст.
Тарса хатӑлнӑ пул вӑл. Хама-хам лӑплантарӑп.

Кӗҫӗнпатӑрйел хресӗненсем хушшинӗе хыпар
ҫӳрет. Нумайӗшӗ Тӑрӑнпа Шӑнкӑртам ҫине тӑсса
катартаҫсӗ: «Тӑрӑн пуйанӗсемпе Шӑнкӑртам мул-
лисем пулӑшнӑ шуррисене. Кӗперсӗрех Тӑрӑн
тӗлӗнӗе Пӑла урлӑ каҫарнӑ та пирӗн йала ҫавӑрса
илме пулӑшнӑ. Хӑйсен ывӑлӗсене те салтакла
тумлатса пӑшал-тыттарнӑ тет»,—вартӑн, йери-
пӗн шикленерех пӗлтӗресӗе кӑна.

Иухмари ҫапӑсу хыҫӑн Җалтун Матви хуҫа
патне йепле тухса кайнӑ, ҫаплипех тавӑранатӑп:
пӗр-пӗзӗн.

— Айӑра та, Иакура та курмарӑм, теп.
Пӗр-ик кунран шуррисем пирӗн йала, вӑрман
ҫывӑхне куҫрӗс.

Иакур ҫук. Сат пахӑнӗе Пракуҫпа иксӗмӗр
кӑштӑртататпӑр. Салтаксем павулни ҫиме ки-
лесӗе. Җалтун тарават. Пурне те хӑналаӑт. Икӗ
охвитсер ун патӗнӗн туха та пӗлмесӗе, йала-
нах ҫӳсӗ. Вӗсем хуҫа ывӑлне, Тараса та, хӑйсем

пек Һалла Һынна охвитсере каларҺёс. Һалтун— пёртен-пёр Һвалё хёрлисене хирёс кёрешме кай- нине Һра сунса витерен павёр хусаха йёнерлерё. Тарас пекех хайсен лашисене утланса охвитсер хурмипе арман Һырас аҺисем те урампа иртсе суре пусларёс. КаҺсеренех Һалтунан урам йенне Һунвиёсё кантакпа тухакан калай Һивётгёлё пур- Һён асла салёнҺе ёске Һикё пулса иртет. КаҺсеренех унта Һалла салтаксем Һулла кёрҺеме саҺаҺсё. Арман Һырасин асла Һвалё хуҺа хёрне ашшё- амашё умёнҺех пилёкёнҺён тытса паҺҺана сётёрег.

Йакур сук.

Сат паҺҺинҺе ПракуҺпа иксёмёрег каштартатпяр.

Пайан—вунулт сулхи Харийаса ашканна ох- витсер ваьди вярласа кайна ир Йакур пёлёт синҺен таталса анна пек ман умма тухса тәҺе.

— АҺтан килсе?—аптарататап аҺа,—асту хуҺа куҺне ан куран... Туй пулат пайан. Пирённе карташлисен хёрне, сул ситменскере вярлана.

— Сатра никам та суки?

— ПракуҺ кана.

— Туйё пусланни?

— Халё пурте арман Һырас патёнҺе, хёр йёр- теёсё, Һас кунта килмелле, пуслана туйё,—ха- варттан пёлтереп.

— Салтаксем нумайи?

— Иксер сын пулат, таваттамёш сулхисене салтака илесёсё вёсем, ёнер пухура пёлтернё, мопилисатси пусланмалла тет.

Йакур каллах хава аҺне пытанҺе. Епё, вёл хушна тарях, хамяр хысри кимёсене пёр серерех пухса хутам.

Туй ханисем урамра шавлама пусласан, пёҺе- нех пёр харас Пала телёр йенне Һи тараннисене суйласа тавата кимё каҺартам.

Сынран сёлё хамашсем силсерех тайкаланҺёс. Ман пата хресҺен тумлё карттуссар сын упаленсе тухрэ. Вёл Иухма кёперё синҺен мана штапа йертсе кайна салтак.

Йакур аҺтине каласа парап.

Телёр сармас салтак (алтуни кёпе тәҺанса йана хай) винтовккасем сётёрсе тухрэ. Патвар хамаш аҺёнҺе тата та сынсем пуррине туйрам еп.

Пёр кимме хамаш аҺне кёртсе хресҺен вин- товккасемпе сарамасланса йулакансе кёпе-йёмё- сене тийерёмёр те йерипен тумлипе Йакур патне каҺрамяр. Пирён хысран шыва Һамакансем те пёр сассар сынран патне ситсе пуёсене катарт- рёс, унтан хава аҺне тухса хаварттан тумланҺёс, леш йенне хаварна виёсё кимёпе сирём сынна йаҺан умла-хыслан, пула тытакансем пек, сереке аврисем тытса каҺрэс, пурте хресҺен тумёпе, сак- ман аҺне кранатсем сакна.

Епё—расветка кайрам.

Хушара—никам та сук.

Карташне зулап. ПракуҺ—туй аҺи мён, усёр салтаксемпе сара купет. Нумайёшё трантасем синҺе, Һырасла вярса Һиртасёсё. Пуртрисем те ташлама Һаранса: „хёве хупас“ тесе сёс кашка- расёсё. Сётел хушшинҺе каҺҺипе йунашар лара- кам Харийас пёркенёкне сирсе ман сине пәҺса илвё—ытанны сассипе ман йата асанса „хёр йёрри“ йурласшан пулвё.

Хамяр касра Кируш пур,

Епё савни Кируш пур . .

та пётереймерё, ёсёклесё йёрсе йавё. Сывахра саваласа ларакан икё хёрарам Харийас патне Һирса пёркенёкне сирсе илвёс те тухи Һыранне хушпу тәҺантартрёс.

Пирён Һалла йыснанан

Хёртен арам тумалла.

Алак патёнҺе ларакансем саванса сике пусласан кайалла тухса Пала хёррине вёсеп.

— Хёве хупасёсё,—сывлайми пулна хам,—усёр пурте.

Пурсамяр та сатан хуттипе лупас хыёсёнҺи хамла аҺне кусатпяр.

Мана йулашки хут лашасене таварса паракма (сине парас салтава), хапхана питёрсе хума кёртсе йавёс.

Кёлет алакё уса.

Унта—вунулт сулхи хёре, Харийаса, арам тума „хёве хупасёсё“. Туй сыннисемпе пёрле кёлет урати сине хәпарса татам. Харийаса хушпу тәҺан- таракан икё хёрарам текех армәслаёсё. КаҺҺин атти аҺне алла пусләх кёмёл Һиксе хуёсё. Хари- йасан хывмалла иккен пулас упәшкин аттине. Ик аллипе туртаг-туртаг, атти тухмаст. Мён пур вайне хуё пулас Харийас—пёлме арки сине ларна кутамасан урине меллёрех тытса хытах туртрё. Ата аҺёнҺи алла пусләх шанкартатса укрё те урай тавра пёр сиксе ташласа савә- рәнна май хама хушшинҺен кёлет аҺне анса кайрэ. Армәслакан икё хёрараман (йала тарях) вёл укса хаш май укнине пёлмеллех: амарт кайакё сёлелле уксен машарланакансем хәт-хәсан та телейлё пуласёсё, телёр май уксен ёмёр-ёмёрех телейсёр пуласёсё.

— Урай хамине илсе пәхас.

Епё хапхана сёс питёрме ёлкёртём. Лашисене тавармасарах хамла аҺёнҺе кётекенсем патне тухап.

Йакур виёсё хутҺен винтовккипе сёлелле нерсе йавё.

Ун хысқан йулташёсем Һалтун карташне тёр- рёслеме пикенёсё.

Шыв арман йенё пулемет ёсле пусларё.

— Пирённисем тытанёсё—тет Йакур.

КарташёнҺе кашкарашу, тустару тапанёсё, туй ханисем ниҺта кайса кёрёймеёсё. Хуме витёр хуҺа хапха патне зулса тухнине курап: усрё. Аллине пулё лекрэ мён, сулкаласа вәкар пек кашкара краьтса аҺне пытанёс.

Кёлет алакё те уса. Кутамас каҺва пула умёнҺе саварне карса Һиртаг: авлантарна.

Һалтун карташёнҺе шуррисен мёнпур пу- сләхёсем пулна. Вёсенё тыткана илсен постри салтакёсем штапан прикас кётсех ёнтёркенё, йе тарма пикеннё. Шыв арман патёнҺи пулемет шурпантитсене хуҗ-хаш йенне тарсан та аптраман— „армәслан“.

— Харийас туйё Харийаса сёс каҺва кайас- ран хатарвё,—кулса каларам еп аҺа кёлетрен паҺҺана йертсе тухсан.

Хушпуне пёлмене Һвәтса хавартамяр.

— Йепле киле кайса кёрес ёнтё терё вёл Пала хёррине анса питне сусан.—Пёреххутне... Пашал пени мана тивменшён саванмалла, е? Кируш...

— Ес кёлетре пуллине епё те, Йакурпа ытти- сем те пёлнё сав. Сава мёншён пемелле пирён,— Харийаса усалтарасшан тарашап хам.

— АҺта вёл Йакур?

— Штапра.

— Курасвёске а́на, мана хатарна́шан тав та́-
васвё.

— Епё те хатарта́м сана,—малалла йёркипе
наступлени мёнле пулни синзён каласа парап.

Ик-ви́с панулми татса хушса кёрсе лартамар.
Питне суна хысқан Харийас сәнэ кашт улшанзё,
куссуллипе пи́снэ пи́зё те шуралзё.

— Есё те хатарта́на мана?—пусласа шура́ шале́-
сене катартре́ вёл, тутисем те сүхелзёс.

— Епё те,—тетёп,—никама та казза́ ан кай,
ситёнсен хам илёп сана, тата партак сёс усмелле,
касал пукравра вунтаватта кайап. Еп ситённе́
сёре шуррисем те пётесёсё, вёрса́ та зарана́т.

Харийас мана ыталаса, темшён, пёр сас калар-
масар йёрсе йазё.

Артом Веҗсоләй

Йунпа саванна Раҗсөй

...Сул майла́ йалсензё, поҗсолккәсензё пәлхав-
сәсене аста икконсемпе, сәкәр-таварпа, аста—ни-
мён шарламасар, хаш сёрте тата пёр хавассар
йышанса илне.

Кантаурәвккә йатла́ зәваш йалёнзё Порис Пав-
ләви́з нумайзён пухха авкаланә—пулашу ыйт-
нә,—пулашу памасан, пәхәнманнисене сёрсёр хә-
варассипе хәратнә.

Кантаурәвккә сыннисем кутәнлансарах тәнә:
— Ытлаши нумай, майракаран кривнөкшер,—
ситмест-и си́зё пусшер пулсан та...

— Пире тарәхлани аха́з те йәләхтарса ситерзё
ёнтё... Кунашка́л ёс,—а́стап а́на түрех тума май
килет?

— Хәйсем вси-вси те урапа хысне, пирён кунта
кайран хамар сүс пёрҗисемпе түлесе тат?

Кунта а́за вәййи ыдыамалли мар, түрех калас
пулат: хәрамалла ку ёсе хутшәнма.

Анзәх Порис Павләви́з бакмаст:

— Пит тутлән пурнатри вара?—ыйта́т вәл ха-
ләхран.

— Йапәх пурнатпәр,—теҗсё а́на хирёс.

— Аста-ха сирён тыра́-пула?

— Илсе кайнә.

— Сөрё хамарәнах, сёр синзё мён пула́т—со-
ветән.

— Аста сирён правасем?

— Пирён правасене йулташ Хватта́в зәмәрне
саварса илне, вуласри милитсионер.

— Пирён партти, краштәнсем. сотсиалис-ре-
волюционерсен партгийё, пирён партти вәл...

— Пурте есёр аван... Пурне те сире пёр авас
сине сакса вёлрмелле.

Сав йалтах, такам елеклесе панипе, отпәска
килне Фролов красноармейтса тупса тытнә.

Икё йуланутләскер, пушәсемпе хёртсе, а́на йурт-
типех зуптарса ма́н урама хаваласа тухассё.

— Тавайяр палаз!

Халәх хушинзён ку́сем таранах кәтрашка сүс-
пе ма́кланса ларнә палаз Йероххә Караҗсёв тухрэ.

— Хәшне?—тет те вәл, пилёкне сыхнә пи́сси
хушинзён сарлака сивзёшлө пурта́ каларса, по-
лушупкин сылтәм саннине шәнкартаф.

Пурпа сёрсе йанә пек шуралса кайнә Фролов
шыв ёсме ыйтрё. Сывхарахри пүртрен пёр сәмрәк
а́на шыв илсе тухса пазё. Курка хёррине шәле́-
семпе шаклатгарса, шывне та́ка-та́ках ёссе таран-
зё те, ләпкән пусларё вәл:

— Хам сыләхсене каҗартгарас тетёп... Йарәр-ха
мана хәвәр штапәр патне.

— А-а, кашкәра сенёк аванах пулмарё пула́т?..

Пирён штапра пупсем сук, вәхәт мар мана санпа
кунта хәтланса та́ма. Хывса пәрах шинелне!—су-
харса йазё Йероххә, хысқаных ун пусё синзён сө-
лөкне сөвсе илзё те суна патне саватса кайрэ.
Вәл суна синзё пус касмашкән йатарласах аш пу-
канне тийесе сүренё.

Отпуснөк, суна синзё йунпа төкөрленнө улам
пёрҗисене, тата йунпа пәрланса ларнә вут сур-
камне курсанах зётресе ўкет те, кашт сёс илтён-
мелле сәмах хушат:

— Кёртёр... мана... хәвәр назбалнөк патне.

Ессаул Ваҗса́ Пуххартсёв Йероххәна хулпуссин-
зён кашт төртрё те: „минутләх тахта-ха, тен унән
мён те пулин кирлө ёс пулө“—терё, унтан вёлерме
хатёрленёскере назбалнөк патне штапа саватса
кайрэ.

Фроловән ас-тән паләрман пи́зё Порис Павла́-
ви́за килёшрө пулмалла, мёнле ёсне ыйтса пёлсен
вәл каллах пухла тухса сәмах хушрэ!

— Краштәнсем! Халө сирён умра хәйён айәпне
тәнланса илне красноармейтсә тухса сәмах калат.
Вәл пур халәх ывәлө пек, польшевиксен арми ре-
тёнзё малашне йулма йураманнине тәнланса илне.
Епёр унашка́лсене хапәллассах йышәнатпәр. Епёр
унашка́лсене пуринне те айәпне каҗаратпәр. Пус-
кай ха́з вәл пур хура халәх умёнзё хәйён совё-
сёпе калатәр, йепле вәл камиссарсен алине лекни
синзён, йепле вәл йәнәша хәйех пёлсе ситни син-
зён. Пур пәлханәва тухнә хура халәх йазёпе епө
а́на пурна́с паратәп. Килёшеттөк—пирён ретре
йулма пултара́т, килёшместөк—пускай килте лара́т,
никам та а́на пүрнепе те төкөнөс сук. Епёр—айәп-
сар сынсен йунне та́кассине хирёс, епёр—ним төл-
сёр террора хирёс.

Пуху хуллен шавласа илзё те ләпланзё, орат-
тәрсене тарса калама каларса лартнә пушар пи́зки
сумнерех кёлёрленсе та́зё. Кантаурәвгәсемсёр пус-
не кунта тата темисё сёр сын ытти сывәхрахри
йәлсензён те пулнә.

Хәраса ўкнө Фролов, хумханса, тытәнкаласа
хәйёх тәван зёлхипе каласма пусласаззё. Миткә
кашкәрса йазё:

— Ситет сана йытәлла вёрме, кала сынсем мёнле
калаҗнә пек.

Фролов тата ытларах сыхланса ларзё те, шәп-
ланзё... Кайран, кашни сәмах синзё такәнкаласа
вырасла каласма пусларё:

— Епө—кунти сын... Сирём пилөк сул... Атте
Маххөвски улпут именнине коңәхра пурәннә...
Иван пи́зё пулнәззё манән, вәтәр султаскер, вәл
аттөрөн уйәрлзё, халер сулхине вилзё... Епө—вы-

рәнти сын... Кам мана пелет—вәл пелет, кам пелест—пускай вәл та пелтер, малалла та ытисене каласа патәр, пурте пелзвәр... Епә зухан пурәнакан, пәр тыха ман пур, тата ват анне—суккәр карзак... Патша вәрсивзән епә хура вәрманти пекех тәттәм пулнә... Танил Ршов арман хуши патәнзе мелнекре ёсленә... Ак, илсе йазёс мана салтака, Перемышль хули патне хаваласа кайрәс...

Халәх хушинзән сасә:

— Ана пелетпәр епәр... Ес лузшә хәрлисем патәнзе мәнле слушит туни синзән, тата халәха мәнле пусмәрлани синзән каласа пар?!
Хай умәнзе хайсен йаләнзи сынсем нумайән тәнине курсан, Фролов засах хумханма барәнзе, сәмәлтараххән каласма пусләрә:

— Касарәр, слушит турәм... Вәрсә пуслансан түрех епә Капустәнпа пәр утампах кайрәм,—касарәр... Тусем зулсем хушинзә сапәса сүрерәм, хирсем, вәрмансем тәрәх,—касарәр. Арминзе ман пуса хут вәрентсе ас күртрәс, хаъ ёнтә мәнрен мән килнине пәртак зухлатап—айәплә, касарәр: йулмаллазвә мән ман лузшә тәттәмрех, вәрманти тунката пек, йәтмаллазвә мән ёлөкхи пекех сурәм синзе йут сынсен миэхисене... Танил Ршов, вәл, аван сын пулазвә, тавтапус апа—ситересе тәрәвиззән сүлталакра иккә ситерезвә: мункунра, тата раштавра; арман айәнзи шывне ёсме тармарзвә, хырам карниззәнә ёстерезвә... Тата епә сире каласа парам—Пусулук хули патәнзе епәр аттакәна кәрсе кайсәссән, манән ваксал сүмәнзех, вәт сәк алапах хамәрән Сәркей Влатимәрз улпутән ывәлне касса пәрахма май тиврә, порузвәк пакунепезвә вәл, пәтәм формапазвә... Айәплә, касарәр—хурах та пусса сүрерәм... Килтен кайнә зух ман сийре кимвәстөрккәпа шинел сәсзә, кимвәстөрккәра—йал пыйтисемзвә, ак хаъ,—хайән зәтрекен аллисемпе сүхине вәсәртрә,—кашласә мана Урал пәрсисем, Епху пыйтисем, Веткә пыйтисем...

Сухаллә пиллә итлесе тәракансен сәнәсем йәл кулса сүтәлзвәс... Порис Павләвиз штап зленәсемпе пәшәлтатса илзә. Фроләв ним, те сисмест, васкавлән каласат йурлә сәрт тәрринзән йарәнса аннә пекех:
— Фронтра мана ик хут амантрәс, пур сәрәкә синзе йәваләнтәм, йун синзе йәваләнтәм—касарәр, ларас мән килте, пәрса кукли сәс зәмләса... Патша вәхәтәнзе, епәр зәвәшсем йәпәх пурәнәзвә: назвәлнәксем—вырәссем, сузә те—вырәссен, шулә те—вырәссен... Мән пур сәре йәри тавра улпут Шахховски кәсәс хай аллинзе тытса тәнә... Уләхсем те пулман пирән, вызәх кәлармалләх сарансем те, сәва карти вәзвәли те пәр татәк сәр кнәсрен арентә туса илнә... Зән калатәп-и епә, стариксем!

— Зәнах сәпла пулнә, Кришшук!—сәмах хушрә кәвак сүслә Зәвантти музи.—Кайрәмәр епәр, пәре сәвнәшкәл ёво сийәтәлствә Влатимәр Йуриёвиз патне сәр ыйтмәшкән. Вәл пирән сийе урипе тәпәртетсе илсе—усал йәтпа вәрсса пәрахрә те, хысәән: „хәсан ал тупанне сәм шәтса тухә—сәвән зух сәр иләр вара“ терә. Сәвәнтах хай тарсине пире тәртсе кәларса йама хушрә... Зән сәпла пулнә.

— Ан сала-а-а-нәр!—таталса үкнә сәсәпа кашкәрзә Порис Павләвиз,—пуху малалла пырат.
— Есә ытлашши ан сүхәр—терә ун умне патша слушпинзе пулнә ватә салтак Волёв пырса тәрса,—кусләхсем тәхәннә та, санран тискертерех сәвер те сүк тетән-и мән?.. Хаъхи вәхәтра епәр замәр та пурте пәтәм йунсензе шыва кәнә... Сынсем памастпәр!.. Лавсем те памастпәр!.. Каттитәс к..... матери!..

Йәлта хәрәх сүл патне пурәннә, пур халәх умәнзе те тивәсәре тәнә Токкуккән хвершәл Волёва кәйәлла сирсе, пуриншән те уссән тәрса каларә:

— Йәвәр, анзәх зәтас пулат... Тея, йепле пулсан та зәтса иртеретпәр... Совет вләсәнзән епәр уйәрәлмастпәр, пур пәтрәтса сүрекенсене ирәк памапәр.
Мәнпур Кантаур опзинзән пәр ватә салтак майлә старик Соттей сәс пәлхавсәсен отретне кәме киләшрә; ёлөкрәх вәл хуларә тәрмере страшнәкре пурәннә. Миткә апа осмушкә маххорккә парнелерә те пәр полккәна расветкә назвәлнәкә вырәнне вырнастарзвә.

— Астәваттәр-и тата становой-пристәв Луккина? Мәнле вәл хайән страшнәкәсемпе пирән Кантаурәвккәна сәптәрма килсе кәрәзвә? Астәваттәр-и Повалишшән сәмски назвәлнәкә, мәнле вәл...

— Астәватпәр, астәватпәр...

— Револютси хысәән пирән вулас мәнәстир вәрманәпе унән саранәсене, улпут кәллисемпе сәрәсене хай аллине илзә, кашни йәт пусне пәр теңсеттин та пәр осмушкә хресзәнсене касса пәзвәс... Зәннипе калатәп—мана сәвах виләм. Тавәрәнтәм еп фронтран, пәр уйәх хушши тәван йәлта пурнәса пәхрәм та, зәнах та пурнәс пилт йәпәхланнине куртәм: ман күрәш Маври Траххимә ёлөк пулсан аш прәснәксензе сәс, йе ёс вәхәтәнзе сәс сийәзвә, ак халә—ик катка сыснапа така ашә тәварласа лартнә;—ёлөк пулсан—есәр прәснәксем зух сәс үссәр пулаттәрзвә, ак халә кашни кун үссәр сүреттәр... Пәлханәр, краштәнсем! Тәп пултәр Совет вләсә!—Вәт, ак сәк усалсем хысәән,—фролов Миткәпа Порис Павләвиз кәкәрәсене тәкрә,—Колзвәк йәнәрәл килет, Тениккән йәнәрәл килет, хай зәплә урапи сине ларса ево сийәтәлствә Шахховски кәсәс та килә,—вәсем сире тәррантарәс... Тата, епә сурма суккәрскер, пәр-ик сәмах пәтәмрех суккәрланнә теңерттир йулташсене каласшән.. Йулташ теңерттирсем!..

Миткә Фролова пизкә синзән приклатпә сәпса үкәрзә те, хай каласма тытәнзә:

— Тусәмсем, ку сын сүрәх тирә витәннә сәрәк фруктә... Ку сын шпион, апа комуниссем укса парса сүтән илнә... Епәр унашкәлсене тымарәпех кәкәлса ывәтәтпәр... Вәсем пуринзән ытла тәр шыва пәтрәтәсә...

Миткә хай сәмахәсене пәтереймерә те, сәв вәхәтрах зән сүт ёсә пулса та иртрә: Йерохкә Карасәв, халәх умәнзе сүсәсензән сәклесе касса илнә красноармейтсә пусне силлесе кәтартрә.

Мән пур халәх ахлатса сәс илзә те кәйәлла зәкрә.

— Ан сала-а-а-нәр!—таталса үкнә сәсәпа кашкәрзә Порис Павләвиз,—пуху малалла пырат.

— Есә ытлашши ан сүхәр—терә ун умне патша слушпинзе пулнә ватә салтак Волёв пырса тәрса,—кусләхсем тәхәннә та, санран тискертерех сәвер те сүк тетән-и мән?.. Хаъхи вәхәтра епәр замәр та пурте пәтәм йунсензе шыва кәнә... Сынсем памастпәр!.. Лавсем те памастпәр!.. Каттитәс к..... матери!..

Йәлта хәрәх сүл патне пурәннә, пур халәх умәнзе те тивәсәре тәнә Токкуккән хвершәл Волёва кәйәлла сирсе, пуриншән те уссән тәрса каларә:

— Йәвәр, анзәх зәтас пулат... Тея, йепле пулсан та зәтса иртеретпәр... Совет вләсәнзән епәр уйәрәлмастпәр, пур пәтрәтса сүрекенсене ирәк памапәр.

Мәнпур Кантаур опзинзән пәр ватә салтак майлә старик Соттей сәс пәлхавсәсен отретне кәме киләшрә; ёлөкрәх вәл хуларә тәрмере страшнәкре пурәннә. Миткә апа осмушкә маххорккә парнелерә те пәр полккәна расветкә назвәлнәкә вырәнне вырнастарзвә.

А. Петокки кусарнә.

Асла Сойусан кашни кетесё,
Кашни тэпрензёк шыв-шурё,
варманё
Пирён хала палламасёр, пёлмесёр,
Стройккә вайне астимесёр

Йулмарё.
Ёлэк аманна, ванна, вёзесёр
Сём кетесем те кивве ак

пётэрзёс.
Асла Сойусан кашни кетесё
Ес зуппине сиккипе ёрэхтерзё.
Асла Сойусан сён пурнас курсё—
Хамар туса—хамарах савассийё.
Манан сак сассам—хаъхи сёне
сурсёр,
Тепёр йензён—стиххийа сассийё!

II

Шуря тинёс иккен хура хумля,
Хумханаф мёнйалан усал саслан,
Хумёсем ун шаваз сумлян—
сумлян;

Сурсёртен пёр хайар сил
тухсассан

Шуря тинёс иккен хура хумля!
Сурсёртен пёр хайар сил
тухсассан;

Сул сине тухса есё ан кай та,—
Сан сине сирпётет хумля сася
Тинёс пек асса кайна тайка та,
Сурсёртен пёр хайар сил

тухсассан.

Ахараф-ахараф сивё сурсёр,
Кунран кун шавласа вёл ураф

мён,
Кунран кун таканат тайка сусё:
Сурсёртен усал сил тухна

семён

Ахараф-ахараф сивё сурсёр!..

III

Йалтах шап-шур. Шур Оккеан
Йалтах йурпа, парпа хупланна.

Унта кунта вёсёр сыран—
Вёсёр парсем ларса капланна.

Ниста, ниста та пурназ сук.
Йалтах пёр йур та, пар та

пёлёт,
Шыв сех санталак тикёс зух
Кавакараф тек теллён-теллён.

Сил сех пёзён сурет. Сил сех
Иёрег харуш, кулат хаваслан.

Сил сех парсемшён кёвёсет,
Шавлаф аслати сасля...

Вахат-вахат тасти хумла,

Саспа асса йалмак хуреллён,
Иртсе кайат пёр туххамра
Тасти Мускав хани—проппеллёр.
Кунта нумай—кун пек кетес—
Етем алли усман сёр-лаза.
Кунта етем асне кетес,
Хура алссемшён тунсахлазёсё.

IV

Мёнле санталак!
Есёр тен илтнё пулё
Сурсёртен, йе аш йензён,
Мёнле кунта етем кузсулё
Ёмёр иртет сёр сиввинзё?

Мёнле санталак!
Есёр пёлётёр пулё,
Мёнле выртаф—
Ку сёр пайан—
Шавлаф сёс сурсёр урна силё,
Улат сёс парла Оккеан!..

V

Пэх-ха, пэх! Кунта куратна,
Кунтан ак асла шанна хир!
Пайан кунтан аша йуратрам—
Мана вёл пазё палан тир;

Мана вёл пазё пысак сёлёк
Аш тир пёркерё ман сийё,
Пиншак синзентакан-ха кёрёк,—
Тесе йал кулзё самойет.

Пёзён ларан пёр сывах
йуртта

Пёркензё парля шерепе
Сивё пирки унта еп вытрам,
Унта еп вытрам кёрёкпех.

Пэх-ха, пэх! Йепле йур урля,
Сиксе йуртазёсё ик палан,

Саван синзё ман пулна хурлях,
Савна курасшанзёсё йалан.

Сан та, ман та пёр йевёр сася,
Пёр йевёр шуф... хёр-и, казби,
Лартасзё те палан тытсассан,
Йалта йарасзё катазби..

Йе йёлтёрпе сартран, пёр, сил
пек

Вёсёсё катартанзёсё атту,
Хыса хаварна йёлтёр сипё

Пире йат хурёзёсё—маттур.
Пэх-ха, пэх! Курар пёр хушя

Палан ыванна ав хашкаф.
Харей*) аста? Аста зён пуша!—
Пёрре сапам еп зявашла!

Шанна хир! Куратна есё,
Манатна есё сак сёре?

Манатна есё сак сёре?
Ку вырана тепре килсесён

Аш тир пёркет вёл
Сёнёрен...

VI

Инкек иккен вёл сурсёр
тсынкисём!
Аста сикет Тас шывён пырё—
Унта тахсан сухална—Манкасей.
Аша картсем синзё ан шырар.
Ун ёмёрё—сын ёмёрё—сёр сул,
Сёр сул хула пулса та пётсе
ларна,

Унта авал катка пек темёнзул
Мул хуцисем суту каларна.

Харам пырсем палан йунне
ёсёсё

Порт астине пёрне-пёри
пытарна.

Сампа хула пёр хаксар,
тивёсёр,

Таман айне йулса сухална.
Хула пётсе сухална. Иксёр сул
Иртсен анзях ёссын аллийё,
Пайан хават катартре темёнзул—
Манкасейре—хула палли хаъ...

VII

Казхи сивё силпе пёрле
Пире шантат;
Самойетсем, йёлтёрпеле
Тарар унтан!
Силеннё сил вёсёр зупат
Умран-хысран:

Питсем, улма пек, сул шалпар—
Засрах! Засрах!

Пёри, тепри, тата тепри
Йёр йёрлесе,
Ыванатпар тет пёри—
Самойетсем?!

Хастарля ёс пире кётет—
Аша сисер..

Кам—халган еп карам,—тет—
Вёл пирёнсёр!..

Сён ёспеле, йёлтёрпеле
Зёртер сула,
Вайля сирёп строиттёлсем
Епёр пулар!..

Варман, тайка, сырма-тёме
Умра-хысра,

Аста йёлтёр йёрри кёмен—
Засрах! Засрах!..

Пёри, тепри, тата тепри
Йёр йёрлесе,

*) Харей—кўлнё плана хаваламалли йапала.

Ывһанатпәр, тетпери
Самойетсем!..

VIII

Шурә йерсем асамат пек хитре,
Сурсәр сийани илемлә, пит
Һапла,—
Уншан лолпар теләнмест пеләтпен

Тункусшан та хаһ турара мар
Һаватлаһ.
Стройкка тени авала мантараһ.
Стройкка тени мән пайан

Һәсән ашшә.
Пайкал аскан „хәрә“ Һарсәр
Анкара,
Вал та пайан хурса тум
тумланасшан.

Поларни каһсем салтартан
пушанман,
Сурсәр сәрләх еһлемә самах
панә.

Һас ак пурнаһран үксә йулә
шаман,
Манаслаһ йәтә шаман парпанә.
Сурсәр пайан сәнә стройкка

тийет,
Уншан сәршыв сән куһттура
уһларә.
Йура мәнне пәлеймен самойет—
Вал та йура енермешкән
пуһларә..

IX.

Йурт, палан! Йурт хыта... хыта...
Санпала ман пурнаһ пыһтар:
Санпала тарантар хырам,
Санпала тумлантар арәм,
Санпала йусантар сурт,—
Йурт, паланәм,
Йурт!..

Йурт, палан! Васка та—сик ес,
Ман сәршыв кунта пит тикәс,
Ес кунта пуһна ан ус,
Еп сан хуһу ескимос,—
Ман лава ес хыта турт,
Йурт, паланәм,
Йурт!

X.

Никам та пуртре пулмасә ак,
Пуләмрен пуһне. Пәһзен
Кантака уһса йарап та,
Сырап тинке туһуһзен...
Хама савә паһнамәһ-таһ,

Пирән йалти Кулине
Һухан хәрһә әләк.
Сыһма тутар суккипе—
Таһанаһә әләк.

Пуранаһә тарсаһа.
Талаһ гәр, вал, мәскәһ.
Ашшә виләһ вәрсаһа
Саһасура пәһнә.

Пайан пирән Кулине
Колхосра—утарнәк.

Һарманатпәр сәвәһлә.
Урама тухса паһмаһтап—
Урам мансаһрах еһлет.

Кунәпе шыранә семә
Вәттән-вәттән үсәрет.
Савә тикәс шуһә-семән
Асилетәп сурсәре.

Сурсәртеп сакланна тертәм,
Пуһтараһ пур хумсене.
Вәсене кунта кәртетәп—
Аһататпәр вәсенех.

Сыркалатпәр ирләһ-каһләһ,
Савәсем йалан сумаһ.—
Саһланмасәр йуһлә аһләк—
Еһентермә тухһаһра.

Кулленхинә әләкәретпи—
Маншан хатәр—малалли.
Савәһ, тетәп, хәһ пәлетн-и
Мәнһухлә еһ сан вәһһи!..

XI.

Аһтан телләмерәс
Пирә пәһалсем,
Аһта еһләмерәс
Пирән алсем?—

Шавла-ха, тайка,
Васка йуһлама,
Ситәнет Вайкаһ,
Ситәнет Йамал!..

XII.

Ула пәләт—шурә тинәс хумә,
Катак уйаһ—палан майраки:
Самойет—манан сываһри тус—
мән,

Шанна тунтра—мана таван хир.
Сурсәртеп асакан йуһлә тавал,
Таһсанаһ ман йуратна таван.
Сур-сәрпе сил синаһен сыһә
савә—

Еп суратна пәр татак кавар.
Епех ака кунта сұлсүревсә:
Маншан паллә сәтов, Амунтсен,
Маншан паллә Һухновски

вәсәвсән
Сур сәрпе сүрекән тусәсем...
Маншан паллә кунти пурнаһ
сүлә

Хастарлә салтарлә сәрсем.
Мана сываһ, мана курнаһсулла
Ескимосан уһлап тутисем.
Сурсәр, сурсәр! Таван йевәр
сурсәр,

Аһне пек йыһанатан мана.

В. Иванов Фет.

Парне

Еләк маһкаһ курнине
Сәр тәһних пуһтарә.
Хаһаслаһә Кулине,
Хаһаспа еһларә.

Ескимосан һуми—атте сурһә,
Мана ак хаһаллаһ ханана.

Мана санан терәкләх тийенһә,
Ханәһтарһә сһихийә вайә,
Ку кунһзен хама савәһ
теменһә—

Пайан савәһ темешкән хайап.—
Еп пәләтәп пуһах пирән таһпәр
Епәр ситәпәр поһус теләһ,
Сәршыва сүтатма һавалатпәр
Етемән аһне—пәләһне.

Кунта мәнһул санаһса-сүревсә,
Кунта паллә сәтов, Амунтсен,
Кунта паллә Һухновски
вәсәвсән

Сурсәрпе сүрекән тусәсем...
Хаһ пәләтпәр аһәһ сурсәр еһә,
Тунтраһа партти еһә аһәһ,
Тунтраһа кикантсем вәрәләсә,
Сотсиалиһам кәрет тунтраһа...

Хыһала йулакан пирән кам-ши—
Сурсәр, сурсәр!
Аһарт малараһ,
Саһанпа, самойет—паллә
йамшаһк

Паланна хыһараһ һавала!..
Ула пәләт—шурә тинәс хумә,
Катак уйаһ—палан майраки,
Самоеһ—манан сываһри тус мән,
Шанна тунтра—мана таван хир!..

XIII.

Тинәсрән йур вәсәт,
Тинәсрән саканаһ сур сәр каһә.
Еһтеркәнә Меһсен
Савәтпа сухараһ ирән-каһән.

Пәр хәр, пәр самант,
Йулаһки хут умран иртсе карә.
Йәрсә мар, йәрсә мар—
Кулса сәһ алә паһә Тамараһ.

Йумаһри пек тәнһә
Хай сине лаһтарса хуйаһ татә.
Тепре килиһзен—
Тенә пек йыһаһсем пәһалтатрәс.
Меһсен мәкәрсә

Савәтсен хаһхине уһса йаһә.
Хәр куһсәсем—
Уйраһлу хуйхине сүтсе паһәс...
Уйраһтамәр, тесе—
Хәр һасаһ савәта кәрсә карә...
Сывпул кәсәрләх,
Сывпул сурсәр һәһекә—
Тамараһ..

Меһсен-Арханкәһск.

Саһанпа аһа—парне
Пирән йыһ пилләрә.

Кулине илә парне—
Һапла пурсан тутар.
Вал катартрә вай-халине,
—Парнеһе һыс пуһларә...

Хисәләт сана ертәһ,
Ывһанми утарыһк!
Кулине маттур еһләт,—
Вал йалан утарыһк...

Трипуна́ синџе — С. Шәпџак йулташ

I.

Епё җаваш илемлө литтературёнџе пёр 10—12 сул анџах ёслетеп-ха. Сапах та җаваш илемлө литтературёнџе паларса ситнө писсаттелсемпе потсенџен пёри пулатап пуџ тесе шутлама ирөк паратап епё хама хам.

Епё феллеттонсем, оҗџөрксем, савасем, йуптаруллă савасем, райешнөксем сахалах сырман. Анџах миҗене ситеҗсө вөсем, каласа пама пултарай-мастăп. Ёи нумайи манан—феллеттонсем.

Көнекесем туса каларна́ прои́светенисенџен манан җаксем пур: „Верук“. Ку йапалана епё 1928-мөш җулта аҗа-пәҗа литтературён амәртәвне тәратса, ун тәрах иккөмөш парне илнөзбө. Кунта епё хут пөлмен йалти хөрарәмран, вәл хут пөлмен зух авалхи тәттөм, йумәс йәлисенө көрсе үкнө хөрарәмран, хут пөлөкөн хөрарәм туса, а́на опҗа ёсне хутшәнтарса ёслеттересшөн пулна. Епё а́на ашҗикө йенөпе те, илемлөх йенөпе-те сителөклө хурәмланә, тесе шутлатәп.

„Ваҗҗа“. Ку көнекене хут сахал пөлөкөнсем вәлҗи сырна. Ваҗҗана епё кетү пәхакан тәләх аҗаран хәйне хәй тәреклетсе пырса рапфака көрекөн, хәйпе пөрле ытти аҗасене те вөрөнү йенне илсе кәйакан каҗҗа тәвасшән пулна. Кунта йурату та җыхәнаҗ. Анџах вәл тивөслө ёсе пәсмаст нимөн те. КИС’ра „Ваҗҗан“ самай илемлө ыра́нөсене сурри йахәнах кәларса пәрахна. Җавәнна та илемлөх төлөшөнџен уксахлаҗ вәл. Түррипех калатәп,—йапәхрах вара ку йапала.

„Бөлхөсөр Петөр“. Хут сахал пөлөкөнсем вәлҗи сырна көнеке. А́на мухтаса җырса йанә җырусем манан хәл те ыртаҗсө. Ликпунктсенџе вөрөненсем җырса йанә вөсене. Җав җырусем тәрах шутласан та, хам шутампа та лайах пек туйнаҗ вәл көнеке. Анџах ун синџен криттөк пулман.

„Аҗасөне ылаҗамалли төттөсем“—петолоки көнеки. Вәл көнекепе епё хам шкулсенџе уҗытлөре пурәннә зухнехи, аҗасен сүртнөзө ёслөнө зухнехи сәнавсем тәрах, ыра́ссен көнекисем синџен те илсе сырна. Аҗасене үстернө җөрте аҗа ашшө-амәшөсене кирлө көнеке.

„Бун илисем“ — „Кнут нәдсмотрщика“ йатлә кино-карттинәран илсе сырна. Унта йут патшаләхри ирсөрлөхсем синџен, рапоҗзисене йөпле хөсөслөсөх ёслеттерни синџен, хөнесе вөлөрни синџен, ёссөр тәрса йулна рапоҗзисем синџен, вәрман ёслөкөнсен пурнаҗө синџен кәтартна. Хәшпөр литтераттарсем (Н. Т. Таниләв): „Ку көнекене есө хәвәнтан сырман, таҗтап илсе куҗарна“, тесе иккөленөкөнсем те пулзөс. Кун пек шухәшлани төрөс мар. Ку көнекөн иккөмөш пәйне епё хамәр вәрмансенџе ёслөкөн рапоҗзисен пурнаҗөсенџен илсе җырасшән. Җыратәпах, тесе шанатәп хам җине.

„Куләш куҗарми“ Ку көнекене Мускавра кәларна. Унта куләшла феллеттонсем, куләшла калавсем көнө. Җавәнна пулө тен ку көнекене епё хам та илсе йулаймарәм, а́на Шупашкарта пёр кун хушшинџөх сүтса пөтернө.

Паллах, ку көнекене наҗартарах прои́светенисем те көнө. Унта епё җырма пуҗланә зухнехи йапаласем те пур. Кусемсөр пуҗне епё җырнисем „Суйлав көввисемпе“ „Йөплө калавсем“ йатлә спорнөксене те көнө.

Куләшла калавсем, феллеттонсем, райешнөксем, йуптаруллă савасем „КАПКАН“ шурнала та нумай җапәннә.

Тата ёнтө, криттөксене нумай көрлеттернө, ёсхаләхө йуратса вулакан „Фосфорит“ синџен. Ку йапалана епё җән-җән пурнаҗсран илсе сырна. Унти җынсен йаҗөсем те, унти ёслөкөн рапоҗзисен йаҗөсем те җән-җән йатсемөх. Еҗ йеркине те пурне те пурнаҗсран илсе сырна.

„Фосфорит“ көнекене сырна зух епё Җаваш респуллөкөнџе фосфорит ёсө мөнле пуҗланса кәйинне, вәл мөнле вәхәтра, мөнле хурләхсем витөр тухса аталанса пынине кәтартасшән пулна. Унта краштән вәрси вәхәҗөсем, краштән вәрси хыҗсәнхи йәвәрләхсем; клас көрешөвө, ёсри пөрлөхлөх, сотсиалисәмла амәрту, утарнөзбөствә, уйрам паттәрсем, паттәрсене панә парнесем, ёс вәхәҗөсем, рапоҗзисен пурнаҗспа йәла условисем—пурте пур. Фосфорит историнџе җаксене кәтартасшән пулна епө. Вөсене кәтартна, тесе шутлатәп епө. Анџах криттөксем, йапала патне төплөн пырса пәхма васкакан криттөксем, сывләш җинџе—сүлте вөсө сүрекөн криттөксем лөрне те курмасәрах иртсе кәйрөс. Манан „Фосфоритри“ ситменлөхсенџен җакәнзөс те—татса пәрахизөвенөх туртөнзөс.

Литтераттарсенџен пёр ушкән ушкәнланнәзбө вәл вәхәтра. Җав ушкән вара темөн төрлө хәгланзө җав „Фосфорита“ йәвантарасшән. Пиҗөт урлә ыра́нсәр сәмахсемпе маң пите варлама тытәнзөс. (Хусанкай поет Йуман патне сырна уҗа җыру, Хутар стаҗи, тата ытгисем те).

Теприсем „Фосфорит“ пиҗөте көрөзөвенөх—сәмах җавәрнаҗөсем йәвәр—улаштар, тесе сөнзөс. Улаштармарәм. Епө хам пелетөп. Йәвәр җырмастәп епө. Түррипех калатәп: пурте ман пек җәмәл зөлхөпе җырсан пите те аван пулөзбө. А́на вулакан массә та җаплах калаҗ. А́стан та пулин җаклатса туртасшән сүрекөн „криттөксем“ җөс тиркөме пултараҗсө ман сәмах җавәрнаҗөсө, анџах вулакан массә мар.

„Фосфорит“ вәл нима йурахсәр, фантаҗиллө йапала, тесе лаплаттарса хуҗө Хутар. „Сөм вәрманта - пушә авриллөх йәвәҗ тупайман“ тенө хәллапла, „Фосфоритра“ нимөнле усәллә йапала та тупайман шерөмет Хутарө.

Тепри тата „йерипен-майөпен“ тесе пәйан кун та йурлакан йура вөслөвне тупна та „Фосфорит“ ёсхаләхне йурахсәр йапала, тесе сәмах татса хуҗө. Клас көрешөвөсем, сотсиалисәмла амәртусем, утарнөзбөствәсем, рапоҗзисен сөнөлле пурнаҗс условисем, ёсре ёс паттәресем те кирлө мар пулзөс вара ёсхаләхне җав „криттөк“ шуҗөпе.

Паллах, ситменлөхсем пурах „Фосфоритра“, ситменлөхсем сук теме пултараҗмастәп. Вәл ситменлөхсем синџен хәшпөр йулташсем пите те төрөс кәтартса паҗөс. Вөсене епө хәпәл тусах йө-

шанатӓп. Анџах, питӓ те шеллетӓп—нимӓнле крит-
тӓк та „Фосфорит“ малтан „СУНТАЛРА“ җапӓнса
тухсанах ун синџен нимӓн те ѳенмесӓр тӓнӓшӓн.
Җитменлӓхсене малтанах кӓтартса панӓ пулсассӓн,
вӓл җитменлӓхсене епӓ вӓхӓтра тӓрлетме пултарнӓ
пулӓттӓм.

Малалла хам мӓнлӓ ӓслени синџен. Поетсемле
писсаттӓлсем ѳылайӓшӓ җапла ӓҗлесе пыраҗҗӓ. Тӓл-
лесе илесҗӓ пӓр йапалана, җавна җырса пӓтермесӓр
урӓх нимӓнле йапала синџен те шутламаҗҗӓ. Пал-
лах, ун пек ӓсленисем вӓсем пысӓк йапалаҗем па-
ма пултураҗҗӓ. Анџах та, пысӓк йапала синџе
ларнипе, ун пеккисем җас-җасах куллен пулса пы-
ракан умри ӓҗсене манса хӓвараҗҗӓ.

Акӓ, сӓмахран, илсе пӓхӓр пӓр виҗ-тӓват җулхи
„КАНАШ“-сене. Мӓн ѳухлӓ тӓрлӓрен кампани
иртнӓ җав виҗ-тӓват җул хушшинџе. җав кампа-
нисене иртерме ӓҗхалӓх массине мопилисатсилес
тӓлӓшпе хӓш поет, хӓш писсаттӓл мӓн ѳухлӓ йа-
паласем панӓ? Тӓррипех каласан: пӓр Октапӓр
уйавӓле Майӓн 1-мӓш кунӓсенџе: „епӓ комсомол“,
„ман җӓре җунаҗ“, „җӓре ташлаҗ“, „хурҗӓ җӓрем“
тата җавсем пек ытти „җунаҗ“ йапаласемпе җатӓл-
тата җырнӓ сӓвӓсемсӓр пуҗне урӓх нимӓнх те
тупаймастӓр. Тупсан та питӓ те сахал. җапла хӓт-
ланни вӓл „мӓннисем хыҗҗӓн хӓваласа, пӓҗӓккисе-
не манса хӓварни“ пулаҗ те.

Манӓн йӓлтах урӓхла. Уйӓхне пӓрер оҗҗӓрк,
пӓрик фелӓеттон, пӓрер вӓхӓта кирлӓ сӓвӓ «КА-
НАШ» җине җырса параймасан—епӓ хама хам
хуйӓха кайтаҗӓп. Вара мана рапоҗҗипе ӓҗхалӓх
массисенџен уйӓрӓлса кайнӓ пекех туйӓнаҗ. җав
уйӓхра вара епӓ хама хам парттипе правиттӓлствӓ
умӓнџе, пӓтӓм рапоҗҗисемпе ӓҗхалӓх массисен
умӓнџе айӓплӓ җын, пултарайман литтераттӓр вы-
рӓннех хуратаҗ.

Акӓ октапӓрӓн 6-мӓш кунне профсойус уттил-
сырӓо пуҗтармалли кун туса иртерџӓ. Унџен мал-
тан Уттилсойус Крупскаяӓ пахѳине уттил сырӓо-
сенџен мӓнле паха йапаласем пулассине кӓтартса
выстӓвккӓ җакса панӓҗҗӓ. Пӓрре иртсе пыратаҗ
җав выстӓвккӓ җумӓпе. Темӓн ѳухлӓ халӓх җав вы-
стӓвккӓна хак хурса тӓраҗ. җӓтаймарӓм. җыртӓм
җавӓн синџен оҗҗӓрк. Шӓпах октапӓрӓн 6-мӓшӓнџе
җырса кӓлартаҗ.

— Темӓ тупаймарӓн пулӓ есӓ, аҗам, урӓх,—терӓ
мана пӓр „паллӓ поет“.

— Темӓ тупӓӓран җыртӓм! — касрӓм епӓ җӓре
ыратнипе.

«Хӓшпӓр поетсем, писсаттӓлсем» шуҗӓле җавӓн
пек йапаласене епӓ вара темӓ тупаймасӓр җыра-
таҗ пулаҗ.

Манӓн пысӓк темӓсем те темӓҗе те пур. Анџах
җав пысӓк темӓсене пуриҗҗама кашни кун җӓнӓрен
тухса пыракан темӓсем кайарах хӓварса пыраҗҗӓ.

Пӓхса тухӓр йурийех иртнӓ җулсенџи «КАНАШ-
ПА», «КАПКНА». 30—40 йапала тупатӓрах унта
епӓ җырнине кашни җулсерен. Палӓрса җитнӓ по-
етсемпе писсаттӓлсем кашнийех җавӓн ѳухлӓ җыр-
са пырассӓн—питӓ те лайӓх пулнӓ пулӓҗҗӓ җӓ-
ваш ӓҗхалӓхепе җӓваш илемлӓ литтературӓшӓн.

Кирек те йепле йапаласем җырас пулсан та ма-
нан план пур. План вӓл манӓн йепле җырмалли
план мар. Мӓн виҗепе җырмалли план. җав йапала-
на җав виҗен кӓртмелле, тесе тӓватӓп вара плана.
Вӓл виҗерен нихӓҗан та иртместӓп. Малтанах ки-
рек кама та каласа пама пултаратаҗ: ман җав йа-

С. Шӓпҗӓв. җӓваш Совет
писсаттӓлӓсен Орккомит-
тет җленӓ.

пала җавӓн пысӓкӓшӓ пулаҗ, сотершани җапла пулаҗ
тесе. җынна вунӓ сӓмахиӓа каласа парсан, җырсан—
вӓл манӓн 10 пин саспалли пулаҗ. җав виҗене ва-
ра епӓ пӓрре ларса җыратаҗ. Икӓ хут ларса җырса
пӓтернине астумастӓп нихӓҗан та. Икӓ хута йама-
стӓп. Ун пек тусан пуҗа урӓх темӓсем кӓрсе, пуҗ-
ланӓ йапалана пӓрахтарса, урӓх йапаласем синџен
шухӓшлаттарма, малтанхи темӓна шӓветсе йапӓх-
тарма пултураҗҗӓ. җавӓнпа та пӓр йапалана, пӓр
сыпӓка, пӓрре ларса җырса пӓтерме «саккун» кӓ-
ларнӓ та епӓ хамшӓн.

**Унтан җӓваш литтературин пӓйӓн кунхи пурӓнӓ-
җӓ синџен.** Совет литтератури кувран кун аталан-
са, хӓйӓн хӓватлӓ тымарӓсене рапоҗҗисемпе ӓҗха-
лӓхӓ хушшине сисӓмлӓн сарса пыраҗ. ӓҗхалӓхӓ
илемлӓ литтературӓшӓн җуннине палӓртаҗ. Иртнӓ
җулсенџе илемлӓ литтература кӓнекисем, кӓнеке
макаҗӓнӓсенџе темӓҗе җул хушши каймасӓр, ву-
ланмасӓр сараҗса ыртнӓ пулсан, хаҗ тухнӓ кӓне-
кисем җас ырнаҗса пыраҗҗӓ. Мӓншӓн тесен, хаҗ-
ки вӓхӓтра илемлӓ литтературпа ӓҗхалӓхӓн йыш-
ла массы интересленме пуҗлаҗ, ку ӓсе вӓл хӓй хут-
шӓнса ӓҗлеме тытанџӓ. Ку питӓ те лайӓх ӓҗ.

Ревоҗутсийџен пирӓн җӓваш ӓҗхалӓхӓ хушшин-
џен Полоруссӓв, К. Иванов, Н. Шупуҗҗынни, тата
тепӓр ик-виҗӓ җын җеҗ илемлӓ литтератур ӓҗне
пуҗӓнса ӓҗленине пӓлетпӓр пулсан, хаҗ ӓнтӓ пирӓн
җӓваш ӓҗхалӓхӓнџен тухнӓ писсаттӓлсемпе поет-
сем теҗетки-теҗеткипех шутланаҗҗӓ. Вӓсен шуҗӓ
ӓссе пыни вӓл пӓр йенџен. Тепӓр йенџен тата ха-
лӓ ӓнтӓ вӓсен пултаруллӓхӓ те хӓпарсах пыраҗ.
Вӓсен пултаруллӓхне хӓпартса пырас тӓлӓшпе ӓҗӓн
җӓнӓ майӓсем нумаӓ пулашу параҗҗӓ. Сӓмахран:
литтератур прикатисем, литтератур тектатнӓҗе-
сем. Уйрӓмӓнах Партти Тӓпкомӓ кӓҗалхи апрелӓн
28-мӓшӓнџе илемлӓ литтератур орканисатсисене
урӓхлатасси синџен кӓларнӓ постановлени те со-
вет писсаттӓлӓсен ӓҗхаваслӓхне хӓпартрӓ.

җавӓнпа пӓрлех тата криттӓккӓ синџен пӓрик
сӓмах. Ку таранџен пирӓн криттӓккӓ пулманпа
пӓрех. Пулман тесе каласан та йураҗ пулӓ. Халџ-
џен пулса пынӓ криттӓккӓ вӓл—җан-җӓн поҗше-
викла криттӓккӓ мар. Вӓл литтературӓри вуҗка-
рисаттӓрствӓ. Пирӓн ку таранџен литтературӓра

пёр-пёрне пулашса пырасси пулман. Пёр-пёрне
сапса хуҗасси кәна пулса пынә. Автар хай прои-
ветенине асархаймасар пёр-пёр йәнәш кертсе йә-
нә пулсан, „криттёк“ кунта сиксе тухаӳ те, мён
пур проишетенине пәрахәса кәларса хураӳ вара.
Тепёр майлә та пулаӳ: лайӳх йенёсене илет те,
ситменлөхсене пётёмпех шәлса лартса хәвараӳ.
Кунта Акаккәвән «Инкесем» пирки Хутар тухине
калас пулаӳ. Иртнё пленәмра Хутар ку проише-
тенине ырласа мала кәларса тәратрё. Кайран ние
кирлө мар туса хурласа тәкрё. Хура кушак кашә
пулас иккёшён хушшинӳен! Җак вәл пирён җаваш
литтературёнӳе кәна мар, ытти халәхсен, ыраёс-
сен литтературёнӳе те җавахрах пулса пынә.

Криттёккән кирек йепле пулсан та автартан
лайӳхрах пёлмелле. Проишетенири тёрлөрөн йапа-
ласене витёр пёлмелле. Унсәрән сын криттёк пул-
ма пултараймаӳт. Кунта епё кирек кам та крит-
тёк пулса пулсар вәл сынән автартан сахал пёл-
мелле мар, тесе хәварасшән. Ун синӳен хаӳ кәна
пулса иртнё пётём Союсри писсаттёлсен пленәмё
те җаплах каласа хәварӳё.

Җаксемпе пёрлех епё тата җакна каласа хәварас-
шән. Илемлө литтературәра кулашла ыраёсем
ёсхаләхне килёшерех парасӳё. ыраё литтераттар-
сем җакна асархама ёлкёрнё вара. Вёсем темён

бухлө тәкәскә ыраёсенӳе те кулашла ыраёсем
сиксе тухса, вулакана хәпартса йама пултарасӳё.
Пирён литтераттарсем ана асархаймасӳё-ха җавсе-
не. Рапоӳӳисемпе ёсхаләхне типё литтературә
кәна мар, кулашли те кирлө. Анӳах кулаш литте-
раттуринӳе Иван Муӳисёр пусне сахалтарах ёс-
лесӳё-ха ёсleme пултаракан йулташсемех.

Җакна калатәп: җаваш литтературне ыраёсен-
нипе танлаштарма нумай ёсlemелле пулаӳ.

**Йулашкинӳен җаваш литтературён малашләхё
синӳен.** Җаваш илемлө литтературне малашнө ыраёс-
семпе хамәрпа йунашар вак халәхсем кәна
мар, Совет сойусёнӳи ытти халәхсем те сахалах
вуламёс. Җаваш илемлө литтературне Совет сой-
усёнӳе пёр-ик вис ӳёлхе сине кәна мар куҗарёс.
Җаваш илемлө литтературё хай синӳен темисе
тёрлө халәх хушшине кёрсе вулаттарса, калас-
тарё. Җаваш илемлө литтературё вәл—ансар нат-
силлө литтературә мар. Җаваш илемлө литтерату-
турё вәл Совет сойусёнӳи пётём ёсхаләхсен лит-
тературә. Җапла манән ёмөт. Җапла пәхатәп епё
җаваш илемлө литтературён малашләхё сине.
Писсаттёлсемпе поетсем пур те кар тарса партти-
пе правитёлствә кәтартна җулпа тата ёсхаләх
массипе пёрле пырса ёслесен, умра таракан пысак
ёмөтсем пурте пурнәҗа кёрёс, тесе шанатәп епё.

V. Хутар

Пётём тёнӳене кисрентернө кунсен писсаттёлө

Кәҗал октапёрте пулнә пәллә кёрешүсен прас-
нөкне 15-мөш хут уйавлатпәр. Анӳах сотсиалисәмла
җөршыври ирёк халәх, йут патшаләхсенӳе рево-
лутсишён паттарән җапәсакан ёслекенсемпе хрес-
ӳенсем пётём тёнӳене кисрентернө кунсен җапла
уйавне иртернө җёрте, пулас вәхәтра тёнӳене тата
хытә кисрентермелле кунсем патне хатёрленнө
җёрте, җак кунсен писсаттёлёсенӳен пёри җук.

Вәл—Тшон Рит. Җак Раҗсейри пролеттариллө
револутси синӳен калама җук хаклә кёнеке—
„Пётём тёнӳене кисрентернө вунә кун“—сырнә пис-
саттёл—1920-ш җул октапёрён 17 ӳислинӳе тифла
вилсе кайнә. Кәҗал „Пётём тёнӳене кисрентернө вунә
кун“ иртнөренпе 15 җул, җак „Вунә кун“ синӳен
җыракан пысак хутошнөк-комунис вилнөренпе 12
җул җитрё. Җавәнпа та, епёр пётём тёнӳене кис-
рентернө кунсен праснөкне уйавланә май Тшон
Рита та асанатпәр.

Тшон Рит 1887-мөш җулти октапёрён 22-мөшёнӳе
Амерөкре Портлент йатлә хуларә, ӳинавнөк сем-
йинӳе җуралнә. Карвартски университетра 4 җул
вөреннө. Университетра вөреннө ӳухнех Тшон Рит
«Шәлийёрен» йатлә кулашла журнал редактәрё
пулса ёсленө: сәвәсем, калавсем, трамәсем җырнә.
Хәҗатсемпе журналсем Тшон Рит статйисене кёр-
тесшөн пулнә, ана пысак конорар сөннө. Тшон
Рита пуршуаҗийе сутәннә писсаттёл тәвасшән
пулнә. Анӳах тәвайман. Тшон Рит вөреннө ӳухнех
сотсиалисәм вөрентөвө йеннелле суланнә, вәл сот-
сиалисен клупне органисатсиленө, востанисем,
стаӳкәсем, сопранисем тунә җөре җүреме пусланә.

Патерсонра текстилӳӳёксем сапастовккә тунә—
Тшон Рит унта җитнө.

Колоратори шахторсем пәлханма тапратнә—
Тшон Рит унта пулнә. Колораторан таврәннә ӳух
вәл Рокфеллер капиталиса хирёс:

— „Ку сирён шахторсем, есёр айәплә, есёр сын-
сене вёлерекен!“—тесе сәмах пәрахнә.

Кун хыҗсан вәл Мексөккәна хресӳенсем пәлханнә
җөре кайнә. Ун синӳен Тшон Рит „

“ („Револутсиллө Мексөккә“) йатлә кё-
неке җырнә.

1914-мөш җул, йунлә вәрҗән суламёсем курәнса-
нах, Тшон Рит вәрҗә ыраёсене җитнө. Вәл,
Франтсире, Керманире, Итталире, Туртсире, Палк-
кансенӳе пулнә хыҗсан, Раҗсейра җитнө. Вәл патша
ӳинавнөксен шулөкла ёсөсем синӳен хәҗатсем сине
җырма тапратнә, куншән ана шантармәсем тёрмене
тытса хупнә. Анӳах ана айәплайман.

Нйу-Йоркра Тшон Рит пуршуаҗи сутне лекнө.
Ана патшалах йёркине хирёс кайәт тесе айәплама
шутланә. Сутра вәл сотсиаллә револутсишөн ре-
волутсиллө йалав айёнӳе тарса җапәсасси синӳен
каланә. Тшон Рит хайён хутошөствәллә сәмахёнӳе
вәрҗә хирёсенӳе сынсем йунпа ӳүхеннә синӳен
каласа панә.—Сутра ларакансен хәшпөрисен куҗөсем
шывланса кайнә,—тет кун пирки А. Р. Вилйамс.
Пуршуаҗи ку расра та Рита айәплайман.

1917-мөш җул, сарлака Раҗсейән хулисем, йалёс-
сем, уйхирёсем тарәх револутси суламё йәванса
кайсанах, Тшон Рит револутсиллө кёрешөв патне
хыпаланса килнө. Вәл Раҗсейри ёсхаләхё җөрүлпу-
ӳөсен, хәпрак-савәт хуҗисен експлоаттатсине ар-
катнә җөре җитнө. Җак ёсө хутшәнма вәл Амерөк-
рен йатарласах килнө.

Тшон Рит классен кёрешөвне пёлнө, анӳах

1917-мѣш сұлзбен пѣтѣмпех хутшанса ёслеймен. Тшон Рит маркссисем классен кѣрешѣв сінзбен мѣнле вѣрентнине пѣлнѣ, анѣах 1917-мѣш сұлзбен ревољутсиллѣ теори ревољутсиллѣ практѣккала мѣнле сыханнине курман. Питѣрте классен хайар кѣрешѣвѣ пынă дух вѣл пољшевиксем майлă пулат. Йулашкинзбен вѣл комуниссен парттине кѣрет, унтан Амерѣкре комуниссен партти органисаттѣрѣ пулса тѣраѣ.

1919-мѣш сұл Рит каллех Рацсейа килсе Мускавра ёслет. Унтан каллех Амерѣка вѣрттѣн кайаѣ. Сұл сінзѣ вѣл тѣрменѣ те лекет. Рацсейа тепре килсен, вѣл „Комунисла Интернационал“ журнал сине стайасем сырма тытанаѣ. Анѣах Паккура пулнă хѣвелтухѣсѣнзи халăхсен сѣсене кайсан Тшон Рит тифпа ѣрилѣт. Унăн органисамѣ сак усал ѣрире тѣсеймен. 1920-мѣш сұл октапѣрѣн 17-мѣшѣнзѣ Тшон Рит вилнѣ. Амерѣкри комунисла йухамшан Тшон Рит вилни—пысак сухату,—тет кун пирки А. Р. Вилламс. Тшон Рит Мускавра Хѣрлѣ плошѣтра, Кремѣл стени айѣнзѣ вѣртнăшан ун тусѣсемпе йултасѣсем хѣпѣртецсѣ,—тет вѣл тата. Тшон Рит тѣпри сінзѣ кранитран тунă памѣтнѣк пур. Унта сырнă:

III ИНТЕРНАЦИОНАЛ

ДЖОН РИД

делегат от Америки

19¹⁷/_X20.

Тшон Рит 33 сұл таран пураннă. Октапѣр ревољутсишѣн сапăсна паттѣрсем, вѣсемпе пѣрле пѣтѣм тѣнзѣри ёслекен халăхсем ана манмассѣ. Мѣншѣн тесен, вѣл та сѣнѣ опѣлăхшан хайѣн пурнăснѣ хѣрхенмесѣр сапăсна.

* * *

Тшон Рит кѣнеки—„Пѣтѣм тѣнзѣне кисрентернѣ вунă кун“—валѣзи В. И. Ленин умсамах сырнă. Унта вѣл калаѣ:

„Тшон Ритан „Пѣтѣм тѣнзѣне кисрентернѣ вунă кун“ йатлă кѣнекене питѣ пысак интереспе тата вулас килнине вайсарлатмасѣр вуласа тухнă хыссан, епѣ сак соѣзиненине пур патшалăхсензи рапоѣзисене те пѣтѣм дунтан сѣнетѣп. Епѣ сак кѣнекене темисѣ мѣлйун ексемпѣтар салатнине, тата пур ѣлхене кусарнине кураттамзѣ, мѣншѣн тесен, сак кѣнеке мѣн вѣл пролеттари ревољутси, мѣн вѣл пролеттари тиктатурѣ тенѣ йѣтѣвсене анлантарма тем пек кирлѣ сопыттисене тѣрѣс, калама сук ѣрѣ сырса параѣ. Ку йѣтѣвсем халѣ сарлакан сѣтсе-йаванассѣ, анѣах сак шухашсене йышанѣзбен, йѣ сивлеѣзбен, малтан саван пек йышанни мѣне пѣлтернине анланса илес пулат. Паѣ иккѣленмесѣрех каламалла: Тшон Рит кѣнеки

сак тѣнзѣри рапоѣзи йухамѣн тѣп проблемѣ пулса тѣракан йѣтѣва сѣтатса пулăшат“. (1920 с.).

Вѣрăсла истани умсамахне Н. К. Крупскайа сырнă: „Тшон Рит,—тет вѣл унта,—пăхса канасѣ рекен сын пулман, вѣл ѣан-ѣан ревољутсионер, сопыттисемпе аслă кѣрешѣвѣн ашѣиккине анланақан комунис пулнă“.

Йѣ тата: „Рит кѣнеки халăхан массалă ревољутсин карттинне параѣ, саванпа та вѣл Октапѣр ревољутсине истори вѣранне шутлакан сѣмрăксемшѣн, пулас сынсемшѣн, уйрăманăх, пысак вѣран йышанѣт“.

Сапла, „Пѣтѣм тѣнзѣне кисрентернѣ вунă кун“ автѣрѣ ревољутсионер комунис пулнă. А. Р. Вилламс каланă тѣрăх „хѣрушлăх умѣнзѣ вѣл нихсан та ѣакман“. Тшон Рит ёсѣсем сине комунис кусѣпе пăхнă.—Кѣрешѣре епѣ нейтралнăй пулман, тет вѣл хай сінзѣн. „Епѣ,—тет вѣл хай кѣнекинзѣ—кунта нойапѣрти ревољутси сінзѣн тѣплѣреххѣн отѣот парасшан...“. Унтан тата: „Ман шутпа,—тет вѣл,—пољшевиксем аркатакан вай мар, Рацсейа хайѣн прокрамине пурнăса кѣртме пултаракан пѣртепѣр партти“.

Ку ёнтѣ тѣрѣс. Пољшевиксем кивѣ опѣана аркатнипех, сѣмѣрнипех сырлахмассѣ. Вѣсем кивѣ опѣан ванѣакѣсем сінзѣ сѣнѣ опѣа—соисналисам тѣवासсѣ.

Тшон Рит хайѣн кѣнекинзѣ сак протсѣсан малтанхи вѣхѣтне кѣтартса панă. Вѣл Октапѣрти ревољутсийѣ „тѣрѣс, калама сук ѣрѣ“ сѣтатса параѣ. Унта вѣл пуршуаѣи мѣнле тискер, мѣн таран калмак пулнине, тата хайсене сотсалис тесе калакан тѣрлѣ парттисен сѣнне кѣтартса, вѣсен контрревољутсиллѣ ёсѣсем сінзѣн усан каласа параѣ, меншевиксем, ессерсем, катѣтсем Совет власне хирѣс кайни сінзѣн сырѣт. Пѣр сѣмахпа каласан: „Пѣтѣм тѣнзѣне кисрентернѣ вунă кун“—Октапѣр ревољутси историйѣн пѣр татакѣ. Вѣл—ревољутсиллѣ шухашпа тулнă происветени. Саванпа та сак кѣнеке пуршуаѣине килѣшме пултарайман. Ана пиѣетрен сапăнса тухѣзбенех пѣтересшѣн пулнă, Амерѣкри фашиссем ултă хутзѣн вѣрлама тытаннă. Кѣнеке каларакан (истаттѣл) те „Пѣтѣм тѣнзѣне кисрентернѣ вунă кун“ каларнине ѣуѣ канасаланса кайман. Мѣншѣн тесен ана („Вунă кун“) каларнăшан айăплама пусланă.

Кунсѣр пуснѣ Рит тата тепѣр кѣнеке сырма шутланă („От Корнилова до Бреста“), анѣах ана вѣл сырса пѣтереймен. Вѣл вилнѣренпе ёнтѣ 12 сұл иртрѣ. Револѣтси кунѣсем пѣтѣм кив тѣнзѣне кисрентернѣренпе 15 сұл ситрѣ. Сѣнѣ пурнăсшан, сѣнѣ ёмѣршѣн сапăсакан комуниссемне, ревољутсиллѣ писсаттѣлсемпе пѣрле Тшон Рит сук. Анѣах вѣл сѣнѣ ёмѣрсемшѣн киввисене хирѣс сапăсна ревољутсионерсем шутѣнзѣ паллă вѣран йышанса тѣраѣ.

Иванов-Фет.

Вѣренѣре

Мѣнзухлѣ сѣмрăк сѣр-шывра.
Мѣлйунлă сар хавас.
Вѣренѣре телѣй шыра,
Тѣттѣмлѣхрен тарас!

Ылханлăха ише-ише
Утатпѣр малалла.
Кѣрен йалавѣм вѣлкѣше
Йăхѣрѣе шукалалла.

Атте-анине мѣскер кала?
Вѣренѣр ликпунтра.
Есир вѣрениѣшѣн хавас
Ерттелѣм колхозра.

Тѣттѣмлѣхре атте ани
Пантăхнă ёлѣк дук...
Тѣнне ултавлăх тусани
Есир халѣ ёсес сук.

Пайан шулта мѣлйунлă сар,
Вѣренѣр—ликпунтра.
Аста пуласшан сапăсар.
Хавас, ѣрѣе, вѣре.

Тѣттѣмлѣхе сирсе йарса
Хыватпѣр тѣрѣ сұл,
Вѣрен, ёсле, вайа хурса.
Хастарлă паттѣр пул!

Епёр вайлә

(Фискульттурнөксен йурри)

Муоакё

Ф. Т. Макёмәвән

Савви

Н. Вағанккан

1. Епёр вайлә, епёр сирён—
Шәмшак сывләхлә, паттәрләх айра,
Епёр үснә, епёр пиңнә
Еҗ синҗе те уса сывләшра.

Фискульттура сарә,
йышлалан ес!
вайләлан ес!
Епёр хатәрән утмалла, малалла!
Атәр!
Утар, айтәр, малалла!

2. Пирён сар вәл—сывләх сарә—
Еҗ тәнҗийән еҗсепе таван;
Йыш пустарҗе сывләх сарә
Йалсенҗен те хапрак-савәтран...

Фискульттура сарә!..

3. Фискульттурнөк, тимлән, вайлән
Еҗсенлетән хурсә станука,
Веренме те тытан хыттән,
Сентерүлләх унсәр (ә)стан тулан?

Фискульттура сарә...

4. Хәлле—йәлтәр, су килсен—кимә,—
Сывхартатпәр епёр инсете.
Футполла-и, йе ишес еҗ-и...
Кол сәпатпәр мән пур тәнҗене.

Фискульттура сарә...

5. Фашисланна мул тәнҗийә
Йун емесшән текех шәл хайрат.
Кар тәрәтпәр сыхләх еҗшән
Епёр хатәр! (к а ш к а р с а)

Ей, фискулът, урра!
 фискулът, урра! *)
 Фискулъттура сарё..

Фискулъттура сарё,
 Йышлалан ес,
 хурсалан ес!
 Епёр хатәрән утмалла,
 Малалла! Атәр!
 Утәр атәр малалла.

6. Епёр сыва, епёр сиввё.
 Еспе сыхлэхшан хатёр вай пухма;
 Епёр үснё, епёр писнё
 Ес синвё те уса сывлашра.

Сак йуррах Хирпёккäv мусакланä тәрэх сáпла йурламалла:

Каваллан

Е - пёр са-трән, епёр сив-тё, шәмшак сив-лән-лэ
 паттәрлэх аш-...ра. Е - пёр үс-нё, епёр писнё:
 Ес син-тё те у-са сывлаш-ра. Фискулъттура сарё,
 йышлэ-лан ес хурса-лан ес, епёр хатәр-ән утмал-
 ла! Утмал-ла! Утәр атәр малал-ла

*) „Ей, фискулът, урра!“ сáмахсене Хирпёккäv мусаклене йурланä бухне фискулъттурнёксем кáшкәрнä пек харассав хут кáшкәрса каламалла.

„Сунтал“ шурнал сыврәнса илененсене

„Сунтал“ 10-мёш № тас тухайманни типокрафири тәрмавлэ сáлтавсем тәрса танинтен килтё. Ситес №-сене вáхатра кáларассишён „Сунтал“ ретакси пур майсемпе те сине тәрсах пикенет.

„Сунтал“ ретакси.

А Л Ъ М А Н А Х „Т Р А К Т А Р“

Ђаваш Совет писсаттёлёсен

султаләкра 6 кёнеке тухакан аљманахё

Ретакси коллекийё: Н. Вараикка (отвот. ретактёр), И. Т. Куфе
Уйён Мишши, Йәван Музи, А. Соләттёр, Йом. Саххарәв, П. Н. Осиппәв

Ђавашсен патшаләх истаттёлствви

Аљманахәи 3-ш

№-рө

пиъотленсе тухрө.

Унта:

1. М. Тукташәи „Вәкәр сырми“ (повёс),
2. Усманәи „Куран кун“ (оъёрк),
3. Таниләв — Ѓалтунәи „Вут әшёнвөн“ (калав)
3. И. Тумили, А. Пёттоки, Есрол, поемисем, Ёсхәл сәввисем.
5. Саваз „105“ оъёрк.
6. И. Айомәиәи „Театтәр“ (пйессә)
7. М. Алексейёвәи — Куләш литтераттур мәтәвәсем синвөн,
8. Т. Ташәиәи — Ѓаваш пролеттари живописешән,
9. В. Хугарәи „Турпассем“ (ретсенси)
10. Литтераттур мәтәвәсем кёне.

Аљманахра:

Ђаваш Совет писсаттёлёсем сёне п сәк происветенийёсем: ромәисем, повёсем, калавсем, оъёрксем, поемәсем, о вәсем, пйессәсем т. ыт. сапәнассё.

Литтераттур теори мәтәвәсеме сутә са пырса. Ѓавашсен илемлө литтераттур происветелисёе, йе уйрәм писсаттёлёсем пётём творъёствине тишкёрсе мар сисла-леминла хак парәт.

Вырәс йе ытти халәх совет иңсаттёлёсен, уйрәмәнах кёршөри тутар, мар утмурт, пушкәрт, ирсе-мәшкә писсаттёлёсен Ѓавашла кусарәи происветелисеме кемелле.

Публиографияне литархивё, литтератур хыпарёсем йатлә уйрәмсем ләссё.

Ретакси стрөё: г. Чебоксары,
Канашская 10, Чувашгыз ред.
„Трактәр“

Хәкё: Пёр кёнекн 1т. 50 нус.
Харәсах 5—6 № сырама та
дура.

ОКЖ Ѓаваш уйрәмё урлә
сырамалла, унән макасёне
сөвзе мие пулат.

Сунтал ежемесячный литера-худож. журнал Оргкомитета Со
Советских писателей Чувашии.